

ptint

PRAKTYKA i TEORIA INFORMACJI
NAUKOWEJ i TECHNICZNEJ

PRACTICE and THEORY of SCIENTIFIC
and TECHNICAL INFORMATION

Tom XXII

Nr 4(88)/2014

ISSN 1230-5529

- PROBLEMY – BADANIA – PRZEGLĄDY
- Z PRAKTYKI INT

KWARTALNIK POLSKIEGO TOWARZYSTWA INFORMACJI NAUKOWEJ

Redaguje Kolegium.

Redaktor Naczelny – Diana PIETRUCH-REIZES, e-mail: diana.pietruch-reizes@uj.edu.pl

Sekretarz Redakcji, tel. (32) 2371849 – Renata FRĄCZEK, e-mail: renata.fraczek@polsl.pl

Adres Redakcji: pl. Sejmu Śląskiego 1, 40-032 Katowice, Zakład Bibliografii i Informacji Naukowej

Tłumaczenie i weryfikacja – Biuro Tłumaczeń **niuans** S., ul. Młyńska 1, 44-100 Gliwice, www.niuans.com.pl

PROBLEMY – BADANIA – PRZEGLĄDY

- Magdalena BEMKE-ŚWITILNIK, Anna MATYSEK, Alicja TOBOREK, Bogdan PIOTROWSKI: Biblioteka Norm – aplikacja na potrzeby zarządzania informacją normalizacyjną. Koncepcja ogólna..... 3
- Małgorzata GAJOS-GRZETIĆ: Baza Espacenet jako źródło badań patentowych w zakresie mykologii 13
- Dorota CHŁOPKOWSKA-SIWECKA: Najnowsze kierunki w udostępnianiu danych bibliograficznych (Resource Description Framework oraz Linked Open Data) 22
- Izabela SWOBODA: Zarządzanie informacją i wiedzą w dziedzinie zdrowia. Biblioteki ośrodków regionalnych Światowej Organizacji Zdrowia. 33
- Justyna ADAMUS-KOWALSKA: Informacja publiczna jako system informacyjny: zarys problemu..... 58

Z PRAKTYKI INT

- Agnieszka MŁODZKA-STYBEL: Ankieta czytelników Biblioteki CIOP-PIB..... 65
- Barbara SZCZEPANOWSKA: Upowszechnianie krajowych i zagranicznych informacji tematycznych na przykładzie kampanii związanej ze Światowym Dniem Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy 73
- Renata FRĄCZEK: Bibliometria w międzynarodowych bazach danych. Wybrane aspekty 82

PROBLEMS – RESEARCH – REVIEWS

- Magdalena BEMKE-ŚWITILNIK, Anna MATYSEK, Alicja TOBOREK, Bogdan PIOTROWSKI: Library of Standards – application for the management of information on standards and standardisation. General approach..... 3
- Małgorzata GAJOS-GRZETIĆ: Espacenet database as a source of patent search in the field of mycology 13
- Dorota CHŁOPKOWSKA-SIWECKA: Latest trends in making available of bibliographic data (Resource Description Framework and Linked Open Data)..... 22
- Izabela SWOBODA: Information and knowledge management in the field of health. Libraries of Regional Offices of the World Health Organization..... 33
- Justyna ADAMUS-KOWALSKA: Public information as an information system: an outline of the problem..... 58

FROM STI PRACTICE

- Agnieszka MŁODZKA-STYBEL: Readers' questionnaire in the CIOP-PIB Library 65
- Barbara SZCZEPANOWSKA: Dissemination of the national and international subject information on the example of the World Day for Safety and Health at Work campaign..... 73
- Renata FRĄCZEK: Bibliometric in international databases. Selected aspects..... 82

PROBLEMY – BADANIA – PRZEGLĄDY

Magdalena BEMKE-ŚWITILNIK, Alicja TOBOREK, Bogdan PIOTROWSKI
Główny Instytut Górnictwa

Anna MATYSEK
Uniwersytet Śląski

Biblioteka Norm – aplikacja na potrzeby zarządzania informacją normalizacyjną. Koncepcja ogólna

Celem artykułu jest przedstawienie koncepcji systemu zarządzania normami oraz informacją normalizacyjną w Głównym Instytucie Górnictwa. System umożliwi pełną automatyzację procesów informacyjnych, elektroniczną ewidencję norm międzynarodowych i zagranicznych oraz elektroniczną archiwizację informacji normalizacyjnej. Omówiono genezę oraz opis aktualnego rozwiązania. Przedstawiono koncepcję ogólną i warunki techniczne projektowanej aplikacji. Opisano szczegółowo rodzaje użytkowników oraz ich uprawnienia, funkcje aplikacji, organizację Biblioteki Norm (w tym wyszukiwanie informacji). Opisane, ogólne założenia będą podstawą opracowania dokumentacji technicznej w Dziale Informatyki GIG, na podstawie której zostaną wykonane prace projektowe oraz wdrożeniowe.

Library of Standards – application for the management of information on standards and standardisation. General approach. The purpose of this paper is to present the concept of the management system of standards and standardisation information in the Central Mining Institute. The system will allow a full automatisisation of information processes, electronic registration of international and national standards and electronic archiving of information on standards and standardisation. The genesis and description of the current solution were discussed. The concept of general and technical conditions of the proposed application were presented. Types of users and their privileges (in detail), application functions and the organization of the Library of Standards (including the search for information) were described. The general assumptions which were presented in this paper, will be the basis to develop technical documentation in the Department of Informatics GIG, on the basis of which will be performed design work and implementation.

Wprowadzenie

Główny Instytut Górnictwa (GIG) to instytut badawczy prowadzący działalność na rzecz przemysłu węglowego oraz innych branż. W celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania oraz wysokiej jakości oferowanych usług, w działalności GIG są stosowane zapisy norm. Jest to szczególnie ważne, ponieważ GIG jest Jednostką Notyfikowaną nr 1453 Unii Europejskiej w zakresie trzech dyrektyw (ATEX – 94/9/WE; maszynowej – 2006/42/WE oraz dotyczącej materiałów wybuchowych do użytku cywilnego – 93/15/WE). W GIG funkcjonuje Zintegrowany System Zarządzania (jakość, bezpieczeństwo i higiena pracy, środowisko), którego zgodność z wymaganiami norm PN-EN ISO 9001:2009, PN-N-18001:2004 i PN-EN ISO 14001:2005 potwierdza certyfikat wydany przez Polskie Centrum Badań i Certyfikacji SA. W GIG działa 15 laboratoriów posiadających akredytację Polskiego Centrum Akredytacji (PCA), które stosują procedury badawcze zgodne z wymaganiami Polskich Norm (PN). Ponadto, w GIG prowadzone są sekretariaty czterech Komitetów Technicznych Polskiego Komitetu Normalizacyjnego¹. Informacja normalizacyjna oraz nadzór prowadzony nad zbiorem Polskich Norm stosowanych w GIG, odgrywają więc istotną rolę w działalności Instytutu. Wszystkie PN wykorzystywane w GIG są nadzorowane. Oznacza to, że każda zakupiona PN jest ewidencjonowana, otrzymuje numer egzemplarza oraz jest poddawana bieżącej aktualizacji.

Informacja normalizacyjna to informacja o normach, zaleceniach normalizacyjnych i projektach norm oraz o piśmiennictwie dotyczącym zagadnień normalizacyjnych [6]. Pełni ona szereg funkcji wspierających działalność normalizacyjną. Wśród nich można wyróżnić m.in. funkcję in-

formacyjno-prawną, polegającą na dostarczaniu i upowszechnianiu wiadomości o regulach postępowania technicznego, obowiązujących w produkcji, dystrybucji oraz konsumpcji towarów i usług. Dokumenty normalizacyjne stanowią dla przemysłu źródło informacji o najnowszych osiągnięciach nauki, techniki i praktyki, dzięki czemu wpływają na twórczość innowacyjną oraz jakość i niezawodność wyrobów [7]. Informacja normalizacyjna, upowszechniając zapisy norm, ułatwia także komunikację i współpracę międzynarodową. Dokumenty normalizacyjne ustalają zasady, wytyczne lub charakterystyki odnoszące się do różnych rodzajów działalności lub ich wyników [4]. W działalności GIG najważniejsze są normy krajowe (PN), ale informacja normalizacyjna obejmuje także Normy Europejskie (EN), międzynarodowe (ISO, IEC) i zagraniczne (np. DIN, ASTM) oraz inne typy dokumentów normalizacyjnych: specyfikacje techniczne (Technical Specifications – TS), raporty techniczne (Technical Reports – TR), przewodniki, porozumienia warsztatowe (Workshop Agreements – CWA).

W roku 2013 w GIG podjęto prace koncepcyjne, mające na celu usprawnienie działań związanych z nadzorem norm i z informacją normalizacyjną. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aktualnego rozwiązania, opracowanej koncepcji ogólnej i założeń projektowanej aplikacji oraz wskazanie dalszych kierunków rozwoju.

Aspekt historyczny

Koncepcja nadzoru nad normami stosowanymi w GIG została opracowana w roku 1998, kiedy Instytut zaczął ubiegać się o certyfikat na zgodność z PN-ISO 9001:1996 oraz status jednostki desygnowanej. Wynikała z tego konieczność opracowania wykazu norm niezbędnych w działalności GIG przez zewidencjonowanie wszystkich norm stosowanych w poszczególnych jego jednostkach organizacyjnych. Nadzór miał polegać na utrzymywaniu ciągłej aktualizacji zbioru PN niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania tych

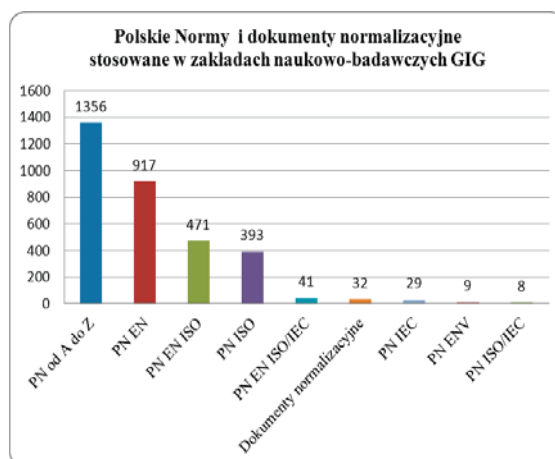
¹ Komitet Techniczny nr 64 ds. Urządzeń Elektrycznych w Przestrzeniach Zagrożonych Wybuchem; Komitet Techniczny nr 220 ds. Naturalnych Paliw Stałych; Komitet Techniczny nr 226 ds. Mechanicznej Przeróbki Węgla; Komitet Techniczny nr 275 ds. Techniki i Zagrożeń w Górnictwie

jednostek. Założono podział zbioru norm na wzorcowy (przechowywany w bibliotece) oraz komplet roboczy norm wykorzystywany i przechowywany w poszczególnych jednostkach/komórkach organizacyjnych GIG. Wprowadzono ewidencję PN oraz stworzono narzędzie ewidencji – kartotekę. Wszystkie egzemplarze danej normy znajdujące się w jednostkach/komórkach organizacyjnych GIG były poddawane bieżącej aktualizacji. Wdrożone wówczas rozwiązanie pozostało praktycznie do dziś bez zmian. W ostatnich latach zrezygnowano z gromadzenia kompletu wzorcowego, a do weryfikacji aktualności zbioru wybrano inne źródło informacji o PN wycofanych. Od roku 2011 jako źródło informacji o PN wycofanych jest wykorzystywany Biuletyn Informacji Publicznej Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (BIP PKN) [2]. Do roku 2007 były to wykazy PN wycofanych, publikowane w czasopiśmie „Normalizacja”, wydawanym przez PKN, a po zmianie tytułu

w roku 2008 w „Wiadomościach PKN”. Wykaz PN wycofanych w danym miesiącu, publikowany w „Wiadomościach PKN” docierał do użytkowników z około trzymiesięcznym opóźnieniem. Korzystanie z BIP PKN zagwarantowało wykonanie aktualizacji na bieżąco.

Aktualny system nadzoru w GIG

Prowadzony nadzór służy zapewnieniu aktualności PN wykorzystywanych w GIG. Liczba PN wykorzystywanych w GIG wynosi 8884 egzemplarze (według stanu na 13 grudnia 2013 r.). Zbiór PN w GIG można umownie podzielić na dwie części: normy wykorzystywane w zakładach naukowo-badawczych i Jednostce Certyfikującej GIG oraz normy przechowywane w Bibliotece Naukowej. W poszczególnych jednostkach/komórkach organizacyjnych GIG wykorzystywane są przede wszystkim normy krajowe własne (rys. 1).

Rys. 1. Struktura zbioru Polskich Norm (PN) i dokumentów normalizacyjnych PKN wykorzystywanych w poszczególnych jednostkach/komórkach organizacyjnych Głównego Instytutu Górniczego w g stanu na 13 grudnia 2013 r.

Najliczniejszy zbiór norm PN (5628 egzemplarzy) znajduje się BN GIG. Zbiór norm przechowywany w Bibliotece od około roku 2000 nie jest uzupełniany o nowe egzemplarze². Jest

² Wyjątkiem są normy, które są podstawą funkcjonowania zintegrowanego systemu zarządzania oraz podstawą

działalności laboratoriów: PN-EN ISO 14001:2005 Systemy zarządzania środowiskowego. Wymagania i wytyczne stosowania; PN-EN ISO 9001:2009 Systemy zarządzania jakością – Wymagania; PN-EN ISO/IEC 17025:2005; Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących; PN-EN ISO/IEC 17050-2:2005 Ocena zgodności. Deklaracja

natomiast poddawany bieżącej aktualizacji: jest uzupełniany o zmiany i poprawki do norm oraz usuwane są z niego normy wycofane. W przypadku złożenia zamówienia na zakup normy, która znajduje się w zbiorze bibliotecznym, dana PN jest przydzielana do jednostki/komórki organizacyjnej GIG, która złożyła zamówienie.

W Bibliotece są również przechowywane normy branżowe (BN), które były tworzone przez jednostki niepodległe PKN (przedsiębiorców, koła naukowe, ministerstwa), a stosowane przez przedsiębiorstwa danej branży. Zgodnie z art. 28 Ustawy z dnia 12 września 2002 r. o normalizacji (Dz. U. Nr 169, poz. 1386 z późn. zm.) z dniem wejścia ustawy w życie PKN zaprzestął prowadzenia zbioru norm branżowych, który został przekazany do Archiwum Akt Nowych (Ustawa z dnia 12 września 2002 r. o normalizacji. Dz.U. 2002 nr 169 poz. 1386) [8]. Z tego powodu przechowywane w GIG normy branżowe mają szczególne znaczenie, ponieważ są dostępne dla wszystkich zainteresowanych w czytelni Biblioteki Naukowej. Normy branżowe nie były ewidencjonowane, w związku z czym wielkość tego zbioru nie została ustalona.

Nadzór nad zbiorem PN w GIG jest prowadzony w celu zapewnienia aktualności PN wykorzystywanych w GIG. Realizację tego zadania umożliwiają prowadzone działania i stworzone do tego celu narzędzia (rys. 2).

Nadzór nad zbiorem PN w GIG prowadzą wyznaczeni pracownicy Centrum Szkoleniowo-Informacyjnego GIG (dwie osoby), którzy współpracują z pracownikami odpowiedzialnymi za zbiór norm w danej jednostce/komórce organizacyjnej GIG (31 osób) oraz pracownikiem Biblioteki Naukowej GIG (BN GIG), który odpowiada za zakup norm. Osoby wykonujące nadzór kontrolują zakup PN przez zatwierdzanie zamówień wpływających do BN GIG z poszczególnych

zgodności składana przez dostawcę. Część 2: Dokumentacja wspomagająca; PN-N-18001:2004 Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy – Wymagania; PN-N-18004:2001 Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy – Wytyczne

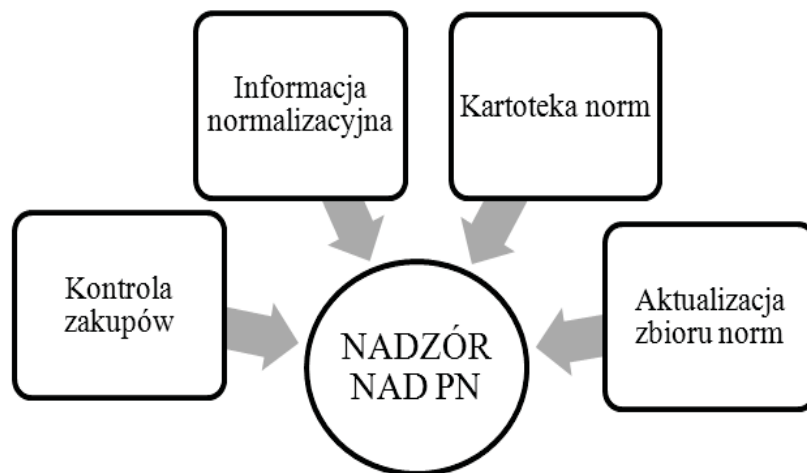
jednostek/komórek organizacyjnych GIG. Kontrola zakupów dotyczy sprawdzenia aktualności zamawianych PN oraz ustalenia, czy dana PN nie znajduje się już w GIG (zwłaszcza w zbiorze zamawiającego). Osoby prowadzące nadzór odpowiadają również za informację normalizacyjną oraz tworzą kartotekę norm (rys. 3).

Ewidencja PN umożliwia szybkie i dokładne zorientowanie się w zakresie rozdysponowania zbioru PN oraz umożliwia przeprowadzenie aktualizacji [3]. Narzędziem wykorzystywanym do ewidencji jest Kartoteka Polskich Norm stosowanych w GIG [1]. Kartoteka jest prowadzona w dwóch uzupełniających się wersjach: elektronicznej i drukowanej (rys. 4).

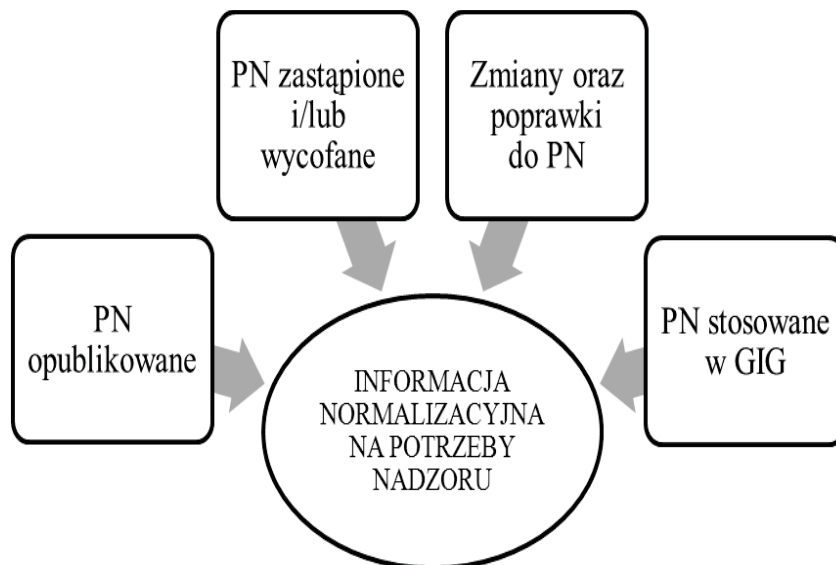
Funkcją wersji elektronicznej jest dokumentowanie stanu aktualnego zbioru PN w GIG (liczby oraz lokalizacji egzemplarzy PN na terenie GIG). Druga wersja kartoteki jest tworzona na podstawie wydruków rekordów z bazy. Wersja drukowana stanowi uzupełnienie bazy i składa się z dwóch części: Kartoteki Norm Stosowanych w GIG oraz Kartoteki Norm Zastąpionych i Wycofanych.

Wersja drukowana jest wykorzystywana do dokumentowania odbioru informacji normalizacyjnej o zmianach, poprawkach, czy wycofaniu/zastąpieniu normy³.

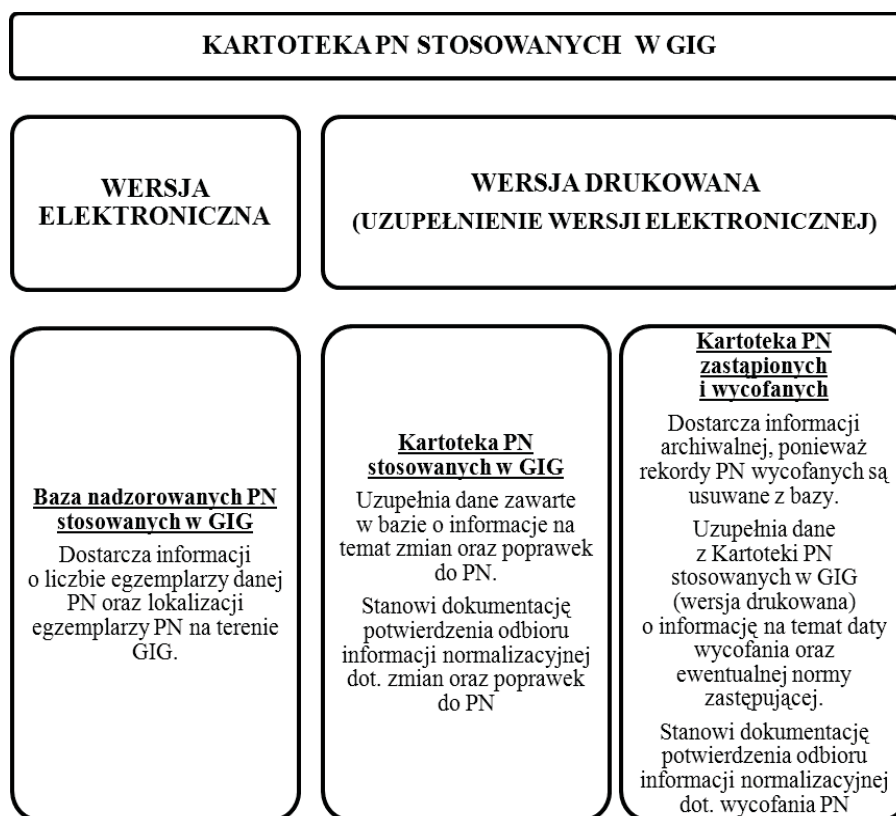
³ Od roku 2010, zgodnie z procedurą PKN (SZJ R2-P12 Przegląd Polskich Norm) każda PN własna i PN wprowadzająca Normę Międzynarodową co 5 lat podlega sprawdzaniu aktualności. W wyniku przeglądu może zostać uznana za aktualną, poprawiona, zmieniona lub wycofana. Poprawki polegają przede wszystkim na usunięciu błędów drukarskich i językowych. Zmiany w większym stopniu ingerują w treść normy. Mogą polegać na modyfikacji wybranego fragmentu, jego usunięciu lub dodaniu tekstu. Zmiany i poprawki są wydawane jako oddzielny dokument, oznaczony przez dodanie do numeru normy, w przypadku poprawki, symbolu AC dla norm międzynarodowych lub Ap dla norm krajowych, a w przypadku zmian; symbolu np. A1, A2.

Rys. 2. System nadzoru prowadzonego nad zbiorem Polskich Norm (PN) stosowanych w Głównym Instytucie Górnictwa

Rys. 3. Rodzaje informacji normalizacyjnej na potrzeby nadzoru prowadzonego nad zbiorem Polskich Norm (PN) w Głównym Instytucie Górnictwa

Rys. 4. Struktura kartoteki Polskich Norm (PN) stosowanych w Głównym Instytucie Górnictwa

Słabym ogniwem aktualnego rozwiązania jest forma kartoteki oraz brak ewidencji pozostałych norm stosowanych w jednostkach GIG (np. ISO, DIN, ASTM itp.). Do wersji elektronicznej kartoteki w danej chwili ma dostęp wyłącznie jedna osoba prowadząca nadzór. Baza jest podzielona na kilkanaście części⁴, co powoduje, że tworzenie wykazów PN jest czasochłonne. Przygotowanie wykazu PN wykorzystywanych przez daną komórkę/jednostkę organizacyjną GIG wymaga przeszukania kilkunastu baz, następnie połączenia wykazów uzyskanych z poszczególnych baz do jednego pliku. W wersji elektronicznej kartoteki nie są rejestrowane informacje o zmianach oraz poprawkach do PN. Informacje te są zapisywane w drukowanej wersji kartoteki. W bazie nie jest

zachowywana historia zmiany statusu normy z aktualnej na wycofaną. Informacja o normach wycofanych jest przechowywana wyłącznie w kartotece drukowanej. Wybrane elementy nadzoru (odbiór i potwierdzenie odbioru informacji normalizacyjnej przez osoby odpowiedzialne za zbiór norm) są dokumentowane w sposób tradycyjny. Brak ewidencji pozostałych norm powoduje, że informacja o ich dostępności w GIG jest utrudniona. Ustalenie czy norma, która nie jest objęta ewidencją, znajduje się w GIG wiąże się z koniecznością skierowania zapytania do danej jednostki/komórki organizacyjnej GIG. Podjęte prace koncepcyjne oraz w dalszej kolejności wykonanie projektu i wdrożenie nowego rozwiązania informatycznego, umożliwią zwiększenie wydajności systemu.

⁴ PN-ISO.mdb; PNINTERN.mdb; PN-EN1.MDB; PN-EN1.MDB; PN-C1.mdb; PN-D-F1.mdb; PN-G1.mdb; PN-HIJKL1.mdb; PN-M1.mdb; PN-NOP1.mdb; PN-R-W1.mdb; PN-Z1.mdb

Koncepcja ogólna biblioteki norm

Warunki techniczne

Oprogramowanie zostanie przygotowane przez pracowników działu Informatyki GIG, we współpracy z pracownikami Centrum Szkoleniowo-Informacyjnego na podstawie wykorzystywanych już w GIG technologii MS Sharepoint, ASP.NET, obiektowego języka programowania C# oraz relacyjnej bazy danych MS-SQL. Umożliwi to w przyszłości rozwijanie oprogramowania, zgodnie z potrzebami wynikającymi z prowadzonego nadzoru oraz zarządzania informacją normalizacyjną. Aplikacja będzie miała nazwę „Biblioteka Norm”.

Użytkownicy aplikacji

Przeznaczenie Biblioteki Norm wynika z działalności w zakresie informacji normalizacyjnej, prowadzonej w GIG oraz nadzoru nad zbiorem Polskich Norm stosowanych w Instytucie. Aplikacja będzie adresowana do:

- osób prowadzących ewidencję norm oraz sprawujących nadzór nad zbiorem Polskich Norm stosowanych w GIG,
- osób odpowiedzialnych za zbiór norm w danej jednostce/komórce organizacyjnej GIG,
- wszystkich pracowników GIG, którzy poszukują informacji normalizacyjnej.

Dostęp do aplikacji będą mieli wszyscy pracownicy GIG. Nie wszyscy jednak będą posiadali taki sam zakres uprawnień do pracy z aplikacją. Użytkowników Biblioteki Norm podzielono na biernych i aktywnych. Zwykły użytkownik aplikacji (bierny) będzie uprawniony wyłącznie do wyszukiwania informacji normalizacyjnej. W grupie użytkowników biernych będą również pracownicy Biblioteki Naukowej GIG, którzy będą mogli wykorzystać aplikację do pracy z czytel-

nikiem. W przypadku zapytania o normę pracownik BN GIG będzie mógł ustalić, czy poszukiwana norma znajduje się w GIG. Jeżeli norma znajduje się w zbiorze BN GIG czytelnik będzie mógł z niej skorzystać na miejscu. W przypadku zainteresowania normą, która jest przechowywana w danej jednostce/komórce organizacyjnej GIG, bibliotekarz skieruje zapytanie do tej jednostki o możliwość czasowego udostępnienia normy. Użytkownicy aktywni będą posiadali szerszy zakres uprawnień. Podzielono ich na trzy grupy (rys. 5).

Funkcje aplikacji

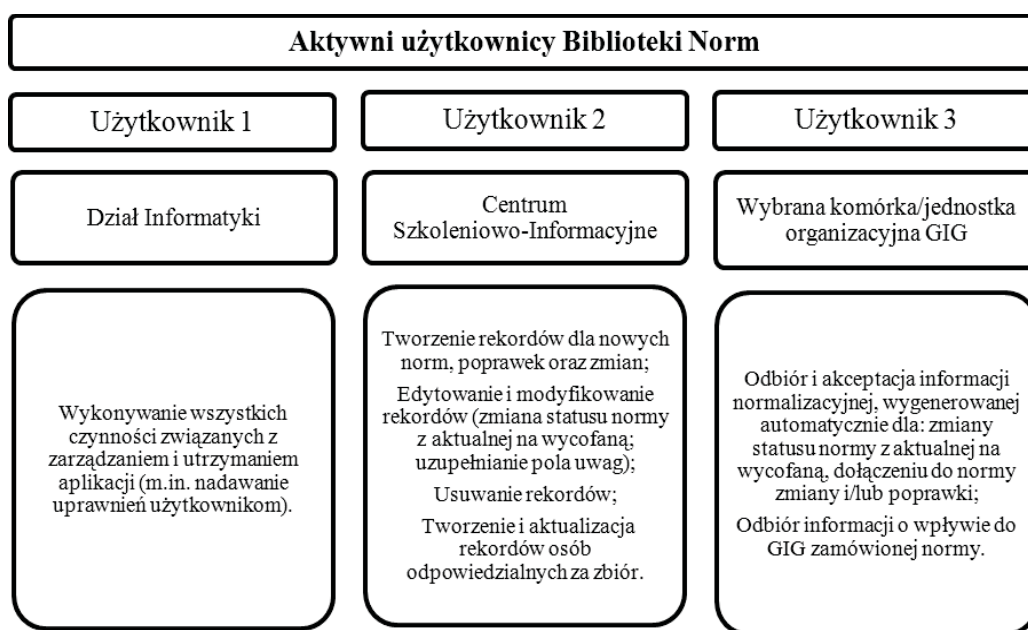
Biblioteka Norm będzie spełniać cztery główne funkcje:

- wspomaganie nadzoru nad zbiorem PN stosowanych w GIG,
- ewidencjonowanie wszystkich norm,
- informacja normalizacyjna,
- udostępnianie statystyk.

Nadzór

Biblioteka Norm ma służyć przede wszystkim jako narzędzie nadzoru nad zbiorem PN przez możliwość:

- tworzenia rekordów nowych PN, poprawek, zmian oraz ich egzemplarzy,
- aktualizacji statusu PN, poprawek oraz zmian (przez zmianę statusu normy z aktualnej na wycofaną bez zastąpienia lub wycofaną z zastąpieniem),
- informowania osób odpowiedzialnych za zbiór o zakupie normy dla jednostki/komórki organizacyjnej GIG,
- informowania wszystkich pracowników GIG o nowych normach,
- prowadzenie kartoteki osób odpowiedzialnych za zbiór.

Rys. 5. Grupy i uprawnienia użytkowników aktywnych Biblioteki Norm

Ewidencja wszystkich norm

W koncepcji ogólnej Biblioteki Norm przewidziano prowadzenie ewidencji wszystkich norm gromadzonych w GIG. Spis pozostałych norm oraz dokumentów normalizacyjnych, które są wykorzystywane w GIG sporządzono na podstawie zamówień na zakup norm przechowywanych przez BN GIG oraz ankiety przeprowadzonej wśród pracowników GIG. Zbiór wynosi 92 egzemplarze norm oraz dokumentów normalizacyjnych dotychczas nieewidencjonowanych. Strukturę zbioru przedstawiono na wykresie.

Ewidencja będzie prowadzona na podstawie zamówień skierowanych do BN GIG dotyczących zakupu norm zagranicznych i/lub międzynarodowych.

Informacja normalizacyjna

Kolejnym obszarem wykorzystania aplikacji jest informacja normalizacyjna. Użytkownicy Biblioteki Norm będą mieli dostęp do informacji normalizacyjnej w zakresie:

- PN aktualnych stosowanych w GIG (nadzorowanych),
- zmian i poprawek do PN stosowanych w GIG,

- PN wycofanych, które były stosowane w GIG (informacja archiwalna),
- pozostałych norm (ewidencjonowanych),
- egzemplarzach PN stosowanych w poszczególnych jednostkach/komórkach organizacyjnych GIG na potrzeby auditów (generowanie wykazów).

Informacja archiwalna o PN wycofanych będzie tworzona na bieżąco na podstawie Wykazu Polskich Norm wycofanych, publikowanego w Biuletynie Informacji Publicznej Polskiego Komitetu Normalizacyjnego⁵. Aktualnie nie przewidziano wprowadzenia do aplikacji zawartości wersji drukowanej kartoteki. Kartoteka ta będzie przechowywana jako zbiór archiwalny.

Statystyki

Za pomocą aplikacji będzie możliwe generowanie różnego rodzaju statystyk. Funkcja ta będzie obejmowała możliwość wskazania liczby:

- norm zakupionych w danym roku (liczba norm + liczba egzemplarzy),

⁵ http://bip.pkn.pl/index.php?pid=Wyzkaz_wycofanych_PN2

- PN aktualnych stosowanych w GIG (liczba norm + liczba egzemplarzy),
- PN wycofanych w danym roku.

Organizacja Biblioteki Norm

W Bibliotece Norm będą wyświetlane informacje o wszystkich normach wykorzystywanych w GIG. Do każdej normy będą przypisane zmiany i poprawki oraz liczba egzemplarzy. Rekord normy będzie zawierał następujące informacje: numer i tytuł normy, informację czy jest to norma nadzorowana oraz informację o aktualności normy. W ramach przypisanych normie egzemplarzy będzie można ustalić jaki jest stan realizacji zakupu danego egzemplarza, komórkę/jednostkę organizacyjną GIG oraz osobę odpowiedzialną za zbiór, do którego jest przypisany egzemplarz, informację o postaci normy (wersja papierowa, elektroniczna lub płyta CD). Przewidziano również pole uwag oraz datę utworzenia rekordu.

Wyszukiwanie i prezentacja wyników

W systemie przygotowany zostanie mechanizm wyszukiwania norm, za pomocą którego będzie można wyświetlić listę wszystkich norm spełniających wprowadzone podczas wyszukiwania kryteria. Przeprowadzona analiza polskich i międzynarodowych wyszukiwarek dokumentów normalizacyjnych [5] wykazała, że najważniejsze i podstawowe kryteria wyszukiwawcze to numer i tytuł dokumentu. Istotny jest także status dokumentu, który pozwala na szybką orientację w aktualności zbiorów. Przydatną opcją jest także możliwość wyszukiwania rzeczowego, np. z wykorzystaniem Międzynarodowej Klasyfikacji Normalizacyjnej (ICS), słów kluczowych czy przeszukiwanie zakresu/abstraktu dokumentu. Pozostałe kryteria zależą od specyfiki gromadzonych informacji i preferencji użytkowników. Prezentacja wyników wyszukiwania zawsze obejmuje tytuł, numer dokumentu oraz Komitet Techniczny odpowiedzialny za jego opracowanie. Elementy szczegółowego opisu dokumentu są zróżnicowane, ale najczęściej obejmują jego zakres, informacje o zmianach i po-

prawkach oraz dokumentach powiązanych (zastępowanych, zmienianych, wprowadzanych itp.)

W projektowanym systemie wyszukiwanie będzie możliwe według następujących kryteriów: Numer normy, Tytuł normy, Symbol zakładu, w którym jest przechowywana norma, Typ normy (z listy rozwijanej: nadzorowana/brak nadzoru), Status normy (aktualność normy), Status realizacji zakupu.

Wyniki wyszukiwania będą prezentowane w postaci listy aktywnych linków, która będzie zawierała numer i tytuł normy oraz informację o aktualności. Po wybraniu linku będzie można ustalić szczegóły normy, tj. przypisane egzemplarze, poprawki oraz zmiany.

Podsumowanie

Przedstawiona koncepcja nowego rozwiązania informatycznego projektowanego w GIG ma na celu usprawnienie zarządzania zbiorem norm oraz informacją normalizacyjną w Instytucie. Opisane ogólne założenia będą podstawą opracowania dokumentacji technicznej w Dziale Informatyki GIG. W roku 2014 będą wykonane prace projektowe oraz wdrożeniowe.

Źródło finansowania

Artykuł finansowany ze środków przyznanych na działalność statutową Głównego Instytutu Górniczego został przygotowany w ramach projektu nr 11851043-072 pt.: Opracowanie projektu zautomatyzowanego systemu zarządzania normami oraz informacją normalizacyjną.

Literatura cytowana

- [1] Bemke-Świtilnik M.: *Zarządzanie informacją normalizacyjną w Głównym Instytucie Górniczym*. W: *Nauka o informacji w okresie zmian*. Praca zbiorowa pod red. Barbary Sosińskiej-Kalaty i Ewy Chuchro przy współpr. Mariusza Luterka. Warszawa 2013, s. 433-456.

- [2] *Biuletyn Informacji Publicznej PKN*. Pobrano z http://bip.pkn.pl/index.php?pid=Wykaz_wycofanych_PN2
- [3] Kionka H.: *Poradnik normalizatora zakładowego*. Warszawa 2000.
- [4] Matysek A.: *Źródła informacji normalizacyjnej – typologia i charakterystyka*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2011 nr 4 s. 14–22.
- [5] Matysek A.: *Dokumenty normalizacyjne w Internecie*. „Przegląd Biblioteczny: 2013 nr 3 s. 311–325.
- [6] Red. Dembowska M.: *Słownik terminologiczny informacji naukowej*. Wrocław 1979.
- [7] Szewc A.: *Informacja patentowa, normalizacyjna i techniczno-handlowa*. Katowice 1992.
- [8] *Ustawa z dnia 12 września 2002 r. o normalizacji*. Dz.U. 2002 nr 169 poz. 1386.

Mgr Magdalena Bemke-Świtilnik - Centrum Szkoleniowo-Informacyjne. Główny Instytut Górnictwa. Adres: 40-160 Katowice, Plac Gwarków 1; e-mail: mbemke@gig.eu, tel. 32 259 22 66

Dr Anna Matysek - Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Uniwersytet Śląski. Adres: 40-032 Katowice, Plac Sejmu Śląskiego 1; e-mail: anna.matysek@us.edu.pl, tel. 32 200 93 11

Mgr Alicja Toborek - Centrum Szkoleniowo-Informacyjne. Główny Instytut Górnictwa. Adres: 40-160 Katowice, Plac Gwarków 1; e-mail: atoborek@gig.eu, tel. 32 259 23 88

Mgr inż. Bogdan Piotrowski - Dział Informatyki, Główny Instytut Górnictwa. Adres: 40-160 Katowice, Plac Gwarków 1; e-mail: bpiotrowski@gig.eu, tel. 32 259 25 69

Małgorzata GAJOS- GRŽETIĆ
Uniwersytet Śląski, KATOWICE

Baza Espacenet jako źródło badań patentowych w zakresie mykologii

W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w bazie patentowej Espacenet dotyczących metod poszukiwania i produkcji trufli. Celem badań jest określenie istniejącego stanu wiedzy w zakresie patentów w związku z realizowanymi pracami badawczymi na temat innowacyjnych metod geotechnologicznych i biotechnologicznych poszukiwania i produkcji trufli. Grzyby trufle zostały wybrane jako przedmiot badań ze względu na ich unikalne wartości jako środki spożywcze i ich pozytywny wpływ na ludzkie zdrowie i samopoczucie. Dokonano analizy bazy Espacenet według słów kluczowych, jak również wyszukanych opisów patentowych.

Espacenet database as a source of **patent** search in the field of mycology. *This paper presents the results of research carried out at the patent database Espacenet on methods for the exploration and production of truffles. The aim of the research is to determine the state of art of patents in connection with ongoing research work on innovative geotechnology and biotechnology methods for exploration and production of truffles. Mushrooms truffles have been selected as the research subject for their unique values as foodstuffs and their positive impact on human health and well-being. Patent documentation has been analyzed – patent data basis of Espacenet according to key words, as well as found patent specifications.*

Wprowadzenie

Informacja patentowa stanowi integralną część i wyspecjalizowaną dziedzinę informacji naukowo-technicznej. Obejmuje zbiór wiadomości o zgłoszonych do ochrony przemysłowych dobrach niematerialnych (przedmiotach własności przemy-

słowej), takich jak wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, znaki towarowe, oznaczenia geograficzne, oraz o dokumentach ochronnych, dotyczących wymienionych przedmiotów i praw ich właścicieli. Informacja patentowa dzieli się na informację: techniczno-naukową, prawną oraz ekonomiczno-handlową. Źródłem informacji pa-

tentowej jest dokumentacja patentowa i literatura patentowa. Dokumentację patentową stanowią dokumenty opublikowane i nieopublikowane zawierające informacje o rozwiązaniach technicznych i technologicznych, zgłoszonych do opatentowania lub opatentowanych, jak również informacje o ochronie praw twórców i właścicieli takich rozwiązań. Należą tu w szczególności opisy patentowe, dokumentacja zgłoszeniowa, biuletyny, rejestry patentowe, bazy patentowe. Literatura patentowa to wydawnictwa dotyczące między innymi teorii i praktyki prawa patentowego, posługiwania się informacją patentową, metod i sposobów prowadzenia działalności informacyjno-patentowej, badań patentowych. Do tej grupy wydawnictw zalicza się zwłaszcza monografie, studia i artykuły dotyczące własności przemysłowej, instrukcje, komentarze słowniki, poradniki itp. [4].

Jednym ze wskaźników rozwoju technologicznego jest liczba udzielanych rocznie patentów na wynalazki [6]. Liczba ta obejmuje jednak tylko część innowacji technologicznych pojawiających się corocznie na świecie. Dzieje się tak z dwóch powodów. Po pierwsze nie wszystkie nowe wynalazki są zgłaszane do urzędów patentowych. Znaczna ich część jest stosowana i komercjalizowana w postaci tajemnic produkcyjnych jako know-how. Po drugie, i jest to okoliczność znacznie ważniejsza, spora część zgłoszeń patentowych nie prowadzi do uzyskania tytułu ochronnego. Aby móc uzyskać ochronę patentową wynalazek powinien posiadać tzw. zdolność patentową: nowość, poziom wynalazczy, przemysłową stosowalność. Wynalazek jest nowy jeśli nie stanowi części stanu techniki, czyli wiedzy technicznej powszechnie dostępnej na całym świecie w dacie zgłoszenia wynalazku (art. 25 ustawy PWP) [10]. Wynalazek ma poziom wynalazczy jeżeli spełnia kryterium nieoczywistości uzyskiwanych efektów, rozwiązuje problemy dotąd podejmowane bezskutecznie, zaspakaja nowe potrzeby społeczne, wykorzystuje zastosowanie środka, który tworzy nowe rozwiązania, różni się istotnie od rozwiązań przeciwnych (art. 26 ustawy PWP) [10].

Wynalazek uważany jest za nadający się do przemysłowego stosowania, jeżeli według wynalazku może być uzyskiwany wytwór lub wykorzystywany sposób, w rozumieniu technicznym, w jakiegokolwiek działalności przemysłowej, nie wykluczając rolnictwa. Efekt wykorzystania wynalazku musi być rzeczywisty i powtarzalny (art. 27 ustawy PWP) [10].

Wyróżnia się następujące kategorie wynalazków: produkty, urządzenia, sposoby, zastosowania. Wynalazki patentuje się po to, żeby uzyskać prawo do wyłącznego produkowania lub używania wyrobu czy stosowania sposobu w celu osiągnięcia korzyści materialnych. Przyznanie uprawnionemu ochrony patentowej na wynalazek ma znaczenie dla rynku, jeżeli działalność uprawnionego nie jest incydentalna, jednorazowa, ale jest działalnością na większą skalę, czyli działalnością przemysłową, rolniczą. Stosowalność przemysłowa wynalazku jest jego bardzo ważnym atrybutem. Przemysłowy charakter produktu czy sposobu wyklucza możliwość jego przeprowadzenia w sferze jedynie osobistej (prywatnej). Ochrona patentowa daje pozycję na rynku i przewagę konkurencyjną, wyższe dochody (zwrot nakładów inwestycyjnych), dochody z licencji (przeniesienia praw), dostęp do nowych rynków, zwiększenie pewności obrotu, uzyskanie grantów (funduszy na badania), pozytywny wizerunek. Patent na wynalazek to prawo wyłączne, ograniczone w czasie do 20 lat od daty zgłoszenia wynalazku i prawo obowiązujące terytorialnie. Udzielenie patentu stwierdza się przez wydanie dokumentu patentowego. Częścią składową dokumentu patentowego jest opis patentowy. Jest on publikowany (art. 54. 63 ustawy PWP) [10].

W 2012 roku międzynarodowy zespół badawczy składający się z 22 partnerów reprezentujących instytucje naukowo-badawcze z 11 państw rozpoczął prace dotyczące planowanego projektu na temat metod poszukiwania i rozmnażania trufli oraz produkcji wysokiej jakości produktów truflowych. Koordynatorem prac był Uniwersytet Śląski. W projekcie zakładano wykorzystanie innowacyjnych geotechnologii i bio-

technologii. W celu wyboru kierunków badań naukowych dotyczących trufli istotną była ocena istniejącego stanu wiedzy. Przeprowadzono badania literatury, których rezultaty są przedmiotem odrębnego opracowania oraz badania dokumentacji patentowej, których efekty w postaci stanu informacji patentowej o truflach są przedstawione w niniejszym artykule.

Trufia (*Tuber*) jest grzybem mikoryzowym [1], czyli najogólniej ujmując, żyjącym w symbiozie z korzeniami drzew takich jak m.in. dąb, buk, grab, sosna, topola, jodła, olsza, świerk, leszczyna czy jałowiec. Trufle mają ogromne znaczenie zarówno jako środek spożywczy, jak i farmaceutyczny o właściwościach antyoksydacyjnych, przeciwbakteryjnych, antywirusowych, przeciwnowotworowych, immunologicznych, antydepresyjnych [9]. Działem biologii zajmującym się badaniem grzybów, ich systematyką, budową, fizjologią, a także znaczeniem dla człowieka jest mykologia (mikologia) [12]. Ze względu na to, iż trufle rosną pod ziemią są trudne do pozyskania. Najczęstszą dotychczas metodą ich poszukiwania jest użycie specjalnie wytresowanego psa. Trudności w pozyskiwaniu trufli są przyczyną ich wysokiej ceny, a co za tym idzie braku wykorzystania ich cennych właściwości i szerokiego wytwarzania produktów truflowych. Istotne jest zatem znalezienie metody ich łatwiejszego pozyskiwania i rozmnażania. Jest to celem przygotowywanego projektu. Badania przeprowadzone dla potrzeb artykułu bazują na analizie dokumentacji patentowej (patentowej bazy danych Espacenet i opisów patentowych) w zakresie poszukiwania i rozmnażania trufli.

Materialy

Źródłem badań w artykule jest baza Espacenet oraz wyszukane w niej opisy patentowe zgłoszonych i opatentowanych rozwiązań dotyczących trufli.

Przez dziesiątki lat (w erze przedinternetowej) badania patentowe wymagały przeglądania opasłych ksiąg drukowanych przez urzędy patentowe. Było to zajęcie bardzo czasochłonne i kosztowne

w przypadku, gdy badania te przeprowadzał rzecznik patentowy. Współcześnie nową jakość tworzą darmowe bazy internetowe.

W październiku 1998 r., Europejski Urząd Patentowy (European Patent Office – EPO) uruchomił esp@cenet, bezpłatną sieć patentowych baz danych, liczącą miliony dokumentów patentowych pochodzących z Europy, Japonii, Stanów Zjednoczonych i Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (World Intellectual Property Organization – WIPO) [11]. Espacenet (esp@cenet) jest bezpłatną usługą online umożliwiającą wyszukiwanie opisów patentowych i zgłoszeń patentowych. W większości krajów obsługa serwisów Espacenet jest możliwa przy użyciu języków narodowych, natomiast bazy są dostępne w większości w języku angielskim. Espacenet oferuje dostęp do ponad 70 milionów dokumentów patentowych, zawierających informację o wynalazkach i rozwoju techniki od 1836 r. [2, 3].

Opisy patentowe należą do podstawowych źródeł informacji naukowo-technicznej. Zawierają informację techniczną prawną, ekonomiczną i organizacyjną oraz informację o twórcy wynalazku. Opis patentowy jest dokumentem składającym się z części bibliograficznej, opisu wynalazku, zastrzeżeń patentowych i rysunków [4].

Występujące w opisach patentowych – w nawiasach kwadratowych lub kółkach – kody mają na celu ułatwienie ich opracowywania, wyszukiwania informacji i prowadzenia badań patentowych. Międzynarodowa unifikacja opisu bibliograficznego jest niezależna od języka, w którym został sformułowany opis bibliograficzny i niezależna od zestawu oraz kolejności elementów określających istniejący w danym kraju system patentowy. Dotyczące tej kwestii normy, zalecenia i wytyczne (np. ST.3 – znormalizowany dwuliterowy kod nazwy kraju lub organizacji; ST.9 – kod oznaczający dane bibliograficzne odnoszące się do dokumentów patentowych; ST.16 – kod rodzaju dokumentu) opracowane przez WIPO są publikowane w wydawnictwie *Handbook on Industrial Property Information and Documentation* [5].

Analiza opisów wynalazków, zastrzeżeń patentowych i rysunków pozwala na rozpoznanie stanu techniki w zakresie patentowania rozwiązań dotyczących trufli.

Część bibliograficzna opisu patentowego zawiera m.in.:

[11] numer dokumentu (np. numer zgłoszenia patentowego lub opisu patentowego),

[12] nazwę dokumentu (np. zgłoszenie patentowe, opis patentowy),

[13] kod rodzaju dokumentu zgodny z normą WIPO ST.16, np. A – pierwszy poziom publikacji (zgłoszenie patentowe), B – drugi poziom publikacji (opis patentowy); np. kody A1, A2, A3, B1, B2, B3 w zależności od system używanego w danym kraju,

[19] kod urzędu patentowego lub organizacji publikującej dokument, zgodny z normą WIPO ST.3, (np. CN – Chiny, EP – Europejski Urząd Patentowy, WO – Światowa Organizacja Własności Intelektualnej),

[21] numer zgłoszenia patentowego, nadany przez urząd patentowy,

[22] datę zgłoszenia patentowego,

[31] numer pierwszeństwa,

[32] datę pierwszeństwa,

[33] kod kraju lub organizacji dokonania zgłoszenia priorytetowego, zgodny z normą WIPO ST.3; np. dla międzynarodowego zgłoszenia w procedurze PCT (Patent Cooperation Treaty) jest używany kod „WO”,

[43] datę publikacji dokumentacji wynalazku, w stosunku do którego nie przeprowadzono badań i nie udzielono tytułu ochronnego do czasu wskazanego datą,

[45] datę publikacji dokumentacji wynalazku, na który udzielono tytułu ochronnego,

[51] symbol międzynarodowej klasyfikacji patentowej (International Patent Classification - IPC), składający się z oznaczenia działu (A – Podstawowe procesy ludzkie; B – Różne procesy przemysłowe, Transport; C – Chemia, Metalurgia; D – Włókiennictwo, Papiernictwo; E – Budownictwo, Górnictwo; F – Budowa maszyn, Oświetlenie, Ogrzewanie, Uzbrojenie, Technika

minerska; G - Fizyka; H - Elektrotechnika). Dział podzielony jest na klasy (symbol klasy składa się z symbolu działu, po którym następują dwie cyfry arabskie). Klasa zawiera jedną lub więcej podklas (symbol podklasy składa się z symbolu klasy, po którym następuje duża cyfra alfabetu łacińskiego).

Klasa i podklasa mają tytuły. Podklasa podzielona jest na grupy i podgrupy [7],

[54] tytuł wynalazku,

[56] wykaz dokumentów wcześniejszych, charakteryzujących dotychczasowy stan techniki

[57] abstrakt, będący krótkim opisem wynalazku,

[72] nazwę i siedzibę twórcy wynalazku,

[86] datę i numer zgłoszenia międzynarodowego,

[87] datę, numer i miejsce publikacji zgłoszenia międzynarodowego.

Dzięki analizie danych bibliograficznych opisów patentowych możliwe jest wytyczenie kierunków prac badawczych, m.in. sklasyfikowanie przedmiotu badań według International Patent Classification (IPC) oraz ustalenie krajów i twórców przodujących w interesującej dziedzinie techniki albo nazwisk znanych w świecie specjalistów, mogących być twórcami patentów.

Metody badawcze

Do przeprowadzenia badań wykorzystano metody badań patentowych (metodę przedmiotową i podmiotową) badania stanu techniki oraz metodę analizy dokumentacji patentowej.

Badania patentowe to zespół czynności polegających na wyszukiwaniu i analizie informacji patentowej. Obejmują poszukiwania w literaturze i dokumentacji patentowej. Polegają na analizowaniu zawartych w nich informacji oraz formułowaniu wniosków przydatnych przy: ocenie celowości ubiegania się o ochronę prawną określonego rozwiązania; dokonywaniu rozwiązań na poziomie techniki światowej pozwalającym na ich ochronę patentową; wyborze kierunków badań naukowych; zapewnieniu rezultatom prac naukowo-badawczych tzw. czystości patentowej warunkującej możliwości ich komercyjnego wykorzystania bez narażenia się na odpowiedzialność naruszenia

praw osób trzecich; wykorzystania znanych rozwiązań przy realizacji własnych celów badawczych w granicach prawnie dozwolonego naśladownictwa. Prowadzeniem badań patentowych zajmują się głównie urzędy patentowe (w związku z rozpatrywaniem zgłoszeń patentowych) oraz rzecznicy patentowi i służby wynalazczości (w związku ze zgłaszaniem innowacji technicznych do opatentowania oraz wdrażaniem nowych wyrobów technologii i usług). W celu rozeznania w stanie techniki czy wytyczenia kierunku badań naukowych, badania patentowe mogą przeprowadzać także np. pracownicy naukowi, zwłaszcza gdy obecnie istnieje dostęp do internetowych patentowych baz danych. Zaletą baz elektronicznych jest łatwy dostęp do informacji tematycznej dzięki wyszukiwaniu według słów kluczowych. Badania patentowe dzieli się na: 1. podstawowe, obejmujące rozeznanie patentowe (badanie stanu techniki), badanie czystości patentowej, badanie zdolności patentowej oraz kompleksowe badania patentowe; 2. specjalne, dla potrzeb planowania i prognozowania rozwoju techniki, opracowań normalizacyjnych, potrzeb handlu zagranicznego i rozwoju wynalazczości [8].

Dla potrzeb artykułu przeprowadzono badanie stanu techniki w zakresie problematyki dotyczącej poszukiwania i rozmnażania trufli. Badanie takie powinno poprzedzać wszystkie prace naukowo-badawcze o charakterze technicznym. Celem badania jest ujawnienie rozwiązań istniejących w określonej dziedzinie techniki i technologii. Zakres czasowy takiego badania przyjmuje się w zależności od stopnia dynamiki rozwoju danej dziedziny techniki: 5-6 lat dla dziedzin rozwijających się dynamicznie, nieco więcej – dla dziedzin rozwijających się wolniej. Ponieważ celem artykułu jest rozeznanie ogólnego stanu w zakresie rozwiązań związanych z trufkami nie wprowadzono ograniczeń czasowych, dokonano przeglądu całej bazy Espacenet.

Wyróżnia się cztery metody badań patentowych: 1) przedmiotowa - według klasyfikacji lub słów kluczowych, 2) podmiotowa - według nazw firm lub nazwisk twórców, 3) patentów analogów -

według dat pierwszeństwa, 4) mieszana - z wykorzystaniem elementów wyżej wymienionych metod [8].

W artykule wykorzystano najpierw metodę przedmiotową - sklasyfikowano przedmiot badań według IPC, a także pomocniczo zastosowano wyszukiwanie według słów kluczowych tematu badawczego. Następnie wykorzystano metodę podmiotową – ustalono kraj pochodzenia instytucji przodujących w dziedzinie będącej przedmiotem artykułu. Dokonano analizy wyszukanych opisów patentowych i określono stan techniki w badanym zakresie.

Rezultaty badań

Międzynarodowa Klasyfikacja Patentowa reprezentuje cały zasób wiedzy, który można uznać za właściwy w dziedzinie patentów. Do badań w niniejszym artykule zostały wybrane następujące działy i klasy – G01 dla poszukiwania trufli, A01, A23, C12 dla rozmnażania trufli:

- A (Podstawowe potrzeby ludzkie) - A01 (rolnictwo, leśnictwo, hodowla zwierząt, łowiectwo, zakładanie sideł, rybołówstwo); A23 (żywność lub środki spożywcze, ich przerób nie objęty przez inne klasy);
- C (chemia; metalurgia) - C12 (biochemia, piwo, spirytualia, wino, ocet, mikrobiologia, enzymologia, mutacje lub inżynieria genetyczna);
- G (fizyka) – G01 (pomiar, testowanie).

Słowo „truffle” zostało wybrane jako słowo kluczowe (trufle w rozumieniu grzyby nie słodkie czekoladki).

W bazie Espacenet do końca grudnia 2012 roku znaleziono 23 dokumenty patentowe (zgłoszenia patentowe i opisy patentowe lub tylko zgłoszenia patentowe) z zakresu poszukiwania trufli (2) i rozmnażania trufli (21). Rezultat został przedstawiony w tabeli 1. Informacja patentowa o 23 wynalazkach należy do stanu techniki w badanym zakresie, ale tylko na 11 wynalazków uzyskano patenty, w zakresie poszukiwania trufli 2 (Francja) i w zakresie rozmnażania 9 (3 Chiny, 3 Francja, 1 Japonia, 1 Hiszpania, 1 Węgry). Dla 2 wynalazków

lazków (1 dla poszukiwania i 1 dla rozmnażania trufli) czas trwania patentu skończył się. Pozostałych 12 zgłoszeń nie uzyskało patentu, w tym, sądząc po dacie publikacji zgłoszenia, dla 6 zgłoszeń procedura została zamknięta odmownie, 6 oczekuje na decyzję w sprawie udzielenia patentu.

Tabela 2 zawiera tytuł wynalazku oraz źródło (adres strony internetowej) zgłoszenia patentowego lub opisu patentowego.

Wnioski

Przeprowadzone badania pozwoliły na rozeznanie istniejącego stanu techniki i informacji patentowej w zakresie poszukiwania i rozmnażania trufli. Opatentowane urządzenia do poszukiwania trufli wykorzystują właściwość emisji przez trufle specyficznego, intensywnego zapachu i pozwalają na punktowe poszukiwania, mające też na celu odciążenie psów w poszukiwaniach i zapobieganie utraty znalezionych trufli, które często są zjadane przez psy. Opatentowane i zgłoszone do patentowania wynalazki do rozmnażania trufli pozwalają m.in. na określenie gatunku trufli i płodności próbki trufli, opisują technikę produkcji owocnika przez zaszczepienie grzybni hodowlaną truflą czy procedurę mikoryzacji roślin do produkcji trufli.

Ocena istniejącego stanu techniki pozwoli określić kierunki dalszych badań w analizowanej problematyce, które mają na celu wykorzystanie nowoczesnych geotechnologii i biotechnologii dla globalnych poszukiwań i masowej produkcji trufli.

Literatura cytowana

- [1] Bonito G.M., Gryganskyi A.P., Trappe J.M., Vilgalys R.: *A global meta-analysis of Tuber ITS rDNA sequences: Species diversity, host associations and long-distance dispersal*. "Molecular Ecology" 2010, 19 (22) 4994-5008.
- [2] Espacenet, <http://www.epo.org/searching/free/espacenet.html> [19.06.2013].
- [3] *Espacenet. Wyszukiwanie patentów*, <http://pl.espacenet.com/> [19.06.2013].
- [4] Gajos M.: *Opis patentowy jako źródło informacji* (The patent specification as the source of information). University of Silesia, Katowice 2000.
- [5] *Handbook on Industrial Property Information and Documentation*, http://www.wipo.int/standards/en/part_03_standards.html [19.07.2013].
- [6] *Intellectual Property Statistics*, <http://www.wipo.int/ipstats/en/> [25.06.2013].
- [7] *International Patent Classification – Version 2013. Guide*. http://www.wipo.int/export/sites/www/classifications/ipc/en/guide/guide_ipc.pdf [15.06.2013].
- [8] Nazarewski J.: *Badania patentowe*. Warszawa 1977.
- [9] Patel S.: *Food, Health and Agricultural Importance of Truffles: A Review of Current Scientific Literature*. "Current Trends in Biotechnology and Pharmacy" 2012 6 (1) 15-27.
- [10] *Ustawa Prawo własności przemysłowej z dnia 30 czerwca 2000 r.* Dz.U. z 2003r. nr 119, poz. 1117 z późn. zm.
- [11] White M. J.: *esp@cenet Europe's Network of Patent Databases*. "Issues in Science and Technology Librarianship" 2006 (47) DOI:10.5062/F4F47M2H.
- [12] *Wikipedia. Wolna Encyklopedia, Artykuł: Mykologia*, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Mykologia> [22.07. 2012].

Dr Małgorzata GAJOS-GRŻETIĆ - Uniwersytet Śląski w Katowicach. Instytut Informatyki. Adres: 41-200 Sosnowiec, ul. Będzińska 39; e-mail: malgorzata.gajos@us.edu.pl

Tab. 1. Rezultaty wyszukiwania informacji w bazie Espacenet na temat poszukiwania i rozmnażania trufli

Nr	Kod kraju publikacji, numer i kod rodzaju dokumentu (opis patentowy)	Data publikacji dokumentacji wynalazku, na który udzielono patentu	Kod kraju publikacji, numer i kod rodzaju dokumentu (zgłoszenie patentowe)	Data publikacji dokumentacji wynalazku, na który udzielono patentu	Data pierwszeństwa	IPC 8 edycja	Kod kraju wynalazcy
POSZUKIWANIE TRUFLI (2)							
1	FR2930341 (B1)	2012-04-20	FR2930341 (A1)	2009-10-23	2008-04-21	G01N1/22 G01N33/00	FR
2	FR2696236 (B1)	1994-12-02	FR2696236 (A1)	1994-04-01	1992-09-28	G01N27/12 G01N33/00	FR
ROZMNAŻANIE TRUFLI (23)							
3	-	-	WO2012032098 (A1)	2012-03-15	2010-09-07	C12Q1/68	FR
4	HU227886 (B1)	2012-05-29	HU0800711 (A2)	2010-09-28	2008-11-21	A01H17/00	HU
5	CN101724564 (B)	2012-07-25	CN101724564 (A)	2010-06-09	2008-10-31	C12N1/14 C12P19/04 C12R1/645	CN
6	CN101328464 (B)	2011-04-06	CN101328464 (A)	2008-12-24	2008-05-27	C12N1/14 C12R1/645	CN
7	-	-	CN101061781 (A)	2007-10-31	2007-04-23	A01C1/00 A01C1/02 A01G1/04 (+2)	CN
8	CN1986827 (B)	2010-05-19	CN1986827 (A)	2007-06-27	2006-12-27	C12P19/04 C12R1/645	CN
9	-	-	FR2884105 (A1)	2006-10-13	2005-04-11	A01G1/04	FR
10	FR2867019 (B3)	2006-02-03	FR2867019 (A3)	2005-09-09	2004-03-05	A01G1/04	FR
11	FR2867018 (B3)	2006-02-03	FR2867018 (A3)	2005-09-09	2004-03-05	A01G1/04	FR
12	ES2188387 (B1)	2005-06-16	ES2188387 (A1)	2003-06-16	2001-07-18	A01G1/04 A01H17/00	ES
13	JP3550278 (B2)	2004-08-04	JP10127164 (A)	1998-05-19	1996-09-03	A01G1/04	JP
14	-	-	FR2724538 (A1)	1996-03-22	1994-09-15	A23L1/052 A23L1/053 A23L1/28 (+2)	FR
15	-	-	CN1064780 (A)	1992-09-30	1990-12-10	A01G1/04	CN
16	-	-	FR2642262 (A1)	1990-08-03	1989-02-02	A01G1/04	FR
17	FR2559997 (B1)	1986-05-16	FR2559997 (A1)	1985-08-30	1984-02-23	A01G1/04	FR
18	-	-	WO2012110673 (A1)	2012-08-23	2011-02-14	A01H4/00	ES
19	-	-	US2012180167 (A1)	2012-07-12	2011-01-07	A01G1/04 A01H15/00	JP
20	-	-	JP2012080811 (A)	2012-04-26	2010-10-08	A01G1/04	JP
21	-	-	WO8910063 (A1)	1989-11-02	1988-04-18	A23B7/00 A23B7/153 A23B7/154 (+3)	JP
22	-	-	CN102334515 (A)	2012-02-01	2011-06-28	A01N25/34 A01N63/04 A01P5/00	CN
23	-	-	CN102199547 (A)	2011-09-28	2011-04-28	C12N1/14 C12R1/645	CN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy Espacenet.

Tab. 2. Tytuł i źródło informacji patentowej o wynalazkach dotyczących poszukiwania i rozmnażania trufli

Nr	Tytuł wynalazku	Źródło informacji patentowej o wynalazku	A zgłoszenie patentowe B patent
POSZUKIWANIE TRUFLI (2)			
1	Portable truffle detecting device for e.g. dog, has air supply pipe connecting suction aperture to nasal mask by electric suction engine, and aluminum support bar equipped with suction aperture and suction engine	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20091023&CC=FR&NR=2930341A1&KC=A1	B
2	Electronic equipment for detecting truffles - uses polymeric detectors whose electrical resistance varies with amount of volatile material in air	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=19940401&CC=FR&NR=2696236A1&KC=A1	B
ROZMNAŻANIE TRUFLI (23)			
3	Molecular method for the identification of mating type genes of truffles species	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20120315&CC=WO&NR=2012032098A1&KC=A1	A
4	Process for extensive growing truffle	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20100928&CC=HU&NR=0800711A2&KC=A2	B
5	Method for producing truffle active mycelia and truffle polysaccharide by intermediate feed supplementing and fermentation	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20100609&CC=CN&NR=101724564A&KC=A	B
6	Synthetic method of truffle and bacteriorrhiza	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20081224&CC=CN&NR=101328464A&KC=A	B
7	Chinese truffle and India truffle mycorrhiza fungi seeding cultivating method	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20071031&CC=CN&NR=101061781A&KC=A	A
8	Truffle polyose preparing process	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20070627&CC=CN&NR=1986827A&KC=A	B
9	Inoculum for artificial mycorrhiza of seedling of truffle tree, has tuber melanosporum histoplasma capsulatum capsulatum fungus cells to favor better growth of bacterial flora and to intervene on induction factors of melanosporum sexuality	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20061013&CC=FR&NR=2884105A1&KC=A1	A
10	Production of truffle Tuber Melanosporum Vittadini by association of two mycorrhizing	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20050909&CC=FR&NR=2867019A3&KC=A3	B

Baza Espacenet jako źródło badań patentowych w zakresie mykologii

	fungi, mixes fungi and seed with chalky soil, and awaits symbiotic development		
11	Symbiotic association of fungi to produce Tuber Magnatum Pico truffles, employs two mycorrhizing fungi	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20050909&CC=FR&NR=2867018A3&KC=A3	B
12	Procedure for the mycorrhization of plants for truffle production	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20030616&CC=ES&NR=2188387A1&KC=A1	B
13	Cultivation method of white truffle	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=19980519&CC=JP&NR=10127164A&KC=A	B
14	Prodn. of reconstituted truffle prods. with stable characteristics	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=19960322&CC=FR&NR=2724538A1&KC=A1	A
15	Culture medium and technology of edible truffle	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=19920930&CC=CN&NR=1064780A&KC=A	A
16	Method of intensive truffle-growing of an industrial nature	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=19900803&CC=FR&NR=2642262A1&KC=A1	A
17	Technical method for cultivating truffles	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=19850830&CC=FR&NR=2559997A1&KC=A1	B
18	Method for producing cistaceae mycorrhized with desert truffles	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?FT=D&date=20120823&DB=&locale=en_EP&CC=WO&NR=2012110673A1&KC=A1&ND=2	A
19	Medium for cultivating truffles, truffle mycelium, and truffle fruiting body	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20120712&CC=US&NR=2012180167A1&KC=A1	A
20	Production technique of fruiting body by inoculation of truffle cultured mycelium	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20120426&CC=JP&NR=2012080811A&KC=A	A
21	Keepable truffles and method of producing same	http://patentscope.wipo.int/search/en/detail.jsf?docId=WO1989010063&recNum=1&office=&queryString=EN_TI%3Atruffle*&prevFilter=&sortOption=Relevance&maxRec=15	A
22	Paecilomyces lilacinus-containing seedling raising intelligent truffle and preparation method thereof	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20120201&CC=CN&NR=102334515A&KC=A	A
23	Truffle fermentation culture medium and preparation method of truffle	http://worldwide.espacenet.com/publicationDetails/biblio?adjacent=true&locale=en_EP&FT=D&date=20110928&CC=CN&NR=102199547A&KC=A	A

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy Espacenet.

Dorota SIWECKA

Uniwersytet Wrocławski, WROCŁAW

Najnowsze kierunki w udostępnianiu danych bibliograficznych (Resource Description Framework oraz Linked Open Data)

W artykule przedstawiono problematykę nowego kierunku udostępniania przez narodowe centrale bibliograficzne danych w Internecie. Opisano zagadnienie tzw. „uwalniania” danych oraz sposoby ich wykorzystania (Linked Open Data). Scharakteryzowano również Resource Description Framework (RDF), czyli model metadanych opracowany dla materiałów dostępnych w Sieci. Zaprezentowano korzyści oraz wady wpływające z darmowego udostępniania danych bibliograficznych oraz ich wpływ na kształtowanie się uniwersum informacji w środowisku elektronicznym.

The article presents the problem of making available on the Internet a bibliographic data by the national bibliographic agencies. It describes the issue of "releasing" the data and methods how to re-use bibliographical information in Linked Open Data initiative. The Resource Description Framework (RDF) a metadata model developed for the materials available on the Web was also characterized. The advantages and disadvantages flowing from the free sharing of bibliographic data as well as their impact on the universe of information in an electronic environment were also presented.

Działania IFLA oraz UNESCO podjęte w ciągu ostatnich 60 lat w zakresie stworzenia uniwersalnej rejestracji bibliograficznej (UBC – Universal Bibliographic Control) poskutkowały utworzeniem niemal w każdym kraju na świecie narodowej centrali bibliograficznej (NCB) odpowiedzialnej za tworzenie i udostępnianie bieżącej narodowej

informacji bibliograficznej. W ciągu ostatnich 20 lat ogromne zmiany zaszły w sposobie udostępniania tych danych. Początkowo bibliografie dostępne były jedynie w drukowanej postaci. W latach 50. XX w. zaczęto wykorzystywać do zapisu danych mikroformy. Za sprawą rozwoju technologicznego w drugiej połowie XX w. do zapisywania danych

bibliograficznych zaczęto wykorzystywać dyskiety i CD-ROM-y (które zdobywały popularność pod koniec lat 80. XX w. i utraciły ją pod koniec lat 90. XX w.). Obecnie najczęściej wykorzystywane są bazy danych czy pliki PDF lub HTML publikowane na stronach WWW narodowych central bibliograficznych.

Ostatnie półwiecze przyniosło również zmiany w sposobie postrzegania użytkowników informacji bibliograficznej. Coraz częściej w międzynarodowych wytycznych (publikowanych przez IFLA, UNESCO czy Bibliotekę Kongresu [22,30]) pojawiają się zapisy o użyteczności danych i o uwzględnianiu potrzeb i możliwości odbiorców końcowych informacji bibliograficznej w kreowaniu stron internetowych, budowaniu funkcjonalności baz danych, ich możliwości wyszukiwawczych, sposobów dostępu do danych. Należy zwrócić także uwagę, że nierzadko podkreśla się w międzynarodowym piśmiennictwie zmianę jaka nastąpiła w kręgu odbiorców informacji bibliograficznej. Udostępnianie danych w Internecie spowodowało bowiem, że nie tylko wykwalifikowany pracownik informacji naukowej czy bibliotekarz korzysta z tego typu informacji, ale także każdy przeciętny użytkownik Internetu, który przeważnie nie zna zasad tworzenia i posługiwania się językami informacyjno-wyszukiwawczymi, nie rozumie też formatu zapisu i wymiany danych MARC (najszerzej rozpowszechnionego w środowisku bibliograficznym i bibliotekarskim).

Zmiany jakie zaszły w sposobie udostępniania informacji bibliograficznej oraz uwzględnianie rozszerzającego się kręgu jej odbiorców powodują, że biblioteki i ośrodki informacji muszą na bieżąco śledzić rozwój nowych rozwiązań technologicznych związanych z publikowaniem danych w Internecie.

Nowy model metadanych

Na przełomie XX i XXI w. konsorcjum W3C (World Wide Web Consortium) rozpoczęło prace nad nowym językiem, który pozwalałaby na przed-

stawianie różnych informacji w Sieci w sposób zrozumiały nie tylko dla człowieka (jak to było do tej pory), ale także dla komputera¹. Stworzony przez W3C język RDF (Resource Description Framework) [25], który w założeniu ma być ogólnosięciowym standardem zapisu metadanych, bazuje na składni języka XML (Extensible Markup Language). Jednak znaczniki w nim występujące nie są już tak dowolne, jak w XML. Brak tej dowolności ma pozwolić na maszynowe (automatyczne) przetwarzanie danych przez komputery, które mają dzięki temu „rozumieć”, co oznaczają zapisane informacje.

Zgodnie z regułami języka RDF każdy zasób istniejący w Sieci (dokument, zdjęcie, film, tekst itd.) można opisać za pomocą zdania wyrażonego w tym języku. Takie zdanie zawsze składa się z trzech elementów: podmiotu, orzeczenia (predykatu/własności) i dopełnienia (obiektu/wartości), np.

```
<?xml version="1.0"?>
<RDF>
  <Description
about="http://pl.wikipedia.org/wiki">
  <autor>Jan Kowalski</autor>
  <utworzono>1 stycznia 1970</utworzono>
  <zmodyfikowano>1 stycznia
2000</zmodyfikowano>
  </Description>
</RDF>
```

W powyższym zdaniu występują następujące elementy:

Zasób: <http://pl.wikipedia.org/wiki>

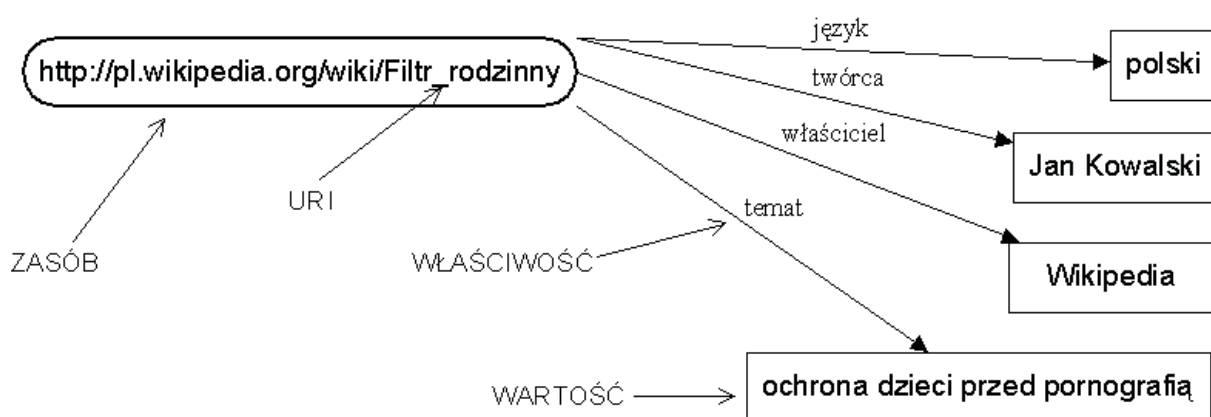
Własność: <autor>

Wartość: Jan Kowalski²

Jak widać każdy zasób może mieć różne własności (nie tylko „autor”, ale także „utworzono” czy „zmodyfikowano”), które przyjmują różne wartości (1 stycznia 1970, 1 stycznia 2000).

¹ Należy przy tym zaznaczyć, że przedstawianie informacji nie jest jednoznaczne ze sposobem jej wyświetlenia (to komputer ma wiedzieć, co zawiera obiekt, a nie człowiek, dlatego zapis danych różni się od tego, co widzi użytkownik na swoim monitorze).

² Przykład zaczerpnięty z: [26]

Rys. 1 Model RDF – diagram wyrażeń [źródło: Plik:Model RDF - diagram wyrażeń.png. W: Wikipedia. Wolna encyklopedia [dostęp 20.08.2013]. Dostępny w WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Model_RDF_-_diagram_wyra%C5%BCe%C5%84.png]

Standard RDF jest kolejnym (po zestawie znaków Unicode, uniwersalnym identyfikatorze zasobów URI – Uniform Resource Identifier – i języku XML) krokiem do stworzenia tzw. Semantycznego Internetu (ang. Semantic Web)³ [16], w którym komputery będą mogły przetwarzać informacje w sposób odpowiedni do ich znaczenia[28]. Rozwiązałyby to problem nierozróżniania przez komputery homonimów, kwestię powiązania różnych danych czy wnioskowania na podstawie dostępnych danych – czego na razie komputery czy programy nie potrafią.

Warto ponadto zauważyć, że RDF pozwala również na zapis danych w postaci tzw. grafu skierowanego. Na poniższym przykładzie zobrazowano w ten sposób informacje ze strony Wikipedia (zob. Rys. 1).

W ciągu kilku lat od wprowadzenia języka RDF budowano również język OWL (Web Ontology Language), który stanowi rozszerzenie modelu RDF. OWL to jednak język bardziej rozbudowany, z większym słownikiem i mocniejszą składnią[33].

³ W Sieci pojawiają się jednak głosy, że inicjatywa LOD nie jest wystarczająca dla stworzenia Semantycznego Internetu (należałoby wprowadzić w niej pewne poprawki, np. lepiej opisać zawartość baz danych, brakuje też ujednoczonego schematu powiązywania informacji różnego poziomu, brakuje też mechanizmów pozwalających na „głębsze rozumowanie” komputerów dostarczanych danych) – zob. [16].

RDF w bibliografiach i katalogach

RDF stworzony został w celu wykorzystania go powszechnie w środowisku internetowym. W związku z wprowadzaniem bibliografii i katalogów bibliotecznych do Internetu, coraz częściej podejmowane są próby wykorzystania składni RDF do zapisywania danych bibliograficznych. Pozwala ona bowiem w doskonały sposób zapisać relacje, jakie zachodzą między poszczególnymi danymi – tak przydatne w wyszukiwaniach bibliograficznych. Ponadto RDF pozwala na powiązanie informacji bibliograficznych z innego typu danymi – samymi filmami, obrazami, dokumentami itd. Udostępnianymi w Sieci. Powiązania takie działają w dwie strony – z jednej odsyłają użytkowników bibliografii czy katalogu do zasobów dostępny w Internecie, z drugiej strony mogą kierować od zasobów do informacji bibliograficznej lub katalogowej generując tym samym większy ruch na stronach internetowych bibliotek.

Inicjatywa uwalniania i łączenia danych – Linked Open Data

Schematy RDF czy OWL, a także nowe przepisy katalogowania opracowywane na początku XXI w. przez środowisko amerykańskie, kanadyjskie i brytyjskie – RDA (Resource Description and Access) zaczęto wykorzystywać w niektórych

bibliografiach narodowych początkowo do tworzenia powiązań między danymi. Nowość stanowi obecnie uwalnianie takich powiązanych danych do Sieci za darmo. Pierwsza inicjatywa (tworzenia powiązań między danymi) znana jest jako Linked Data, druga (udostępniania tych danych) jako Linked Open Data (LOD).

Linked Open Data to projekt zakładający, że wszystkie dane dostępne za darmo w Internecie można ze sobą powiązać. Ma to sprzyjać lepszym możliwościom wyszukiwawczym, pokazaniem relacji, jakie zachodzą pomiędzy poszczególnymi zasobami dostępnymi w Internecie. Ponadto celem tego projektu ma być ułatwienie poszukiwań odbiorcom poprzez rozróżnienie m.in. homonimów (jak w przypadku wyszukiwania informacji nt. zamków <budowli, zamków błyskawicznych, zamka do drzwi>, nt. Wenus <planety, bogini mitologii rzymskiej, postaci namalowanej na obrazie>). LOD zakłada, że komputery czy programy same będą potrafiły naprowadzać użytkowników na odpowiednie tropy czy powiązania. Aby wizja ta mogła się urzeczywistnić instytucje i osoby odpowiedzialne za tworzenie danych powinny zrobić cztery rzeczy (podkreślane w przewodnikach zamieszczanych w Internecie): 1) udostępnić dane o zasobach (na otwartej licencji, żadne zamknięte dane nie będą bowiem mogły być wykorzystane przez użytkowników Internetu); 2) umieścić te dane w Sieci w odpowiedni sposób, tak by można je było ze sobą powiązać w jak najprostszym sposobie (do tego stosuje się potrójny schemat RDF: podmiot – orzeczenie – dopełnienie); 3) nadać tym zasobom unikalny identyfikator (czyli URI – Uniform Resource Identifier, który nadawany jest każdemu zasobowi istniejącemu w Sieci); 4) należy udostępnić dane online za pomocą protokołu internetowego HTTP [1,19].

Inicjatywa LOD zakłada więc dwie rzeczy – pierwsza z nich to uwolnienie danych, a druga – ich powiązanie. Uwolnienie danych związane jest z ich „otwartością” (ang. openness) zdefiniowaną w tzw. „Open Definition”, która została streszczona w następujących słowach: „Fragment danych lub treści jest otwarty jeśli każdy może go wyko-

rzystać, wykorzystywać ponownie i rozpowszechniać – co najwyżej z zastrzeżeniem wymogu uznania autorstwa i/lub udostępnienia na tej samej licencji” (ang. A piece of data or content is open if anyone is free to use, reuse, and redistribute it — subject only, at most, to the requirement to attribute and/or share-alike) [24].

Konsekwencją Linked Data ma być ułatwienie ponownego wykorzystania danych, wzajemne ich powiązanie, ich integracja i udostępnienie (dzielenie się danymi) [1]. Dzielenie się informacją i udostępnianie jej za darmo jest ponadto bardzo dobrze widziane w oczach użytkowników Internetu (również użytkowników bibliotek) – dla innych bibliotekarzy, wydawców, księgarzy i innych pracowników sektora książki, ale także dla przeciętnego użytkownika Internetu, który widzi starania instytucji publicznych by podążać za nowymi technologicznymi trendami [1].

Dane wytwarzane przez biblioteki na całym świecie należą do jednych z najbardziej wiarygodnych i autorytatywnych. Wykorzystanie tego atutu w środowisku powiązania danych dla tworzenia Semantycznego Internetu wydaje się więc kluczowe. Aby jak najlepiej wykorzystać potencjał tego typu informacji, a także stworzyć forum wymiany informacji i skoordynować działania zmierzające do zapewnienia współdziałania (ang. interoperability) pomiędzy danymi bibliotecznymi, konsorcjum W3C stworzyło specjalną grupę Library Linked Data Incubator Group. W latach 2010–2011 grupa ta opracowała raport (Library Linked Data Incubator Group Final Report [18]), w którym opisano w jaki sposób Semantyczny Internet oraz zasady LOD mogą zostać wykorzystane do wzbogacenia tworzonych w bibliotekach, archiwach, muzeach metadanych (bibliograficznych, autorytatywnych, schematów myślowych <ang. concept schemes>) tak by były one bardziej widoczne i można je było ponownie wykorzystywać także poza macierzystą biblioteką [12,18]. Raport zawiera informacje o sytuacji faktycznej, a także rekomendacje zarówno dla twórców danych bibliograficznych, jak i danych autorytatywnych, twórców systemów bibliotecz-

nych i organów ustalających standardy. Podpowiada także m.in. w jaki sposób wykorzystać URI do identyfikowania rzeczy nie znajdujących się w Internecie.

W 2012 r. Biblioteka Kongresu w ramach Bibliographic Framework Transition Initiative przygotowywała się do przetłumaczenia formatu MARC 21 na model Linked Data [2]. Inicjatywa znana również pod akronimem BIBFRAME rozwijana jest od maja 2011 r. Jej głównym celem jest zrewidowanie wykorzystywanych w środowisku bibliotekarskim (przede wszystkim jednak bibliograficznym) standardów i zaproponowanie nowych, lepszych rozwiązań nadążających za rozwojem technologicznym [2].

Aby ułatwić bibliotekom podjęcie decyzji, a także wspomóc je przy wdrażaniu się w nowe środowisko, JISC (Joint Information Systems Committee) stworzyła specjalną stronę internetową Open Bibliographic Data Guide będącą przewodnikiem dla bibliotek [23]. Można na niej odnaleźć odpowiedzi na pytanie dlaczego warto „wejść” w LOD [34], informacje dotyczące licencjonowania i praw autorskich takich danych [27], potencjalnych kosztów i oszczędności wynikających z implementacji nowych rozwiązań. Przedstawiono też 17 możliwości wykorzystania LOD w bibliotekach [21], a także pokazano przykłady ich zastosowań [9].

Coraz większa liczba bibliotek zdaje sobie sprawę z korzyści wypływających z udostępniania swoich metadanych. Dlatego kolejne biblioteki i instytucje informacji przyłączają się do inicjatywy tworzenia Semantycznego Internetu. Są to m.in. Biblioteka Kongresu, Duńska, Francuska, Hiszpańska, Niemiecka Biblioteka Narodowa, Biblioteka Brytyjska, Węgierska Biblioteka Narodowa czy Europeana, z którą współpracują kolejne biblioteki narodowe, katalogi centralne i instytucje kulturalne (archiwa, muzea) dostarczające informacji o przechowywanych w nich zasobach.

Niemiecka Biblioteka Narodowa (Deutsche Nationalbibliothek) udostępniła swoje dane autorytatywne jako LOD w 2010 r. Od stycznia 2012 r. rozszerzono spektrum udostępnianych

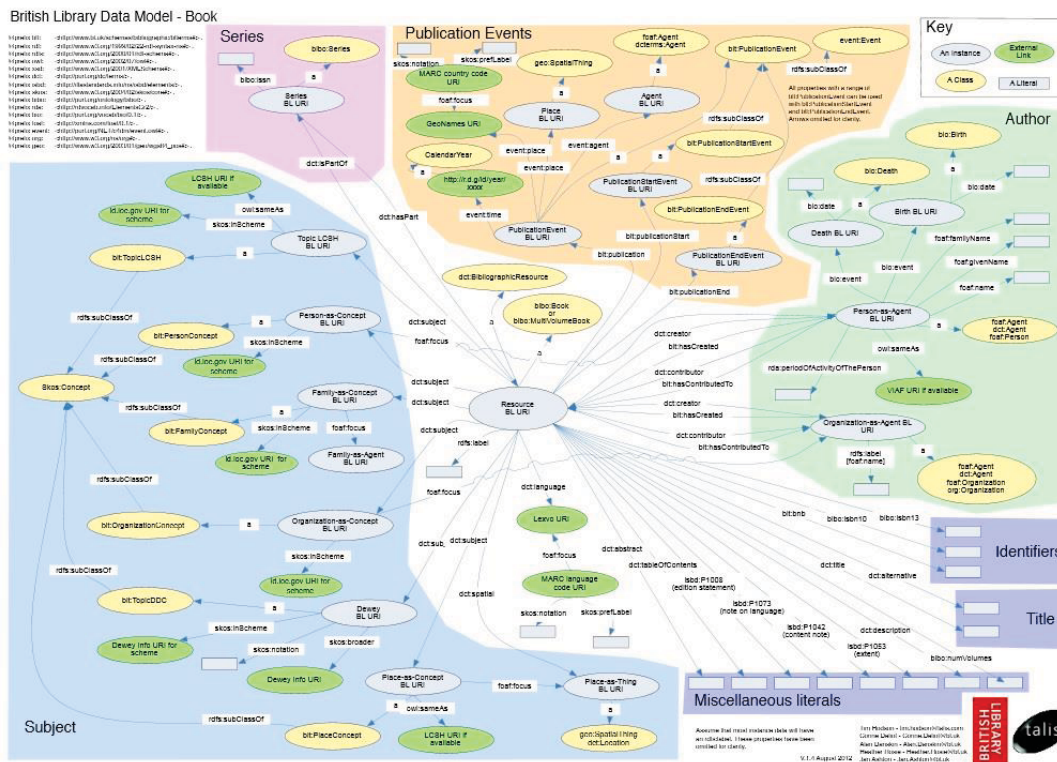
informacji o dane bibliograficzne. Oprócz tego biblioteka rozpoczęła w połowie 2013 r. udostępnianie swoich danych za darmo w formacie MARC21. Obecnie dostępne za darmo są tylko rekordy zawierające dane tytułowe, ale Biblioteka już zapowiedziała, że przewiduje udostępnienie za darmo wszystkich rekordów we wszystkich formatach w połowie 2015 r. [7].

Brytyjska Bibliografia Narodowa (BNB) udostępniana jest za darmo w kilku postaciach – poprzez protokół Z39.50 w formacie MARC21, jako dane RDF/XML, jako lista nowych tytułów w postaci PDF, a od roku 2012 także jako Linked Open Data [10] poprzez platformę firmy TSO [32]. Model danych LOD stworzony przez Bibliotekę Brytyjską obrazuje Rys. 2.

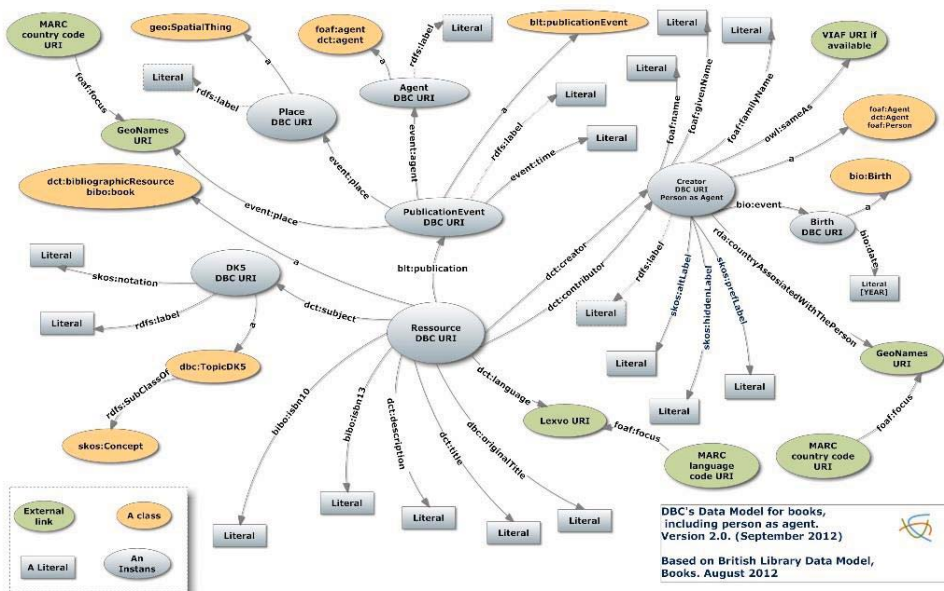
Dane dotyczące książek oraz ich autorów opracowywanych w ramach Duńskiej Bibliografii Narodowej z lat 2010–2012 w formie testowej zostały udostępnione przez DBC (Duńskie Centrum Bibliograficzne) w Internecie (<http://oss.dbc.dk>) w październiku 2012 r. Centrum prowadzi prace nad udostępnieniem również danych dotyczących innych typów dokumentów (m.in. dokumentów muzycznych, filmów) oraz danych autorytatywnych. Prace polegają na tworzeniu coraz większej liczby powiązań między danymi (także między danymi udostępnianymi w VIAF, czy DBpedii – łączy się więc nie tylko dane bibliograficzne, ale także encyklopedyczne, informacje geograficzne, zawartości tezaurusów oraz dane autorytatywne) i regularnym publikowaniu danych bibliograficznych jako LOD [4,5]. Dane dla książek udostępniane są w modelu (zob. Rys. 3) opartym na wzorze stworzonym przez Bibliotekę Brytyjską [4].

Jako LOD udostępnione zostały także różnego rodzaju słowniki, takie jak LCSH (Library of Congress Subject Headings), DDC (Dewey Decimal Classification). Postać LOD lub z nim kompatybilną przyjmują też takie zbiory jak DCMI Metadata Terms czy struktura wymagań funkcjonalnych wobec rekordów bibliograficznych FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) opublikowane przez IFLA [18].

Najnowsze kierunki w udostępnianiu danych bibliograficznych

Rys. 2 Model danych stworzony przez Bibliotekę Brytyjską dla LOD [źródło: British Library Data Model – Book [dostęp 20.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.bl.uk/bibliographic/pdfs/blatamodelbook.pdf>]

Rys. 3 Schemat modelu danych LOD wykorzystywany przez DBC [version 2.0, September 2012] [źródło: DBC's Data Model for books, including person as agent [dostęp 20.08.2013]. Dostępny w WWW: http://oss.dbc.dk/plone/linked-data/DBCdatamodel_v2.pdf]

Uwalnianie danych

Większość bibliotek zdecydowała się na uwolnienie swoich danych poprzez przekonwertowanie informacji zapisanych w formacie MARC na format RDF/XML [2]. Zrobiła tak m.in. Hiszpańska Biblioteka Narodowa. Wykorzystała do tego celu specjalne narzędzie – MARiMba stworzone na Politechnice w Madrycie [6]. Istnieje też możliwość poddania rekordów MARC konwersji na format MODS (Metadata Object Description Schema) stworzony przez Bibliotekę Kongresu dla danych bibliograficznych, a następnie przekształcenia danych zapisanych w formacie MODS na format RDF (program służący do takiej konwersji MARC/MODS RDFizer dostępny jest w Internecie [20]). Nie jest to jedyny sposób udostępniania danych. Bibliotek Brytyjska stworzyła wspomniany już własny model danych powiązanych dla książek (zob. Rys. 2). W trakcie tworzenia tego modelu wykorzystano wiele innych schematów opisywania zasób (m.in. RDF Schema, OWL, SKOS – Simple Knowledge Organization System). Powiązano je również z danymi pochodzącymi z innych inicjatyw typu LOD (m.in. VIAF, Geo Names, Lexvo itp.).

Dla środowiska bibliotekarskiego, jak podkreślano na konferencji IFLA w Helsinkach w 2012 r. [1], najistotniejsze w kontekście tematyki LOD wydają się trzy kwestie – po pierwsze szerokie rozpowszechnienie formatu MARC, który jest zdecydowanie skupiony na dokumencie (nie na informacji). Niestety inne formaty (np. XML) okazują się nie być wystarczające dla środowiska bibliotekarskiego, dlatego trudno mówić tutaj o szybkich zmianach. Po drugie, jak podkreśla raport stworzony przez W3C Library Linked Data Incubator Group [18], istnieje wiele rozbieżności między terminologią wykorzystywaną przez bibliografów i bibliotekarzy, a tą stosowaną w standardach w Sieci (zwłaszcza jeśli mówimy o modelu FRBR i zastosowanej w nim terminologii, którą właściwie nikt się nie posługuje). Trzecia kwestia to jak na razie brak odpowiednich aplikacji

i narzędzi, które pozwoliłyby w łatwy sposób przenieść biblioteki do świata LOD (czyli tworzyć otwarte połączone dane w bibliotekach bez konieczności przeprowadzenia bardzo specjalistycznych szkoleń ich pracowników) [1].

Warto też wspomnieć, że dodatkowym problemem są kwestie prawne związane z tworzeniem metadanych. Właściwie w każdym kraju podejście do kwestii praw autorskich tego typu informacji wygląda inaczej. Nierzadko zastosowane rozwiązania generują konflikt z inicjatywą publikowania danych za darmo. Przez wiele lat środowisko bibliotekarskie było zamknięte, a wymiana danych możliwa była tylko pomiędzy bibliotekami, niekiedy pobierając za to opłaty. Obecnie środowisko zewnętrzne wymusza niejako zmiany także w bibliotekach. Coraz częściej słyszy się o konieczności publikowania danych za darmo w Sieci, zwłaszcza jeśli dane te zostały sporządzone za pieniądze podatników (dotyczy to nie tylko danych bibliograficznych, ale także np. wyników badań naukowych).

Jeśli zdecydujemy się już na udostępnianie danych w Internecie powinniśmy zastanowić się jakiego rodzaju licencję do tego wykorzystać. Nie wszystkie bowiem są odpowiedni do uwalniania danych bibliograficznych. Najlepsze z dostępnych to CC0 (Creative Commons Zero) (wykorzystywane przez Bibliotekę Brytyjską i Niemiecką Bibliotekę Narodową) [2] oraz Open Data Commons Public Domain Dedication and License (ODC-PDDL). Licencjonowania danych bibliograficznych dotyczą m.in. opublikowane przez Open Knowledge Foundation's Working Group on Open Bibliographic Data w styczniu 2011 r. Zasady Otwartych Danych Bibliograficznych [35]. Podkreśla się w nich zwłaszcza fakt, że „Używanie licencji, które ograniczają ponowne wykorzystanie danych w celach komercyjnych, lub ograniczają tworzenie prac pochodnych poprzez wykluczenie stosowania do określonych celów przez określone osoby czy organizacje, jest BARDZO niewskazane. Te licencje nie pozwalają na skuteczną integrację danych bibliograficznych i ponowne wykorzystanie zbiorów. Ponadto, uniemożliwiają działalność

komercyjną w zakresie ochrony i udostępniania danych bibliograficznych.” [35]. Istotne jest przy tym, że informacja o wybranej licencji musi znaleźć się w odpowiednim oświadczeniu, w którym jasno będą wyrażone sposoby wykorzystania danych.

We wspomnianym już raporcie Library Linked Data Incubator Group [18] zaznacza się, że biblioteki powinny początkowo wyodrębnić część danych, które miałyby zostać udostępnione jako LOD. Takie pilotażowe rozwiązania miałyby przyczynić się do usprawnienia przechodzenia od danych typowo bibliotecznych do danych LOD. Jednocześnie podkreśla się w raporcie, że powinny trwać prace nad specjalnym wzorcem przenoszenia danych z dotychczasowego modelu na nowy [18].

Łączenie danych

Dane udostępniane na zasadzie LOD można łączyć z różnego typu informacjami udostępnianymi w Sieci. Dane pochodzące z bibliografii narodowych łączy się z danymi zawartymi m.in. w VIAF (dane autorytatywne osobowe i tytułowe). Do tworzenia opisów udostępnianych w LOD wykorzystuje się różnego typu słowniki, m.in. Lexvo.org (baza informacji o językach, słownikach, alfabetych, odpowiednikach słownych w różnych językach) [17], GeoNames (dostarczającego informacji o nazwach geograficznych i administracyjnych, powiązaniach poszczególnych miejscowości i regionów na świecie) [11], Bio: a Vocabulary of Biographical Information (słownik określający właściwości jakie można nadać informacjom biograficznym) [3] czy SKOS (Simple Knowledge Organization System) (model danych dzięki któremu można dzielić i powiązać różne systemy organizacji wiedzy – tezaury, języki haseł przedmiotowych, systemy klasyfikacyjne)[29]. Wykorzystuje się tutaj także dane udostępniane w takich projektach jak FOAF (Friend of a Friend)[31], w którym każda osoba może wypełnić w schemacie RDF dane o sobie i swoich powiązaniach z innymi ludźmi i udostęp-

nić je następnie w Sieci. Dane z bibliografii narodowych mogą być też powiązane z językiem haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu (LCSH) czy Klasyfikacją Dziesiątą Deweya (DDC).

Wady i zalety udostępniania danych w Internecie przez biblioteki i NCB

Warto zastanowić się nad zaletami i wadami udostępniania swoich danych w Internecie za darmo. Nie wszystkie bowiem biblioteki udostępniają tworzone przez siebie rekordy za darmo innym bibliotekom. Jedną z wad może być brak kontroli danych – nie wiemy, co się dzieje z danymi po ich uwolnieniu – komu służą i do czego (jedyna informacja zwrotna pochodzi od osób, które same zechcą się podzielić takimi informacjami o wykorzystaniu danych). Należy też pamiętać, że jeśli już raz udostępniłszy dane i zostały one przez kogoś wykorzystane, nawet po zmianie licencji na zamkniętą czy ograniczoną nie możemy komuś tych danych odebrać. Ograniczamy jedynie przyszłe ich wykorzystanie.

Problem może też stanowić brak jasno sprecyzowanej formy praw autorskich do metadanych. W każdym kraju powinna odbyć się dyskusja dotycząca tego zagadnienia, która jasno określiłaby jakie są możliwości darmowego udostępniania danych wytwarzanych przez biblioteki i ośrodki informacji naukowej.

Z drugiej strony powinniśmy się też zastanowić jakie korzyści niesie ze sobą włącznie się do współtworzenia Semantycznego Internetu. Udostępnianie i uwalnianie danych powoduje, że strony internetowe, bazy danych, które zostają powiązane z innymi zasobami w Sieci stają się bardziej widoczne, znajdują się tym samym wyżej w wynikach wyszukiwania przeglądarek internetowych. Dane te stanowią ponadto jedną z wielu elementów powiązanego uniwersum informacji, co znacznie wzbogaca treści zawarte na danej stronie internetowej. Oprócz tego uwolnione dane mogą być wykorzystywane do tworzenia nowych aplikacji, portali, serwisów internetowych, a przez to stać się

łatwiej wyszukiwalne. Dzielenie się informacją i jej wyszukiwanie staje się bardziej kompletne, a im bardziej przydatna jest informacja zawarta na stronie WWW tym większa staje się liczba ją odwiedzających, a większy ruch na stronie sprawia, że jest ona lepiej widoczna w Sieci. Według Europeany jest to najlepszy sposób na uwidocznienie informacji przechowywanych w instytucjach kulturalnych w domenie publicznej [8, 19]. Korzystają z niej głównie organizacje non-profit, uniwersytety czy instytucje publiczne. Badania przeprowadzone przez Niemiecką Bibliotekę Narodową potwierdzają, że z jej danych obok instytucji naukowych i organizacji typu non-profit korzystają także dostawcy usług komercyjnych (wyszukiwarek takie jak Google czy Bing, systemów zarządzania wiedzą) [2]. Jest to więc również jeden z lepszych sposobów na stanie się widocznym w Sieci i na budowanie jednego uniwersum wiedzy (a nie tylko uniwersum informacji bibliograficznej), w którym można wykorzystać dane, modele, jiw, tworzone przez setki lat przez biblioteki i narodowe centrale bibliograficzne.

Dla bibliotek uczestnictwo w projekcie LOD daje dodatkowe korzyści. Do tej pory dane katalogowe nie były przeszukiwane przez przeglądarki internetowe. Wprowadzane dane w formacie MARC nie są bowiem widoczne w Internecie. Udostępnianie tych samych danych w formacie RDF powoduje, że informacje o przechowywanych zasobach stają się dostępne dla dużo większej liczby potencjalnych odbiorców. Wykorzystywanie tego samego schematu opisu zasobów (RDF) przez różne instytucje powoduje też, że możliwej jest powiązanie danych pochodzących z różnego rodzaju źródeł. Zwiększa to widoczność bibliotek i ich kolekcji w Sieci [14].

Ostatecznie bibliotekom zależy przecież na tym, by ich zbiory były wykorzystywane, a będą wykorzystywane jeśli użytkownicy będą o nich wiedzieli. Powinno też zależeć bibliotekom, by ich użytkownicy rzeczywiście mieli dostęp do danych w różnej postaci (nie tylko i wyłącznie przez OPAC i komputer, ale także przez urządzenia mobilne,

w każdym czasie i w każdym miejscu). Przy czym, jak zauważono w Open Bibliographic Data Guide, najlepiej byłoby osiągnąć to jak najmniejszym kosztem i zachowując kontrolę nad danymi do momentu ich „wypuszczenia” [34].

Wszystkie zalety wymienione były także we wspomnianym wcześniej raporcie grupy Library Linked Data Incubator Group, która dodatkowo stworzyła spis przydatnych źródeł przy tworzeniu lub użytkowaniu bibliotecznych LD – VOCABDATASET dostępny w Internecie jako odrębny dokument [15]. Pokrótce scharakteryzowano w nim zarówno opublikowane jako LD dane bibliograficzne (m.in. BNB, CrossRef DOI Resolver, Europeana Linked Data Open, The Open Library) czy udostępnione słowniki (schematy klasyfikacyjne, języki haseł przedmiotowych, kartoteki haseł wzorcowych, tezauryusy i inne zasoby słownictwa kontrolowanego, m.in. listę kodów krajów i języków MARC i in.), jak i zbiory metadanych opublikowane w formacie RDF (m.in. SKOS, FOAF, BIBO – Bibliographic Ontology, GND – Gemeinsame NormDatei).

Można zaryzykować twierdzenie, że rozwiązania proponowane przez inicjatywę LOD przyczyniają się do urzeczywistnienia wizji uniwersalnej rejestracji bibliograficznej o jaką zabiegał m.in. Paul Otlet i Henry La Fontaine na przełomie XIX i XX w. Na pewno od tamtych czasów bardzo zbliżyliśmy się do momentu, w którym każdy opis bibliograficzny mógłby być stworzony jedynie raz, przez odpowiednią centralę bibliograficzną, a następnie wykorzystywany na całym świecie za darmo. Inicjatywa LOD niesie ze sobą ponadto dodatkowe korzyści – możliwość powiązania danych bibliograficznych z uniwersum informacji w ogóle, może i najprawdopodobniej przyczyni się, do wzrostu zainteresowania użytkowników zasobami bibliotek, archiwów i muzeów (o ile oczywiście instytucje te wezmą udział w tworzeniu tego uniwersum). Warto przy tym zauważyć, że biblioteki nie muszą rezygnować z autorytatywności tworzonych przez siebie danych. Wzbogacają je jedynie o nowe powiązania i funkcjonalności, a autorytatywność prowadzi do zmniejszenia szumu

informacyjnego i redukcji wielokrotnych opisów bibliograficznych. Jak wspomniano w raporcie grupy Library Linked Data Incubator Group, narodowe centrale bibliograficzne stanowią najlogiczniejszy wybór wśród organizacji, które miałyby wziąć odpowiedzialność za tworzenie odpowiednich adresów URI dla swoich zasobów [18].

Zmiana podejścia ze skoncentrowanego na dokumencie i człowieku, na informację i komputer prowadzi ponadto do często niezamierzonego odkrycia nowych zasobów informacji (co jest możliwe w tradycyjnej bibliotece z wolnym dostępem, ale nie w katalogu OPAC, który stara się wyświetlić wyniki dokładnie odpowiadające wpisaniu zapytaniu użytkownika), podążania z duchem czasu (bycie na bieżąco, aktualizacja danych i umiejętność dostrzeżenia i zasygnalizowania zachodzących zmian – historycznych, geograficznych, terminologicznych możliwe jest tylko w przypadku powiązania tych danych ze sobą), zidentyfikowania metadanych, wykorzystania fasetowego sposobu poruszania się po Internecie pełnego powiązanych ze sobą metadanych [1]. Biblioteki powinny wykorzystać tę szansę i stać się jednym z twórców globalnej sieci informacji.

Literatura cytowana

1. Alemu G., Stevens B., Ross P., Chandler J.: *Linked Data for Libraries. Benefits of a Conceptual Shift from Library-Specific Record Structures to RDF-based Data Models* [dostęp 01.07.2013]. Dostępny w WWW: <http://conference.ifla.org/past/ifla78/92-alemu-en.pdf>
2. *Bibliographic Framework as a Web of Data. Linked Data Model and Supporting Services* [dostęp 19.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.loc.gov/bibframe/pdf/marclid-report-11-21-2012.pdf>
3. *BIO. A vocabulary for biographical information* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://vocab.org/bio/0.1/html>
4. *Danish National Bibliography – Linked Open Data — oss* [dostęp 07.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://oss.dbc.dk/plone/linked-data>
5. *Danish National Bibliography as linked open data*. W: *IFLA Bibliography Blog* [dostęp 07.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://blogs.ifla.org/bibliography/2012/10/04/danish-national-bibliography-as-linked-open-data/>
6. *Datos.bne.es: Mapping MARC21 to OWL/RDF(S)* [dostęp 12.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://bne.linkeddata.es/mapping-marc21/>
7. *Deutsche Nationalbibliothek - Presse - 11,5 Millionen kostenfreie Titeldaten der Deutschen Nationalbibliothek im Format MARC 21 verfügbar* [dostęp 12.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.dnb.de/DE/Aktuell/Presse/titeldatenMARC21.html>
8. *Europeana Professional - Press Release* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: http://pro.europeana.eu/web/guest/press-release?p_p_id=itemdetailsportlet_WAR_europeanportlet_INSTANCE_FX4c&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&itemdetailsportlet_WAR_europeanportlet_INSTANCE_FX4c_itemId=994900&itemdetailsportlet_WAR_europeanportlet_INSTANCE_FX4c_javax.portlet.action=setItemId
9. *Examples | Open Bibliographic Data Guide* [dostęp 27.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://obd.jisc.ac.uk/examples>
10. *Free Data Services* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.bl.uk/bibliographic/datafree.html>
11. *GeoNames Ontology - Geo Semantic Web* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.geonames.org/ontology/documentation.html>
12. *Heath T., Bizer C.: Linked Data: Evolving the Web into a Global Data Space* [dostęp 01.07.2013]. Dostępny w WWW: <http://linkeddatabook.com/editions/1.0/>
13. *Home - schema.org*. [dostęp 20.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://schema.org/>
14. *Horváth Á.: Linked Data at the National Széchényi Library* [dostęp 20.08.2013].

- Dostępny w WWW: http://nektar.oszk.hu/w/images/0/04/LinkedDataAtNszl_06.pdf
15. Isaac A., Waites W., Young J., Zeng M., *Library Linked Data Incubator Group: Datasets, Value Vocabularies, and Metadata Element Sets* [dostęp 26.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.w3.org/2005/Incubator/lld/XGR-lld-vocabdataset-20111025/>
 16. Jain P., Hitzler P., Yeh P. Z., Verma K., Sheth A.: *Linked Data is Merely More Data* [dostęp 01.07.2013]. Dostępny w WWW: http://knoesis.wright.edu/library/publications/linkedai2010_submission_13.pdf
 17. *Lexvo.org* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.lexvo.org/>
 18. *Library Linked Data Incubator Group Final Report*. [dostęp 2013 Aug 23]. Dostępny w WWW: <http://www.w3.org/2005/Incubator/lld/XGR-lld-20111025/>
 19. *Linked Open Data - What is it? on Vimeo* [dostęp 09.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://vimeo.com/36752317>
 20. *MARC/MODS RDFizer* [dostęp 13.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://simile.mit.edu/repository/RDFizers/marcmods2rdf/>
 21. *Navigate Use Cases | Open Bibliographic Data Guide* [dostęp 27.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://obd.jisc.ac.uk/navigate>
 22. *On the Record: Report of the Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control - lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf* [dostęp 16.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf>
 23. *Open Bibliographic Data Guide* [dostęp 26.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://obd.jisc.ac.uk/>
 24. *Open Definition* [dostęp 13.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://opendefinition.org/>
 25. *RDF Vocabulary Description Language 1.0: RDF Schema* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.w3.org/TR/rdf-schema/>
 26. *Resource Description Framework – Wikipedia, wolna encyklopedia*. [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Resource_Description_Framework
 27. *Rights and Licensing | Open Bibliographic Data Guide* [dostęp 26.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://obd.jisc.ac.uk/rights-and-licensing>
 28. *Semantic Web – Wikipedia, wolna encyklopedia* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Semantic_Web
 29. *SKOS Simple Knowledge Organization System Reference* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.w3.org/TR/skos-reference/>
 30. *The final recommendations of the International Conference on National Bibliographic Services - ICNBS, Copenhagen, 25 - 27 November 1998* [dostęp 16.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://archive.ifla.org/VI/3/icnbs/fina.htm>
 31. *The Friend of a Friend (FOAF) project | FOAF project* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.foaf-project.org/>
 32. *TSO (The Stationery Office) | Part of the Williams Lea Group - the global leader in Corporate Information Solutions* [dostęp 16.09.2013]. Dostępny w WWW: <http://www.tso.co.uk/>
 33. *Web Ontology Language – Wikipedia, wolna encyklopedia* [dostęp 08.08.2013]. Dostępny w WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Web_Ontology_Language
 34. *Why do it? | Open Bibliographic Data Guide* [dostęp 26.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://obd.jisc.ac.uk/why>
 35. *Zasady Otwartych Danych Bibliograficznych | Open Bibliography and Open Bibliographic Data* [dostęp 27.08.2013]. Dostępny w WWW: <http://openbiblio.net/principles/pl/>

Dr Dorota SIWECKA - Uniwersytet Wrocławski.
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa.
Adres: 50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 9/13;
e-mail: dorota.siwecka@uwr.edu.pl

Izabela SWOBODA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Zarządzanie informacją i wiedzą w dziedzinie zdrowia. Biblioteki ośrodków regionalnych Światowej Organizacji Zdrowia¹

Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization, WHO), za pomocą sześciu Biur Regionalnych (dla Europy, Regionu Wschodnio-Śródziemnomorskiego, Afryki, Ameryki, Azji Południowo-Wschodniej, Zachodniego Pacyfiku) koordynuje w skali międzynarodowej działania mające na celu zapewnienie wszystkim ludziom na świecie możliwie najwyższego poziomu zdrowia. Od początku istnienia Organizacji ważne miejsce w jej strukturze zajmują biblioteki, które zapewniają serwisy informacyjne pracownikom WHO i profesjonalistom zdrowia publicznego, stanowią ważne zaplecze organizacyjne i informacyjne dla realizowanych programów WHO oraz pracują na rzecz rozwoju sieci/systemów informacji naukowej w dziedzinie zdrowia. W artykule przedstawiono biblioteki ośrodków regionalnych, ich zasoby informacyjne oraz podejmowane działania w obszarze zarządzania informacją i wiedzą w naukach medycznych i ochronie zdrowia.

Information and knowledge management in the field of health. Libraries of Regional Offices of the World Health Organization. *The World Health Organization (WHO), with six Regional Offices (for Europe, the East-Mediterranean, Africa, America, Southeast Asia, Western Pacific) coordinates international scale efforts to ensure that all the people around the world attain the highest possible level of health. Since its inception, the libraries play an important role in its structure occupy, providing information services to employees of WHO and public health professionals, constituting an essential organizational and information basis for current WHO programs, and contributing to the development of scientific information networks in the field of health. The paper presents libraries of regional centers, their information resources and activities in the area of information and knowledge management in medical science and health care.*

¹¹ W artykule wykorzystano niepublikowane dotąd wyniki badań prowadzonych w latach 2000-2004 [Swoboda 2004]. Biblioteka (Główna) WHO w Genewie i aktywność WHO w obszarze zarządzania informacją i wiedzą została przedstawiona w artykule *Zarządzanie informacją i wiedzą w dziedzinie zdrowia. Światowa Organizacja Zdrowia i jej programy wspierające rozwój informacji naukowej w medycynie i zdrowiu publicznym* w poprzednim numerze PTINT. Zob.: [Swoboda 2014].

Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization, WHO), jedna z wyspecjalizowanych agencji ONZ, oficjalnie rozpoczęła swoją działalność 7 kwietnia 1948 r. Polska jest jednym z pierwszych sygnatariuszy konwencji WHO. Zgodnie z Konstytucją nadrzędnym celem Organizacji jest zapewnienie wszystkim ludziom na świecie możliwie najwyższego poziomu zdrowia, rozumianego jako stan całkowitego fizycznego, psychicznego i społecznego dobrobytu, a nie tylko brak choroby lub niepełnosprawności [8]. Zdrowie jest traktowane jako jedno z podstawowych praw człowieka. Konstytucja WHO wymienia szereg zadań szczegółowych mających służyć osiągnięciu powyższego celu, a wiele z nich związanych jest z zarządzaniem informacją i wiedzą. Organizacja między innymi podejmuje prace nad: ujednoczeniem terminologii medycznej, opracowaniem systemów klasyfikacji chorób, przyczyn zgonów i procedur medycznych, organizacją źródeł informacji; przygotowuje studia i raporty — często we współpracy z innymi agencjami — dotyczące warunków zdrowotnych społeczeństw, gromadzi i udostępniania państwom członkowskim informacje o sytuacji zdrowotnej, promuje i prowadzi działalność naukowo-badawczą w obszarze zdrowia, zapewnienia informację i pomoc ekspercką profesjonalistom medycznym a także udziela wsparcia w podnoszeniu poziomu kształcenia profesjonalistów ochrony zdrowia oraz kształtowaniu w społeczeństwach państw członkowskich właściwej wiedzy o sprawach zdrowia.

Światowa Organizacja Zdrowia z siedzibą w Genewie koordynuje działalność Organizacji poprzez sieć Biur Regionalnych zorganizowanych dla sześciu odrębnych regionów świata. Są to (chronologicznie):

- Regional Office for South-East Asia (SEARO) z siedzibą w New Delhi (Indie);
- Regional Office for the Eastern Mediterranean (EMRO) – w Kairze (Egipt)
- Regional Office for the Americas, którego funkcje pełni Panamerykańska Organizacja Zdrowia (Pan American Health Organization, PAHO) z siedzibą w Waszyngtonie (USA)

- Western Pacific Regional Office (WPRO) – w Manili (Filipiny)
- Regional Office for Africa (AFRO) – w Brazzaville (Republika Kongo)
- Regional Office for Europe (EURO) – w Kopenhadze (Dania)

Techniczną współpracę między biurem regionalnym a krajami członkowskimi zapewniają powoływane biura przedstawicielskie (WHO Representative Office, Liaison Office, Country Office), które jednocześnie sprawują funkcję centrum informacyjnego (focal point) Światowej Organizacji Zdrowia. Obecnie znajdują się w ponad 150 krajach [66]. W Polsce Biuro Krajowe WHO zostało powołane w 1992 r.²

Biura Regionalne prowadzą statutową działalność Organizacji, dostosowując ją do potrzeb regionu. W swojej strukturze organizacyjnej posiadają jednostki odpowiedzialne za całokształt prac związanych z zarządzaniem informacją i wiedzą, a ich integralną częścią jest biblioteka. Poza bibliotekami Biur Regionalnych, sieć/system naukowej informacji w dziedzinie zdrowia tworzą także centra informacyjne (focal point, focal library) i dokumentacyjne (documentation centers) oraz ośrodki współpracujące (collaboration centers) Światowej Organizacji Zdrowia. Organizowane przy wsparciu WHO regionalne systemy informacyjne obejmują również inne biblioteki (np. akademickie) funkcjonujące w danym regionie.

Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Azji Południowo-Wschodniej

WHO Regional Office for South-East Asia (SEARO) zostało powołane w 1948 r. Niestabilna sytuacja polityczna regionu powodowała liczne zmiany wśród krajów członkowskich – z państw „założycieli” do dzisiaj przetrwały Indie, Tajlandia, Birma i Sri Lanka (Cejlon), a w 2002 r. jedenastym krajem członkowskim został Timor Leste³. Obszar

² Więcej na temat WHO w Polsce zob.: [Swoboda 2010].

³ Poza wymienionymi krajami obecnie członkami SEARO są: Bangladesz, Bhutan, Indonezja, Korea Północna, Malediwy oraz Nepal. Wcześniej Biuro Regio-

objęty przez SEARO zamieszkuje na stosunkowo małym obszarze 26% ludności świata (gęstość zaludnienia 268 osoby na km²) [61]. W dobie globalizacji poziom zdrowia tak dużej populacji ma znaczący wpływ na ogólny stan zdrowia mieszkańców całego świata. Stąd duże zainteresowanie problemami regionu organizacji międzynarodowych, które wspierają finansowo podejmowane przedsięwzięcia pro zdrowotne. Biuro – realizując zadania WHO – koordynuje i wspiera działania podejmowane przez kraje członkowskie; a ponieważ mają one charakter działań wielosektorowych, w ich realizacji promuje współpracę wielu podmiotów i ściśle współdziała z wszystkimi zainteresowanymi poprawą zdrowia w regionie. Do najważniejszych partnerów regionalnych należą: Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (The Association of Southeast Asian Nations, ASEAN)⁴ i Centrum Informacji Medycznej Azji Południowo-Wschodniej (Southeast Asia Medical Information Center, SEAMIC), które odgrywa ważną rolę na polu naukowej informacji medycznej⁵.

Jednostki odpowiedzialne za zarządzanie informacją i wiedzą – Health Information Research & Knowledge Management oraz Public Information,

nalne Azji Południowo-Wschodniej obejmowało również Afganistan (1948-1969), Mongolię (1962-1995), Wietnam (1950-1951), Kambodżę (1950-1951), Laos (1950-1951).

⁴ ASEAN został założony w 1967 r. przez pięć państw: Indonezję, Malezję, Filipiny, Singapur i Tajlandię. W następnych latach dołączyły do nich: Brunei, Wietnam, Laos, Birma i Kambodża. Podejmują wspólne działania na rzecz przyspieszenia rozwoju ekonomicznego, społecznego i kulturalnego krajów Azji Południowo-Wschodnie.

⁵ SEAMIC zostało powołane w 1972 r. przez International Medical Foundation of Japan (IMFJ) i obejmuje swoim działaniem 7 państw: Brunei, Indonezję, Malezję, Filipiny, Singapur, Tajlandię i Wietnam; zgodnie z założonymi celami poprzez działania na rzecz poprawy dostępu do informacji dąży do poprawy jakości administrowania w obszarze zdrowia publicznego, warunków sanitarnych, opieki medycznej, rozwoju badań naukowych i technologii oraz kształcenia personelu medycznego w uboższych krajach regionu.

Media & Advocacy znajdują się w różnych miejscach struktury organizacyjnej Biura [59].

Biblioteka Biura Regionalnego Światowej Organizacji Zdrowia dla Azji Południowo-Wschodniej

Biblioteka Biura Regionalnego (Library SEARO) zapewnia informacyjne wsparcie działaniom podejmowanych przez SEARO i umożliwia kontynuację kształcenia wszystkim służbom Światowej Organizacji Zdrowia w regionie. Podobnie jak pozostałe biblioteki biur regionalnych, świadczy usługi biblioteczno-informacyjne dla wszystkich agend Narodów Zjednoczonych oraz zainteresowanych instytucji w krajach członkowskich. Bezpośredni dostęp do informacji bibliograficznej i własnych zbiorów zapewnia również pracownikom naukowym.

Biblioteka gromadzi podstawowe czasopisma fachowe wykorzystywane przez służby SEARO (zarówno przez administrację biura, jak i specjalistów w regionie), znaczące wydawnictwa informacyjne; najważniejsze podręczniki, książki, czasopisma medyczne; wszystkie publikacje WHO; sprawozdania, dokumenty i raporty SEARO oraz roczne sprawozdania instytucji rządowych i pozarządowych mieszczących się w obszarze zainteresowania WHO. Posiada również bogate zbiory fotografii i materiałów audiowizualnych [39, s. 56]. Ułatwia dostęp do światowej literatury medycznej i dziedzin pokrewnych poprzez zapewnienie dostępu do najważniejszych międzynarodowych baz danych [63]. Do końca lat 80. funkcjonowała jako regionalne centrum świadczące pozostałym bibliotekom w regionie usługi bibliograficzne przy wykorzystaniu baz MEDLARS/MEDLINE; w pierwszej połowie l. 70. zamawiała zestawienia tematyczne w Bibliotece WHO w Genewie, a następnie korzystała z usług Centrum MEDLARS w Sztokholmie. Pojawienie się technologii CD-ROM pozwoliło na szerszy bezpośredni dostęp do międzynarodowych baz danych, także pełnotekstowych. [30, s. 317].

W 1998 r. Biblioteka została gruntownie zmodernizowana i przygotowana do wprowadzenia

nowych technologii informacyjnych. W pełni skomputeryzowana, kontynuuje rozbudowę swoich elektronicznych zasobów informacyjnych, które stopniowo udostępniania w Internecie. Obecnie dostępne są: *SEARO Library Catalogue*, Global Health Library, w tym *Index Medicus for South-East Asia Region*, *IMSEAR*, zasoby HINARI, *SAREO Institutional Repository* oraz *The Institutional Repository for Information Sharing (IRIS)* [60]. Z poziomu katalogu użytkownicy są ponadto odsyłani do zawartości wydawanego od 1948 r. biuletynu Światowej Organizacji Zdrowia (*WHO Bulletin*), *WHO South-East Asian Journal of Public Health* oraz innych czasopism i książek medycznych bezpłatnie dostępnych w ramach inicjatywy Free Medical Journals⁶, katalogu Biblioteki w Genewie (*WHOLIS*) oraz publikacji SAREO.

Dostęp do danych statystycznych (demograficznych i społeczno-ekonomicznych związanych ze zdrowiem społeczeństwa), analiz ułatwiających planowanie strategii rozwoju i podejmowanie decyzji w zdrowiu publicznym regionie zapewnia Regional Health Observatory [59].

Pełniąc rolę lidera (Regional Focal Point Library) regionalnej sieci bibliotek medycznych – Health Literature, Library and Information Services (HELLIS) aktywnie uczestniczy w jej pracach, planuje, promuje i monitoruje jej działalność.

Regionalna sieć bibliotek medycznych

Decyzję o utworzeniu regionalnej sieci bibliotek – Health Literature, Library and Information Services, HELLIS podjęto w 1979 r., na regionalnym spotkaniu krajów członkowskich poświęconym bibliotekom medycznym, efektywnemu wykorzystaniu istniejących zasobów literatury medycznej w krajach Azji Południowo-Wschodniej oraz problematyce dostępu do informacji na poziomie regionu i świata [13, s. 63]. Państwa członkowskie zostały zobowiązane do wytypowania narodowych biblio-

tek centralnych (National Focal Points) i ośrodków współpracujących, które – będąc jednocześnie łańcikiem narodowych systemów informacji medycznej – utworzyły sieć regionalną. Budowa Health Literature, Library and Information Services została zainicjowana przez siedem krajów: Bangladesz, Birmę, Indie, Tajlandię, Indonezję, Nepal i Sri Lanke, które desygnowały jako NFPs swoje narodowe biblioteki medyczne. Bibliotekami współpracującymi zostały zarówno prężne biblioteki uniwersyteckie i szkół medycznych, jak i niewielkie ośrodki na prowincji. Wiele bibliotek HELLIS, które z trudem zaspokajały podstawowe potrzeby informacyjne użytkowników – dzięki wsparciu SEARO – uzupełniły kolekcje o podstawowe wydawnictwa medyczne, w tym subskrypcje najważniejszych czasopism medycznych. Od początku lat 90., w miarę możliwości, biblioteki są również wyposażane w urządzenia reprograficzne, komputery, oprogramowanie i czytniki CD-ROM, bazy danych na CD-ROM, a obecnie także dostęp do Internetu. W 1991 r. HELLIS współtworzyło osiem NFPs i 275 bibliotek współpracujących, wspomaganych przez Regionalny Komitet Doradczy (Advisory Regional Committee HELLIS) [39, s. 56]. W latach 1982-1997 ukazywał się, publikowany dwa razy w roku, *HELLIS Newsletter* ułatwiający wzajemną komunikację uczestników sieci, pełniący funkcję forum wymiany doświadczeń oraz promowania idei współpracy między bibliotekami.

HELLIS budowany jako system zdecentralizowany, oparty na idei dzielenia się wspólnymi zasobami, powinien zapewnić dostęp do informacji i literatury medycznej zarówno pracownikom naukowym i studentom w ośrodkach uniwersyteckich, jak również pracownikom służby zdrowia w małych prowincjonalnych placówkach. Osiągnięcie tego celu wymaga jednak ścisłej współpracy wszystkich podmiotów i rozbudowy narzędzi informacyjnych takich jak katalogi centralne narodowe i regionalne bibliografie. W tym obszarze najważniejszym przedsięwzięciem stał się – podobnie jak w innych regionach – przygotowywany wspólnym wysiłkiem Biblioteki SEARO i ośrodków HELLIS regionalny *Index Medicus* W 1983 r. uka-

⁶ *Free Medical Journals* to czasopisma medyczne w wolnym dostępie (Open Access) z dziedziny biologii, kardiologii, endokrynologii, genetyki, mikrobiologii, neurologii, onkologii i fizjologii.

zał się pierwszy numer *Index Medicus for WHO South-East Asia Region (IMSEAR)* rejestrujący artykuły z czasopism medycznych krajów uczestniczących w HELLIS za okres czerwiec 1980 – maj 1981. Z biegiem czasu bibliografia (nadal retrospektywna) została udostępniona na CD-ROM i stronach WWW WHO i SEARO [16]. Obecnie została rozbudowana i przekształcona w repozytorium cyfrowe – zapewnia dostęp zarówno do dokumentów WHO SEARO, dysertacji jak i dołączonych i/lub linkowanych pełnych tekstów artykułów indeksowanych czasopism.

Z zapewnieniem użytkownikom naukowej informacji medycznej w krajach członkowskich dostępu do informacji bibliograficznej zawartej w międzynarodowych bazach danych oraz materiałów źródłowych związane są usługi dostarczania dokumentów. Jak już wspomniano do końca lat 80. regionalnym centrum świadczącym pozostałym użytkownikom usługi bibliograficzne przy wykorzystaniu baz MEDLARS/MEDLINE była Biblioteka SEARO. Pojawienie się technologii CD-ROM pozwoliło bibliotekom w regionie na szerszy bezpośredni dostęp do międzynarodowych baz danych. Kopie dokumentów w sieci HELLIS w pierwszej kolejności dostarczane były przez dwie największe biblioteki medyczne regionu: National Medical Library in India w New Delhi i Library Faculty of Medicine Mahidol University, Siriraj Hospital w Bangkoku [30, s. 317]. Wraz z rozwojem sieci telekomunikacyjnych i Internetu coraz większą rolę w pozyskiwaniu informacji pierwotnych zaczęły odgrywać czasopisma elektroniczne i międzynarodowe serwisy dostarczania dokumentów. Rozwój Open Access (np. Free Medical Journal) także umożliwił szerszy dostęp do informacji naukowych; poza tym, z bezpłatnego dostępu do czasopism elektronicznych korzystają ośrodki akademickie i instytucje badawcze krajów objętych programem HINARI.

Ważną sferę aktywności HELLIS stanowią organizowane przez Bibliotekę SEARO i NFPs – często we współpracy z innymi podmiotami, między innymi z UNESCO oraz SEAMIC – seminaria, szkolenia i warsztaty oraz przygotowywane mate-

riały szkoleniowe, a także przewodniki umożliwiające pracownikom bibliotek i ośrodków informacji naukowej zapoznanie się z osiągnięciami światowego bibliotekarstwa medycznego oraz stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Początkowo dotyczyły głównie zagadnień standaryzacji w działalności informacyjnej – w tym tworzenia bibliografii, opracowania zbiorów oraz zastosowania MeSH, wyszukiwania informacji w bazach systemu MEDLARS/MEDLINE, wykorzystania komputerów w procesach bibliotecznych i działalności informacyjnej; obecnie – zastosowania nowoczesnych technologii informacyjnych, tworzenia baz danych, wyszukania informacji w sieciach rozległych, zarządzania informacją elektroniczną, korzystaniem z zasobów HINARI. Zawsze służą promowaniu współpracy między bibliotekami⁷.

Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Regionu Wschodnio- Śródziemnomorskiego

Założone w 1949 r. WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean (EMRO) reprezentuje 22 kraje (15 w Azji i 7 w Afryce)⁸ oraz Palestyńskie Terytoria Okupowane. Region obejmuje najbogatsze i najbiedniejsze państwa świata, także kraje, które obecnie są lub jeszcze niedawno były objęte działaniami wojennymi; występuje w nim duże zróżnicowanie poziomu nauki, badań i rozwoju oraz zastosowań technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych. Współpracy i wymiany informacji nie ułatwia duża liczba wykorzystywanych w regionie języków, poza arabskim, angielskim i francuskim przyjętymi przez WHO jako języki oficjalne, w powszechnym użyciu jest kil-

⁷ W czasie przygotowywania artykułu serwis informacyjny WHO SEARO przebudowywano co znacznie utrudniało dostęp i wiarygodną dokumentację podanych informacji. Więcej informacji na temat SEARO Library i HELLIS zob.: [34, s. 99–108].

⁸ Są to: Afganistan, Arabia Saudyjska, Bahrajn, Cypr, Dżibuti, Egipt, Jemen, Jordania, Islamska Republika Iranu, Irak, Katar, Kuwejt, Liban, Libia, Maroko, Oman, Pakistan, Palestyna, Somalia, Sudan, Syria, Tunezja, Zjednoczone Emiraty Arabskie.

kanaście języków lokalnych. Biblioteki nie są priorytetem w poczynaniach większości państw, co w konsekwencji powoduje, że usługi informacyjne mają bardzo ograniczony zasięg. Ponieważ w wielu krajach trudno mówić o jakichkolwiek narodowych systemach informacji medycznej, EMRO odgrywa bardzo ważną rolę koordynatora działań na poziomie regionalnym, a system informacji naukowej oparty na ośrodkach WHO jest dla naukowców i pracowników służby zdrowia w wielu rejonach jedyną szansą na dostęp do wiarygodnej i aktualnej informacji medycznej.

W strukturze EMRO za zarządzanie informacją i wiedzą odpowiedzialny jest departament Information, Evidence and Research, współtworzony przez Knowledge, Languages and Publishing, Health Information and Statistics; Research, Development and Innovation i Global Arabic Programme [46].

***Biblioteka Biura Regionalnego Światowej
Organizacji Zdrowia Regionu Wschodnio-
Śródziemnomorskiego
i sieć bibliotek współpracujących***

Biblioteka EMRO stanowi integralną część struktury Biura. Odpowiadając za wszystkie usługi biblioteczne w Biurze Regionalnym oraz bibliotekach placówek WHO w regionie (National Focal Point Health Libraries), tworzy zaplecze informacyjne dla realizowanych w regionie programów Światowej Organizacji Zdrowia. Pracownikom, konsultantom WHO, naukowcom, profesjonalistom ale także instytucjom zdrowia publicznego zapewnia dostęp do informacji i wiedzy poprzez odpowiednią organizację zasobów własnych, zakup baz danych (i/lub dostępu do nich), prenumeratę czasopism, gromadzenie literatury oraz usługi dostarczania dokumentów i wypożyczeń międzybibliotecznych. Biblioteka pełniąc rolę koordynatora, pomaga w ustanowieniu i rozwoju narodowych i regionalnych bibliotek medycznych oraz systemów/sieci informacyjnych; organizuje szkolenia bibliotekarzy, dzieli się umiejętnościami; zapewnia pomoc w kontroli bibliograficznej lokalnych wydawnictw [45].

Idea efektywnego wykorzystania zasobów informacyjnych doprowadziła do utworzenia w 1988 r. sieci bibliotek – EMRO Library Network (EMLIBNET) opartej na bibliotekach placówek WHO w krajach członkowskich. Ścisła współpraca miała usprawnić: wymianę informacji, rozposzczelnianie dokumentów i publikacji EMRO, WHO oraz literatury medycznej, wykorzystane dostępne w bibliotekach baz danych na CD-ROM, dostarczanie fotokopii artykułów⁹.

W 1997 r. wszystkie komórki Biura Regionalnego, w tym Biblioteka, zostały włączone w lokalną sieć komputerową, co umożliwiło przekazywanie informacji drogą online. Tym samym rozpoczął się proces szerokiego wykorzystania dokumentów elektronicznych i digitalizacji informacji; w tym samym roku udostępniono internetowy serwis informacyjny EMRO na stronach WWW. Nowe technologie informacyjne i telekomunikacyjne pozwoliły na zacieśnienie współpracy w ramach sieci oraz wzrost efektywności i obniżenie kosztów w produkcji i dystrybucji informacji, a celem rozwoju EMBLINET stała się budowa wirtualnej biblioteki i związana z nią rozbudowa sieci elektronicznych, opierających się na bibliotekach, centrach dokumentacyjnych i ośrodkach informacji – uznanych za integralną część narodowych systemów ochrony zdrowia [38]; [45].

Niezależnie od podejmowanych działań związanych z budową biblioteki wirtualnej, Biblioteka czynnie uczestniczy w realizacji projektów Blue Trunk Library i Red Trunk Library, które zapewniają dostęp do literatury fachowej (drukowanej) pracownikom służby zdrowia w rejonach, gdzie

⁹ Sieć powstała dzięki ogólnemu wysiłkowi poniesionemu przez Biuro Regionalne na rzecz rozwoju mechanizmów sieciowych w systemie ochrony zdrowia. Poza EMBLINET wymianę informacji w regionie ułatwiają: sieć WHO Collaborating Centers, Network of Medical Education Institutions obejmująca uniwersytety i szkoły medyczne, farmaceutyczne, zdrowia publicznego itp. oraz Environmental Health Regional Information Network (CEHANET).

niemożliwe jest korzystanie ze źródeł elektronicznych¹⁰.

Wirtualna Biblioteka Medyczna Regionu Wschodnio-Śródziemnomorskiego

Celem projektu Eastern Mediterranean Health Science Virtual Library, (EMRVL) jest umożliwienie dostępu do rozproszonych fizycznie źródeł informacji każdemu użytkownikowi, niezależnie od jego lokalizacji. Przedsięwzięcie objęło zarówno rozbudowę sieci komputerowych, szeroko zakrojoną komputeryzację i wszechstronną współpracę instytucji generujących informacje oraz będących jej odbiorcą, jak również rozwój elektronicznych narzędzi informacyjnych udostępnianych sieciowo, odpowiednie zorganizowanie i zarządzanie informacją w sieci, przygotowanie dokumentów do udostępniania w nowej cyfrowej formie, usprawnienie usług dostarczania dokumentów. Oprócz wysiłku poniesionego przez biblioteki i ośrodki informacji, projekt zakładał aktywne uczestnictwo instytucji edukacyjnych, placówek służby zdrowia, zaangażowanie autorytetów medycyny i decydentów. Budowa EMRVL oparta została na trzystopniowym modelu piramidy. Jej szczyt stanowią światowe zasoby informacji medycznej reprezentowane przez US National Library of Medicine, British Library, międzynarodowe komercyjne serwisy informacyjne oraz zasoby ogólnodostępne w Internecie. W środku znajdują się regionalne biblioteki i sieci informacji medycznej, takie jak EMRO Library, EMLIBNET Environmental Health Regional Information Network (CEHANET), CEHANET Library, Arab Centre for Medical Literature Library. Podstawę piramidy tworzą biblioteki w instytucjach opieki zdrowotnej, szkołach medycznych, kolegiach, uniwersyteckich wydziałach zdrowia publicznego, szpitalach [4].

¹⁰ Projekty zostały przedstawione we wspomnianym już artykule *Zarządzanie informacją i wiedzą w dziedzinie zdrowia. Światowa Organizacja Zdrowia i jej programy wspierające rozwój informacji naukowej w medycynie i zdrowiu publicznym* [37]. Zob. też [47].

Pierwszy etap przedsięwzięcia objął zdefiniowanie i selekcję źródeł dostępnych sieciowo oraz rozwój regionalnych katalogów i bibliografii online. Następne – dalszą rozbudowę elektronicznych źródeł informacji, tworzenie nowych narzędzi informacyjnych, organizację dostępu do zasobów zewnętrznych. Wdrożono:

- *Directory of Medical Library in the Eastern Mediterranean Region (MEDLIB)* – przewodnik po bibliotekach krajów członkowskich, które posiadają w swoich zbiorach kolekcje medyczne. Zgromadzone w bazie informacje (dane adresowe, wielkość i zakres zbiorów, uczestnictwo w sieciach i programach, oferowane usługi) pozwalają jednocześnie na analizę sytuacji bibliotekarstwa medycznego w poszczególnych krajach regionu.
- *Index Medicus for the Eastern Mediterranean Region (IMEMR)* – jedno z najważniejszych przedsięwzięć w regionie. Uwzględnia wszystkie artykuły publikowane w czasopismach medycznych, wydawanych w krajach członkowskich EMRO od 1970 r. Prace nad *IMEMR*, który miał funkcjonować jako narzędzie informacji retrospektywnej, rozpoczęto w roku 1987. W 1995 r. zmieniono koncepcję indeksu; po nadrobieniu zaległości, rozpoczęto indeksowanie publikacji bezpośrednio po ich ukazaniu. *IMEMR* ukazywał się w wersji drukowanej, na CD-ROM, następnie online. Obecnie, tam gdzie to możliwe, zapewnia dostęp do cyfrowych wersji indeksowanych dokumentów. Oprócz bazy danych udostępnianej online ukazuje się kwartalny biuletyn *current contents (IMEMR Current Contents)*, który zawiera opisy artykułów dodanych do bazy.
- *LIST of EMRO Journal* – wykaz czasopism medycznych gromadzonych w bibliotekach regionu; w tym osobny rejestr (uzupełniany o dane adresowe i linki do stron WWW czasopism) zawierający czasopisma publikowane w regionie. Docelowo miał powstać katalog centralny *Union Catalogue of Health Sciences Journals in EMR (UNIST)* obejmujący wszystkie biblioteki w regionie, które posiadają w swych ko-

lekcjach czasopisma medyczne i który umożliwiłby efektywne funkcjonowanie serwisu dostarczania dokumentów. Dzisiaj funkcje tę pełni *IMEMR (Index Medicus) Journals Directory*.

- *List of Basic Sources in English for Medical Faculty Library*) – wykaz podstawowej literatury (wydawnictwa zwarte i ciągłe) z zakresu medycyny i dziedzin pokrewnych, przygotowywany jako pomoc bibliotekom w racjonalnym gromadzeniu zbiorów. Obejmuje najtańsze edycje dzieł wydawanych przez renomowane wydawnictwa medyczne na świecie oraz najważniejsze regionalne publikacje (specyficzne dla EMRO lub każdego z krajów członkowskich).
- *The Institutional Digital Repository of the Regional Office for the Eastern Mediterranean* – udostępnione w 2011 r. instytucjonalne repozytorium cyfrowe, które obecnie zapewnia dostęp do pełnych tekstów ponad 6 000 oficjalnych dokumentów publikowanych od 1948 r. [47].

Bardzo ważnym komponentem EMRVL stał się serwis dostarczania dokumentów. EMRO rozwijała usługi w tym zakresie od roku 1974, wtenczas kopie artykułów dostarczała Biblioteka WHO w Genewie. W 1977 r. w Teheranie zostało założone Centrum MEDLINE (MEDLINE Support Centre) przeniesione w 1984 r. do Kuwejtu. Z chwilą udostępnienia *MEDLINE* i innych baz (np. *ExtraMED*) na CD-ROM, biuro regionalne zaczęło szeroko wykorzystywać to medium do wyszukiwania informacji i na dużą skalę dostarczać użytkownikom w regionie kopie zamówionych dokumentów, korzystając z pomocy National Library of Medicine i Document Delivery British Centre Library. Rozwój regionalnych katalogów centralnych umożliwił efektywniejsze wykorzystanie zasobów informacyjnych w regionie. W ramach projektu EMRVL biblioteki medyczne, które umieściły dane o czasopiśmie w bazach centralnych i zobowiązały się do ich stałej aktualizacji, otrzymały sprzęt i oprogramowanie (Ariel) umożliwiające dostarczanie dokumentów drogą elektroniczną przy wykorzystaniu Internetu lub poczty elektronicznej [10].

Integralną część EMRVL stanowi szeroko zakrojony program edukacji i szkoleń bibliotekarzy medycznych, w którym główny nacisk został położony na zdobycie kwalifikacji w zakresie wykorzystania komputerów w zarządzaniu informacją, projektowaniu serwisów informacyjnych, znajomości Internetu, a także na zapoznanie z *Medical Subject Headings* i umiejętności wykorzystania tego języka informacyjnego do opracowania zbiorów. Przygotowano arabską wersję MeSH, która jest rozprowadzona do wszystkich bibliotek regionu, a dzisiaj dostępny również online. Zintegrowany z IMEMR pozwala na wyszukiwanie terminów w teaurusie i/lub wykorzystanie ich – z poziomu teaurusu – do wyszukiwania informacji w regionalnym *Index Medicus* [47]¹¹. Biuro opracowało anglojęzyczny podręcznik *Medical Library Handbook* wykorzystywany w procesie kształcenia bibliotekarzy, który zamierzano aktualizować i udostępnić także w j. arabskim¹². We współpracy z innymi instytucjami stworzyło specjalne programy edukacyjne. Kursy i warsztaty organizowane są zarówno w Bibliotece Biura Regionalnego, jak i w narodowych bibliotekach medycznych [5]. Dzisiaj profesjonaliści medyczni, zdrowia publicznego, informacji naukowej mają także dostęp do materiałów edukacyjnych i szkoleniowych programów HINARI czy Research4Life. Bibliotekarze i specjaliści informacji medycznej uczestniczą w cyklicznie organizowanych konferencjach, seminariach, spotkaniach.

Rozwój EMRVL i komunikację między jej użytkownikami ułatwiały otwarte dla profesjonalistów różnych specjalności listy dyskusyjne. Bibliotekarze medyczni i inni specjaliści informacji wymianę doświadczeń, opinii i nowych idei za pomocą tego medium rozpoczęli w 2001 r. Obecnie,

¹¹ EMRO tłumaczy na język arabski także inne publikacje i dokumenty WHO dotyczące regionu, a jeśli zachodzi taka potrzeba również na Dari, Farsi, Pusztu, Somali lub Urdu. Opracowany Unified Medical Dictionary zawiera ponad 150 000 terminów angielskich i ich odpowiedników w j. arabskim. Dodawane są terminy w językach niemieckim i francuskim. Zob.: [48].

¹² *Medical library handbook* był udostępniany online pod adresem <http://www.emro.who.int/HIS/VHSL/Resources-Handbook.html>; obecnie link nieaktywny

wszystkim zainteresowanym, odpowiednią przestrzeń komunikacyjną zapewnia Global Health Library. Dostęp do danych (statystycznych) dotyczących priorytetowych zagadnień związanych ze zdrowiem umożliwia Regional Health Observatory Data Repository (RHO). Regionalne Obserwatorium gromadzi, opracowuje i udostępnia między innymi dane: demograficzne i społeczno-ekonomiczne związane ze zdrowiem społeczeństwa; dotyczące zachorowalności, śmiertelności, zagrożenia chorobami epidemicznymi, chorób zakaźnych i niezakaźnych, żywienia i zdrowia dzieci oraz kobiet, palenia tytoniu, szczepień, systemów opieki zdrowotnej. Ponadto przygotowuje podsumowujące raporty WHO dotyczące sytuacji zdrowotnej we wszystkich krajach regionu [28].

Centrum Wymiany Informacji o AIDS

AIDS Information Exchange Centre, AIEC powstało w 1990 r. w odpowiedzi na olbrzymie zapotrzebowanie w regionie na wiarygodne i dostosowane do lokalnych warunków kulturowych informacje na temat AIDS. Jego głównym celem jest ułatwienie wszystkim zainteresowanym dostępu do relewantnej informacji w tym zakresie. Działalność obejmuje: przygotowanie materiałów informacyjnych i edukacyjnych na temat AIDS i innych chorób roznoszonych drogą płciową, tłumaczenie i adaptację do lokalnych warunków kulturowych dokumentów i publikacji związanych z zagadnieniem, organizację zaplecza informacyjnego dla narodowych programów i ogólnościatowych kampanii AIDS oraz konferencji i spotkań, monitorowanie stanu informacji w poszczególnych krajach regionu, wymianę informacji i doświadczeń między pozostałymi biurami regionalnymi i innymi organizacjami, organizowanie warsztatów. Swoje repozytorium cyfrowe *AIDS Information Exchange Centre digital repository*, zawierające w wersji pełnotekstowej przygotowywane przez Centrum materiały udostępnia w ramach EMRVL [3], [47].

Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Ameryk. Panamerykańska Organizacja Zdrowia

Rolę Regional Office for the Americas (AMRO) od 1949 r. pełni Pan American Health Organization (PAHO), międzynarodowa organizacja zdrowia publicznego, której początki sięgają roku 1902, kiedy to w Meksyku powstała pierwsza na kontynentach amerykańskich organizacja zajmująca się kontrolą i zapobieganiem występowania chorób zakaźnych. Członkami PAHO jest 35 państw regionu¹³. Poza krajami członkowskimi, Puerto Rico posiada status członka stowarzyszonego; Francja, Holandia i Wielka Brytania – członków uczestniczących; a Portugalia i Hiszpania – status obserwatora [11, s. 492].

Zadaniem Panamerykańskiej Organizacji Zdrowia jest promowanie i koordynowanie podejmowanych w regionie działań w zakresie zapobiegania i zwalczania chorób oraz innych przedsięwzięć służących poprawie zdrowia oraz podniesieniu standardu życia mieszkańców regionu. PAHO wspólnie z ministerstwami zdrowia i innymi agendami rządowymi państw członkowskich, stowarzyszeniami pozarządowymi, uniwersytetami oraz organizacjami międzynarodowymi, podejmuje działania przyczyniające się do wzmocnienia narodowych systemów zdrowia, poprawy jakości usług medycznych, rozszerzenia dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej na wszystkie grupy społeczne krajów regionu.

Naczelnym organem PAHO jest zwoływana co 4 lata Konferencja (Pan American Sanitary Conference), składająca się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich. Ponadto działa Rada Zarządzająca (Directing Council) i Komitet Wykonaw-

¹³ Są to: Antigua i Baruda, Argentyna, Bahamy, Barbados, Belize, Boliwia, Brazylia, Chile, Dominika, Dominikana, Ekwador, Grenada, Gujana, Gwatemala, Haiti, Honduras, Jamajka, Kanada, Kolumbia, Kostaryka, Kuba, Meksyk, Nikaragua, Panama, Paragwaj, Peru, Salwador, St. Lucia, St. Christopher i Nevis, St. Vincent i Grenadyny, Surinam, Trynidad i Tobago, Stany Zjednoczone, Urugwaj, Wenezuela.

czy Biura (Executive Committee) z Dyrektorem (Director PAHO) na czele. PAHO swoje zadania realizuje dzięki współpracy administracji i ekspertów Bura Regionalnego w Waszyngtonie, trzech naukowych ośrodków regionalnych¹⁴ oraz 28 biur krajowych. Realizację przyjętych celów wspomaga blisko 200 ośrodków współpracujących w 15 krajach regionu. Oficjalnymi językami Organizacji są: angielski, francuski, hiszpański i portugalski [22].

Problematyka zarządzania informacją i wiedzą zawsze zajmowała w PAHO ważne miejsce. Ostatnio jej znaczenie zostało wzmocnione przez realizację przyjętego w 2011 r. programu Knowledge Management and Communication Strategy (KMC), którego nadrzędnym celem jest zorganizowanie przestrzeni do tworzenia najwyższej jakości, wiarygodnych, zgodnych z międzynarodowymi standardami produktów informacyjnych i komunikacyjnych, projektów i usług informacyjnych oraz zapewnienie równego, łatwego, powszechnego dostępu do informacji naukowych i materiałów edukacyjnych (e-learning) [18].

Za rozwój strategii, polityk, metodologii, standardów i usług umożliwiających zarządzanie informacją i wiedzą oraz ich implementację w PAHO i krajach regionu jest odpowiedzialny Department of Knowledge Management, Bioethics and Research, w ramach którego współpracują: Headquarter Library – specjalistyczna biblioteka Panamerykańskiej Organizacji Zdrowia oraz zespoły zadaniowe skupione wokół programów: Bioethics (odpowiedzialny za etykę badań naukowych, opieki zdrowotnej i procesu kształcenia kadr medycznych); e-Health (obejmujący rozwój infrastruktury sieciowej i narzędzi niezbędnych w zarządzaniu informacją i wiedzą w Sieci, zapewnienie szerokiego dostępu do usług sieciowych oraz efektywne wykorzystanie możliwości jakie daje Internet i intranet w zakresie przepływu danych i informacji między wszystkimi jednostkami organizacyjnymi PAHO); Research Promotion and Development (zajmujący się koordynacją współpracy między krajami w za-

kresie badań medycznych, rozwojem sieci ośrodków naukowo-badawczych w regionie, monitorowaniem działalności centrów współpracujących PAHO/WHO, wsparciem narodowej działalności badawczej, rozpowszechniania i wdrażania wyników badań); Knowledge Translation for health decision making (związany z realizacją programu KMC) [23]. Poza departamentem, ale blisko z nim związane, funkcjonuje Centrum Naukowej Informacji Medycznej dla Ameryki Łacińskiej i Karaibów (Latin American and Caribbean Center on Health Sciences Information, BIREME) – jedno z trzech wyspecjalizowanych regionalnych ośrodków naukowych PAHO¹⁵.

Biblioteka Panamerykańskiej Organizacji Zdrowia

Biblioteka Główna (PAHO Headquarters Library), zlokalizowana w Waszyngtonie, wspiera przede wszystkim pracę Organizacji (nie jest biblioteką publiczną ani stricte medyczną). Usługi biblioteczno-informacyjne kieruje do pracowników jednostek organizacyjnych PAHO, przedstawicieli organów kierowniczych, realizatorów programów, konsultantów, doradców, delegatów, uczestników konferencji. Użytkownicy spoza PAHO w ramach usług informacyjnych otrzymują informacje dotyczące działalności PAHO i/lub są kierowani do innych źródeł (bibliotek, serwisów informacyjnych, baz danych), a ze zbiorów Biblioteki mogą korzystać na miejscu. Usługi te są odpłatne [21].

Biblioteka gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępnia dokumenty i publikacje PAHO, inne materiały dotyczące różnych aspektów zdrowia społeczeństwa oraz wybranych społecznych problemów regionu. Zapewnia dostęp online do wszystkich baz bibliograficznych, numerycznych, adresowych i pełnotekstowych tworzonych przez pozostałe jednostki PAHO, bądź przez inne organizacje we współpracy z PAHO i WHO. Nieocenionym źródłem zasobów informacyjnych jest

¹⁴ Centra regionalne stanowią wyspecjalizowane ośrodki naukowe w zakresie określonej domeny zdrowia publicznego.

¹⁵ BIREME, jego działalność i zasoby informacyjne zostaną przedstawione w oddzielnym artykule (w przygotowaniu).

BIREME i koordynowana przez niego Virtual Health Library (VHL). Poprzez VHL środowisko medyczne ma zapewniony dostęp między innymi do regionalnego index medicus – *Literatura Latinoamericana y del Caribe en Ciencias de la Salud (LILACS)*¹⁶.

Do najważniejszych narzędzi informacyjnych stworzonych w Bibliotece należy: *PAHO Institutional Memory Database* – baza zawierająca oficjalne archiwum Panamerykańskiej Organizacji Zdrowia gromadzone w Kwaterze Głównej PAHO od 1902 r., z dostępem do pełnych tekstów dokumentów oraz *Library Online Catalog* – informujący o wszystkich zbiorach Biblioteki (*PAHO Institutional Memory Database* stanowi jego podbazę), zapewniający również dostęp do wybranych materiałów w wersji pełnotekstowej. Obecnie zawiera ok. 52 000 rekordów i 9 500 dokumentów cyfrowych oraz ponad 16 000 odesłań do pełnych tekstów dokumentów spoza PAHO [21].

Serwis informacyjny Biblioteki jest zintegrowany z serwisami innych jednostek PAHO. Dostęp online do informacji statystycznych związanych ze zdrowiem społeczeństwa i sytuacją społeczno-ekonomiczną regionu, przygotowywanych na tej podstawie raportów i opracowań o stanie zdrowia społeczeństwa zapewnia Regional Health Observatory. Umożliwia dostęp między innymi do: bazy podstawowych wskaźników zdrowotnych (Core Health Indicator database), danych dotyczących śmiertelności społeczeństwa (Regional Mortality database), tzw. profili krajów członkowskich (Country Profile). Pozwala na przyjazne przeglądanie, wyszukiwanie i wizualizację informacji. Dane, informacje i wiedza są także grupowane tematycznie co ułatwia poruszanie się po serwisie [24].

Bramę do informacji i wiedzy w dziedzinie zdrowia na zachodniej półkuli stanowi także serwis PAHO Publications, gdzie znajdują się wszystkie informacje dotyczące przygotowywanych przez

Panamerykańską Organizację Zdrowia wydawnictw [20].

Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Zachodniego Pacyfiku

Region Zachodniego Pacyfiku, jeden z najbardziej zróżnicowanych ekonomicznie regionów WHO, obejmuje ponad 1/4 populacji świata – 1 800 000 mieszkańców na obszarze rozciągniętym od Chin na północy, po Nową Zelandię na południu i Polinezję Francuską na wschodzie. Obecnie liczy 37 członków (państw i terytoriów zależnych)¹⁷. Wśród nich znajdują się kraje wysoko rozwinięte, takie jak Japonia, Australia, Nowa Zelandia, Republika Południowej Korei i Singapur, szybko rozwijające się Chiny i terytoria bardzo ubogie jak np. Samoa. WHO Western Pacific Regional Office (WPRO) zostało powołane w 1950 r. Od początku swoje działania skoncentrowało na walce z chorobami zakaźnymi, kontrolą chorób tropikalnych i ponoszeniu poziomu zdrowia populacji w regionie. Pomaga w organizowaniu systemów ochrony zdrowia w krajach członkowskich, wspiera służby medyczne w krajach najuboższych, realizuje programy zdrowotne. Do jego ważnych osiągnięć należy zorganizowanie we wszystkich krajach członkowskich systemów sprawozdawczości statystycznej o sytuacji zdrowotnej społeczeństwa oraz stworzenie mechanizmów umożliwiających gromadzenie i analizowanie tych danych na poziomie regionu. Już w 1979 r. został założony regionalny bank danych (wskaźników) zdrowotnych, ekonomicznych i społecznych. Systematycznie aktualizowany dostarcza danych wykorzystywanych w ocenie sytuacji zdrowotnej w regionie oraz w planowaniu i

¹⁷ Państwa: Australia, Brunei, Chiny, Fidzi, Filipiny, Hongkong, Japonia, Kambodża, Kiribati, Korea Południowa, Laos, Malezja, Mikronezja, Mongolia, Nauru, Nowa Zelandia, Palau, Papua-Nowa Gwinea, Samoa Zachodnia, Singapur, Wietnam, Wyspy Marshalla, Wyspy Salomona, Tonga, Tuvalu, Vanuatu. Terytoria zależne: Samoa Amer. Wyspy Cooka (nowozel.), Polinezja Fr., Guam (St. Zj.), Makao, Nowa Kaledonia (fr.), Niue (nowozel.), Mariany Północne (St. Zj.), Pitcairn (br.), Tokelau (nowozel.), Wallis i Futuna (fr.)

¹⁶Zasoby informacyjne PAHO, do których dostęp zapewnia także Biblioteka zostaną omówione w przygotowywanym opracowaniu nt. BIREME. Por. j.w.

rozwijaniu programów zdrowotnych [26, s. 140-146]. W realizacji przyjętych celów Biuro Regionalne współpracuje z innymi agencjami ONZ, takimi jak UNESCO, UNICEF, międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi, rządami krajów członkowskich, a także sektorem prywatnym. Od początku w strukturze WPRO znajduje się biblioteka, niemniej docenienie naukowej informacji medycznej nastąpiło dopiero pod koniec lat 70. Obecnie kompetencje związane z zarządzaniem informacją i wiedzą zogniskowano przede wszystkim w Health Information and Evidence Research, jednostce działającej w ramach Health Sector Development – jednego z sześciu wydziałów w strukturze organizacyjnej WPRO [64].

Biblioteka Biura Regionalnego dla Zachodniego Pacyfiku

WPRO Library została założona w 1951 r. i podobnie jak wcześniej przedstawiania SEARO Library, stanowi zaplecze informacyjne dla realizowanych w regionie programów WHO, świadczy usługi biblioteczno-informacyjne dla pracowników Organizacji i pozostałych agencji ONZ, organizacji międzynarodowych, instytucji rządowych oraz społeczności medycznej w krajach członkowskich oraz pełniąc funkcję biblioteki regionalnej (Regional Focal Point Library) wspiera rozwój działalności informacyjnej w regionie [63].

Gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępnia literaturę mieszczącą się w obszarze zainteresowań Światowej Organizacji Zdrowia oraz dokumenty i publikacje WPRO i WHO). Usługi bibliograficzne realizuje na podstawie źródeł własnych i zasobów pozostałych jednostek WPRO oraz współpracujących bibliotek. Dostęp do światowego piśmiennictwa zapewnia użytkownikom poprzez zakup najważniejszych ogólnosiwiatowych baz danych. Dla pracowników WHO wykorzystując własne i zakupione bazy danych, prowadzi usługi SDI. Realizuje usługi reprograficzne, dostarczania dokumentów oraz wypożyczeń międzybibliotecznych. Opracowuje i udostępnia online :

- *Library catalog* – obejmujący wydawnictwa zwarte z zakresu zdrowia publicznego, problematyki podstawowej opieki medycznej, chorób zakaźnych i przewlekłych, warunków społecznych, odżywiania i żywności, zagadnień rozwoju ekonomicznego regionu, ochrony środowiska oraz materiały konferencyjne i inne dokumenty powstałe w toku działalności WPRO (z dostępem do wersji cyfrowych gromadzonych w IRIS)
- *Journal Collection (Serial Holdings)* – wykazujący zasób (od 2010 r.) gromadzonych czasopism¹⁸

Kieruje do budowanego od 2012 r. portalu Health Information and Intelligence Platform (HIIP), który zapewnia zintegrowany, przyjazny dostęp do informacji z dziedziny zdrowia – baz statystycznych (wskaźników związanych ze zdrowiem społeczeństwa) i opracowywanych na ich podstawie analiz. Dostępne narzędzia pozwalają na wizualizację informacji, przygotowanie raportów. HIIP stanowi pomost między Global Health Observatory a systemami informacji statystycznej w regionie, a jego celem jest wzmocnienie narodowych systemów informacji statystycznej poprzez dostarczenie narzędzi i przykładów dobrych praktyk, promocję standardów i zarządzania w zdrowiu publicznym opartym na wykorzystaniu dowodów naukowych [62]. Poza HIIP dostępne są tabelaryczne zestawienia danych demograficznych *The Demographic Tables for the Western Pacific 2005-2010* i informacje o wykorzystywanych wskaźnikach (*Core indicators*).

¹⁸ ACCIS Guide to United Nations Information Sources w 1992 r. informował także o *Directory of Current Medical and Health-related Periodicals Published in the Western Pacific Region of WHO* rejestrującej dane o czasopiśmie medycznych wydawanych od 1981 r. w regionie Zachodniego Pacyfiku w językach chińskim, angielskim, francuskim, japońskim, koreańskim i malajskim oraz bazie rejestrującej dane o wybranych bibliotekach medycznych regionu Zachodniego Pacyfiku – *Directory of Selected Medical and Health-related Libraries in the Western Pacific Region of WHO*, i wydawanych pod tymi samymi tytułami informatorami drukowanymi. Zob. [39, s. 58].

W październiku 2014 r. oficjalnie udostępniono *WPRO Institutional Repository for Information Sharing (IRIS)* zapewniającego dostęp do cyfrowych wersji materiałów i dokumentów WPRO od 1951 r. w języku angielskim; trwają prace nad dygitalizacją zasobów w języku francuskim i chińskim [63]. Zadbano także o dostęp do zasobów HINARI i współtworzonego we współpracy z innymi ośrodkami *Western Pacific Region Index Medicus (WPRIM)*.

Program Regionalnej Informacji Biomedycznej i Regionalna Sieć Bibliotek Medycznych

W celu zapewnienia środowisku medycznemu w krajach członkowskich stałego dostępu do wysokiej jakości informacji naukowej i technicznej oraz informacji wykorzystywanej w zarządzaniu ochroną zdrowia – generowanej przez WHO i poza Organizacją, w 1981 r. WPRO przyjęło Regional Biomedical Information Program (RBIP). Program na poziomie regionalnym miał na celu: propagowanie dzielenia się wspólnymi zasobami literatury medycznej między krajami członkowskimi WHO/WPRO i równocześnie ułatwienie wymiany, przekazywania i rozpowszechniania informacji zawartych w piśmiennictwie medycznym między członkami WPRO i pozostałymi regionami WHO. Na poziomie krajowym powinien przyczynić się do wzmocnienia i rozwoju krajowych infrastruktur informacyjnych w odniesieniu do literatury medycznej oraz poprawy dostępu środowisk medycznych do krajowego i regionalnego piśmiennictwa medycznego. Poczynania mające na celu zapewnienie naukowcom i pracownikom medycznym w regionie dostępu do najwartościowszej literatury światowej, doprowadziły do zawarcia przez WPRO w 1982 r. porozumienia z rządem Australii (Memorandum of Understanding, MOU), które umożliwiło krajom rozwijającym się bezpłatne przeszukiwanie baz systemu MEDLINE dostępnych poprzez australijskie centrum MEDLARS. Porozumienie obejmowało również bezpłatnie dostarczanie fotokopii wyselekcjonowanych artykułów [27]. Po wygaśnięciu umowy w 1992 r., WPRO w ramach różnorod-

nych projektów wspierających rozwój bibliotek medycznych w najuboższych krajach regionu, partycypuje w kosztach lub w pełni finansuje zakup odpowiedniego sprzętu komputerowego i prenumeratę najważniejszych ogólnościatowych medycznych baz danych na CD-ROM. Coraz częściej wykorzystywane są bazy pełnotekstowe, które rozwiązują problem dostarczania dokumentów np. na odległe wyspy Pacyfiku. Większość realizowanych obecnie projektów dotyczy działań mających na celu zapewnienie jak największej liczbie instytucji dostępu do Internetu.

Regionalna Sieć Bibliotek Medycznych (Regional Health Literature Network) została utworzona na podstawie bibliotek medycznych (National Focal Point Libraries, NFPs) desygnowanych przez kraje członkowskie. Wśród nich znalazły się, zarówno instytucje przygotowane do świadczenia usług informacyjnych na światowym poziomie, jak i – w zdecydowanej większości – placówki bardzo ubogie, nie posiadające należytych zasobów i wykwalifikowanego personelu. Agencją organizującą, planującą i koordynującą pracę sieci zostało Regionalne Centrum Informacji Biomedycznej (Regional Biomedical Information Centre), powołane przy Bibliotece WHO WPRO [30, s. 312]. W celu rozpoznania regionalnej medycznej infrastruktury bibliotecznej, a w szczególności: wielkości i wartości księgozbiorów, możliwości świadczenia usług bibliograficznych, reprograficznych oraz dostarczania dokumentów, utworzono – prowadzoną przez Bibliotekę WPRO – bazę danych *Directory of Selected Medical and Health-related Libraries in the Western Pacific Region of WHO*; w 1991 r. informator zawierał informacje o 44 placówkach [39, s. 58].

Na początku lat 90. narodowe systemy informacji medycznej – a tym samym także informacyjna infrastruktura regionalna – zostały wzmocnione przez powołanie w regionie dwóch Centrów Współpracujących Światowej Organizacji Zdrowia specjalizujących się w naukowej informacji medycznej. W 1990 r. powstał Centralny Instytut Naukowej Informacji Medycznej (Central Institute for Medical Science Information, CIMSI) w Wietna-

mie, rok później w Chinach Instytut Informacji Medycznej Chińskiej Akademii Nauk Medycznych (Institute for Medical Information, Chinese Academy of Medical Sciences, INI/CAMS). Nadal jednak poważnym problemem pozostaje brak dostępu do informacji lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej i pracowników medycznych szpitali na terenach wiejskich (obejmujących znaczny obszar regionu). Osoby te, pracując z dala od ośrodków uniwersyteckich, często nie tylko nie wykorzystują najnowszych osiągnięć medycyny, ale nie mają dostępu do podstawowych podręczników. W wielu miejscach uboga infrastruktura telekomunikacyjna oraz brak sprzętu komputerowego nie pozwalają na wykorzystanie informacji elektronicznej. Poważną przeszkodą w dostępie do informacji jest także niewystarczająca standaryzacja procedur i metod ułatwiających rozpowszechnianie informacji naukowej, brak wykwalifikowanych bibliotekarzy i pracowników informacji oraz niska świadomość korzyści płynących ze współpracy i dzielenia się zasobami. Dlatego problematyka edukacji i szkoleń również stanowi ważny obszar działań sieci. Regularne kontakty uczestników systemu zaowocowały opracowaniem wielu ważnych projektów szkoleniowych skierowanych do pracowników bibliotek w krajach rozwijających się. Ich beneficjentom zapewniono możliwość odbycia wizyt i staży w bibliotekach Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych; uczestnictwo w seminariach oraz warsztatach szkoleniowych, a także w konferencjach międzynarodowych. Ponadto wybrane biblioteki z krajów rozwiniętych i rozwijających się zawarły porozumienia o czasowej wymianie personelu. Spotkania bibliotekarzy są także poświęcone problematyce wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjnych w naukowej informacji medycznej. Przygotowywane projekty promują współpracę i najczęściej dotyczą budowy infrastruktury telekomunikacyjnej oraz rozwoju sieci informatycznych umożliwiających wykorzystanie informacji elektronicznej dostępnej przez Internet [9].

Bardzo duży nacisk położono na rozwój bibliograficznych baz danych, które później mogłyby być wykorzystywane przez biblioteki medyczne w re-

gionie. Pomimo wielu przygotowań i narodowych prac w zakresie rejestracji wydawanych w regionie czasopism medycznych, nie udało się objąć kontrolą bibliograficzną produkcji wydawniczej całego regionu. Prace nad bibliografią *Index Medicus* obejmującą region Zachodniego Pacyfiku, długo pozostawały w fazie projektu. Przełom nastąpił dopiero w roku 2005, kiedy na Regional Workshop of National Focal Point Librarians rekomendowano rozpoczęcie prac nad projektem *Index Medicus*, który byłby rozwijany jako część *Global Index Medicus*, stanowiącego w przyszłości zasób budowanej *Global Health Library* [29]. Rok później, wykorzystując zalety środowiska sieciowego utworzono wirtualną przestrzeń do wymiany informacji i współpracy. Pierwotną nazwę projektu *Global Health Library Western Pacific Working Group (GHL/WPRO)* zmieniono na *Western Pacific Region Index Medicus (WPRIM)* i korzystając z doświadczeń (przede wszystkim oprogramowania) *Korean Association of Medical Journal Editors* w tworzeniu *Korean Index Medicus* rozpoczęto prace testowe. Dzisiaj na portalu WPRIM, poza możliwością przeglądania i wyszukiwania (także z wykorzystaniem tezaury *MeSH*) informacji bibliograficznych w bazie (rejestrującej wyselekcjonowaną produkcję wydawniczą regionu w 12 językach), użytkownik w wielu przypadkach uzyska także dostęp do pełnego tekstu indeksowanych dokumentów. Udostępniane są również wykazy indeksowanych czasopism (*Journal List*), biuletyny (*WPRIM Newsletter*), sprawozdania z konferencji i warsztatów (*Meetings and Events*) i inne informacje ułatwiające korzystanie z portalu [41].

Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Afryki

WHO Regional Office for Africa (AFRO) rozpoczęło swoją działalność w 1951 r. w Brazzaville¹⁹. Obecnie reprezentuje 47 krajów kontynentu²⁰.

¹⁹ Pod koniec lat 90. z powodu kryzysu politycznego republiki Kongo, AFRO zostało zmuszone do przeniesienia swojej siedziby na kilka lat do Belvedere w Zimbabwie.

Zdecydowana większość z nich należy do państw o najniższym krajowym produkcie brutto na świecie. Ubóstwo, trudne warunki geograficzne i niestabilna sytuacja polityczna znacznie utrudniają podejmowanie efektywnych działań zmierzających do poprawy sytuacji zdrowotnej mieszkańców regionu²⁰. Poziom zdrowia ludności Afryki należy do najniższych w świecie. Historia rozwoju edukacji medycznej w zdecydowanej większości krajów to zjawisko II połowy XX wieku. Mała liczba szkół medycznych i tym samym niewystarczająca liczba wykwalifikowanych pracowników medycznych, negatywnie rzutuje na rozwój systemów ochrony zdrowia. Fundamentalny brak zrozumienia miejsca i roli bibliotekarza w postępie edukacji medycznej, badaniach i usługach medycznych jest powodem słabego rozwoju profesji i usług informacyjnych. Sytuację pogarsza często brak polityki informacyjnej. Biblioteki mają rację bytu tylko w większych ośrodkach uniwersyteckich. W pracy wielu z nich dużym utrudnieniem jest permanentny brak funduszy, związany z tym niedobór książek i czasopism oraz niski status zawodu bibliotekarza. Zdarza się,

że jedynymi udostępnianymi dokumentami są liczące kilkadziesiąt lat publikacje i dysertacje. Ośrodki, które posiadają nowsze kolekcje, mają często ograniczone możliwości dzielenia się informacją i wiedzą. Zadania tego nie ułatwia słaba kontrola bibliograficzna i brak katalogów centralnych [Certain 1998, s. 4]. Mizerna infrastruktura telekomunikacyjna nie pozwala w pełni wykorzystać zalet elektronicznych źródeł informacji. Ogromna większość placówek medycznych poza większymi miastami to małe szpitale składające się z apteki, pomieszczenia dla chorych i poczekalni, często bez dostępu do prądu. Badania przeprowadzone przez WHO w końcu lat. 70. wykazały, że największym problemem regionu afrykańskiego był nie tylko brak zasobów, ale również nieobecność jakichkolwiek mechanizmów współpracy – zarówno między instytucjami lokalnymi, jak i między krajami. Tym samym nawet istniejące zasoby informacyjne nie były w pełni wykorzystywane i środowisko medyczne odczuwa permanentny brak dostępu do informacji medycznej [30, s. 312].

Pomoc dla Afryki jest przedmiotem zainteresowania wielu organizacji międzynarodowych. Podniesienie poziomu zdrowia, uwarunkowane między innymi zahamowaniem epidemii AIDS i chorób tropikalnych, jest nierozdzielnie związane ze zmniejszaniem ubóstwa oraz edukacją społeczeństwa – stąd większość programów pomocowych realizowanych przez agendy ONZ i inne organizacje ma charakter działań międzysektorowych. Naukowa informacja medyczna jest ich ważnym komponentem. Corocznie, różne organizacje pozarządowe wysyłają do bibliotek Krajów Trzeciego Świata miliony książek. Niestety, pomoc ta nie zawsze wykorzystywana jest efektywnie. Przyczyny tego stanu rzeczy są różne; najczęściej zawodzą kanały dystrybucji darów – z powodu słabej jakości usług pocztowych publikacje czasami nie docierają do miejsca przeznaczenia, niektóre bywają „pożyczane” i nigdy nie wracają do kolekcji, często informacja o nowych nabytkach nie dociera do potencjalnych użytkowników. Zdarza się także, że materiały nie są dostosowane poziomem do lokalnych warunków kulturowych [7, s. 4]. Rozwój

²⁰ Są to: w Afryce Wschodniej i Południowej – Botswana, Komory, Erytrea, Etiopia, Kenia, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namibia, Rwanda, Republika Południowej Afryki, Seszele, Sudan Południowy, Suazi, Tanzania, Uganda, Zambia i Zimbabwe; w Afryce Centralnej – Angola, Burundi, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Czad, Republika Konga, Demokratyczna Republika Konga, Gwinea Równikowa, Gabon, Wyspy Św. Tomasza i Książęca; w Afryce Zachodniej – Algieria, Benin, Burkina Faso, Wyspy Zielonego Przylądka, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gambia, Ghana, Gwinea, Gwinea Bissau, Liberia, Mali, Mauretania, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone i Togo. Poza AFRO znajdują się: Sahara Zachodnia oraz należące do EMRO Maroko, Tunezja, Libia, Egipt, Sudan i Somalia.

²¹ W celu zapewnienia efektywniejszego wsparcia WHO w terenie i ułatwienia współpracy między agencjami ONZ, innymi organizacjami a lokalnymi podmiotami, działania podejmowane przez AFRO uległy zdecentralizowaniu – obecnie aktywność Biura jest wspomagana przez trzech koordynatorów i zespoły pracowników WHO (Inter-country Support Team) zlokalizowane: dla Afryki Wschodniej i Południowej w Harare (Zimbabwe); dla Afryki Zachodniej w Wagadugu (Burkina Faso) i dla Afryki Centralnej w Libreville (Gabon).

technologii informacyjnych spowodował, że coraz częściej celem programów stało się wprowadzenie techniki komputerowej do bibliotek i ośrodków informacyjnych, a w dobie Internetu – zapewnienie taniego (często bezpłatnego) dostępu do informacji dostępnych w sieci, głównie czasopism elektronicznych. Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Afryki partycypuje w tych działaniach i wspólnie z Association for Health Information and Libraries in Africa (AHILA)²² pełni rolę inicjatora oraz koordynatora wielu przedsięwzięć.

Działania mające na celu wzmocnienie możliwości generowania wiarygodnych informacji i wiedzy w regionie, wsparcie krajów członkowskich w tym zakresie, promowanie współpracy, rozwój badań naukowych, upowszechnianie literatury związanej ze zdrowiem, poprawę dostępu do informacji naukowych i ich wykorzystanie w opracowywaniu polityk i działań w dziedzinie zdrowia publicznego prowadzone są w ramach Health systems development. Niezwykłą bazę wiedzy stanowi African Health Observatory – internetowa platforma wykorzystująca nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne do gromadzenia, przetwarzania i udostępniania w różnych zestawieniach i formatach surowe dane statystyczne i przetworzone informacje (raporty, analizy) dotyczące sytuacji zdrowotnej mieszkańców krajów członkowskich, w tym tzw. country profiles, publikowany corocznie *Atlas of African Health Statistics*, czy *African Health Monitor* [2]. System naukowej informacji medycznej AFRO współtworzą także 23 ośrodki współpracujące (collaboratin centers) [44] Ważną rolę w pracach związanych z zarządzaniem informacją i wiedzą odgrywa Library and Documentation Centre funkcjonująca w strukturze Research, Publications and Library Services.

²² AHILA powstała w 1984 r.; wszystkie podejmowane przez nią działania zogniskowane są wokół nadrzędnego celu jakim jest zapewnienie wszystkim pracownikom nauki i służby zdrowia w regionie dostępu do aktualnej i wiarygodnej informacji. Więcej zob. [35, s. 375-376].

Biblioteka Medyczna i Centrum Dokumentacji Biura Regionalnego Światowej Organizacji Zdrowia dla Afryki

AFRO Health Sciences Library and Documentation Centre zostało założone przez AFRO we współpracy z Centralą WHO w 1988 r. w celu zapewnienia Organizacji i krajom członkowskim AFRO aktualnej informacji i dostępu do literatury medycznej i dziedzin pokrewnych oraz merytorycznego wsparcia krajom członkowskim w zakresie organizacji bibliotek medycznych, zarządzania zasobami oraz rozpowszechniania informacji medycznych. Cel ten Biblioteka realizuje poprzez świadczenie: usług biblioteczno-informacyjnych dla służb Światowej Organizacji Zdrowia i pozostałych agend Narodów Zjednoczonych, naukowców, badaczy oraz pracowników medycznych w regionie; usług dostarczania dokumentów; projektowanie i rozwój serwisów WWW AFRO; prowadzenie archiwum AFRO (w odniesieniu do organów zarządzających i Sekretariatu); fachowe wsparcie krajowych bibliotek medycznych, ośrodków dokumentacyjnych i serwisów literatury oraz organizację szkoleń, seminariów, konferencji, a także aktywne uczestnictwo w realizacji programów WHO [1], [42].

Warto zaznaczyć, że polityka gromadzenia zbiorów jest skierowana nie tylko na potrzeby służb Biura Regionalnego, ale ma na celu stworzenie szerokiej kolekcji literatury związanej ze zdrowiem w regionie. Priorytetem jest piśmiennictwo najnowsze, jednak w miarę możliwości gromadzone są również starsze, klasyczne pozycje z zakresu ochrony zdrowia. Ambicją Biblioteki jest udostępnianie wszystkich periodyków medycznych wydawanych w regionie. Gromadzi również publikowane i niepublikowane materiały WHO oraz wybrane materiały dotyczące Organizacji. Posiada w swoich zbiorach publikacje i bazy danych na CD-ROM. Informacja o wszystkich zasobach jest udostępniana w katalogu online *AFROLIB*, a jeśli dokument posiada wersję cyfrową, katalog zapewnia dostęp także do pełnego tekstu dokumentu. Dostęp online do informacji o zasobach biblioteki jest możliwy

między innymi dzięki pomocy WHO Library w Genewie, która udostępniając oprogramowanie umożliwiające pobieranie danych bibliograficznych bezpośrednio z WHOLIS znacznie przyspieszyła budowę AFROLIB [39, s. 50]. Na podstawie baz danych i tradycyjnych wydawnictw informacyjnych bibliotekarze udzielają zainteresowanym – także telefonicznie i korespondencyjnie – informacji bibliograficznych i faktograficznych. Służby Biura Regionalnego i biur krajowych mogą bezpłatnie korzystać z udostępnianych w ramach projektu GIFT czasopism elektronicznych i baz danych²³. Usługi dostarczania dokumentów, głównie fotokopii, są prowadzone przy wykorzystaniu zbiorów własnych w Brazzaville, amerykańskiej National Library of Medicine (NLM) oraz British Medical Association [32]

Najważniejszym przedsięwzięciem realizowanym w regionie, koordynowanym przez Bibliotekę, jest budowa bibliografii regionalnej *African Index Medicus (AIM)*. Realizację projektu rozpoczęto w 1980 r., jednakże pierwsza próba budowy bibliografii zakończyła się niepowodzeniem; prace zostały zawieszona, a ich wznowienie nastąpiło dopiero z inicjatywy Association for Health Information and Libraries in Africa w 1993 r. Ustalono nowe zasady realizacji programu: obowiązki oraz odpowiedzialność za przedsięwzięcie podzielono między WHO (Centralę w Genewie i AFRO), AHILA i kraje partycypujące w programie. W przeciwieństwie do wytycznych z 1980 r., zakładających centralne tworzenie bazy w AFRO w Brazzaville, nowy projekt – wykorzystując możliwości jakie przyniósł rozwój techniki komputerowej i technologii informacyjnych – zakładał budowę bazy poprzez współpracę narodowych ośrodków dostarczających gotowe rekordy do centrum koordynacyjnego, jakim stała się Biblioteka, gdzie baza danych jest scalana. W krajach uczestniczących w programie powstały centra narodowe odpowiedzialne za two-

zenie bibliografii narodowych i koordynujące prace na poziomie danego kraju. Ośrodki współtworzące AIM zachęcane są do gromadzenia indeksowanych przez siebie materiałów i nawiązania współpracy z pozostałymi placówkami w celu rozwoju usług dostarczania dokumentów. Przyjęto, że w pierwszej kolejności indeksowane są artykuły z czasopism, biuletynów oraz materiały edukacyjne (w tym podręczniki) i dysertacje. Poza nimi uwzględnia się roczniki, raporty (także raporty statystyczne), niepublikowane sprawozdania z konferencji oraz dokumenty audiowizualne. Zasięg językowy AIM jest nieograniczony ale tytuły prac są tłumaczone na język angielski, francuski i portugalski. Dane bibliograficzne są uzupełniane abstraktem. W oddzielnej podbazie są rejestrowane dane o realizowanych programach zdrowotnych, zasobach informacyjnych, usługach informacyjnych, organizacjach i bibliotekach medycznych oraz specjalistach informacji naukowej [15] [33], [6]. WHO zobowiązało się do fachowego wsparcia przedsięwzięcia, dostarczenia oprogramowania (całość prac prowadzona jest w Micro CDS/ISIS) i zapewnienia profesjonalnych szkoleń dla uczestników programu, jak również publikacji i rozpowszechniania produktów pochodzących z bazy regionalnej – ukazującej się co kwartał drukowanej wersji bibliografii i wydawanych na CD-rocznych kumulacji. Obecnie baza dostępna jest w Internecie ze stron WWW WHO w Genewie, pozostałych biur regionalnych i z poziomu Global Health Library. AHILA wzięła na siebie odpowiedzialność za promocję programu i organizację regularnych spotkań uczestników przedsięwzięcia w celu ewaluacji działań, wymiany doświadczeń i planowania dalszych poczynań. Wsparcia finansowego w zakładaniu krajowych ośrodków AIM, ich wyposażenia w odpowiedni sprzęt oraz organizowaniu szkoleń udzielają także inne organizacje [6]. W 2009 r. Index Medicus współtworzyło 41 National Focal Points. W prace nad tworzeniem AIM włączyli się także wydawcy czasopism, którzy zapewнили dostęp do zasobów 135 tytułów swoich periodyków.

²³Global Information Full-Text realizowany przez WHO Library w Genewie zapewnia pracownikom WHO bezpłatny (obecnie poprzez Internet) dostęp do światowych zasobów informacji medycznej, zdrowia publicznego i dziedzin pokrewnych. Zob. [37].

Współpracowano także z BIREME (dostawcą oprogramowania) i BIOLINE²⁴.

Biblioteka odgrywa kluczową rolę w realizacji i rozwoju programu Blue (Red) Trunk Library. W regionie afrykańskim do roku 2013 zainstalowano ponad 1 100 mini bibliotek co stanowi ok. 80% wszystkich instalacji [65]. Bibliotekarze uczestniczą między innymi w szkoleniach krajowych koordynatorów programu.

Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Europy

Region europejski Światowej Organizacji Zdrowia liczy obecnie 53 kraje członkowskie, w tym kilka spoza Europy²⁵. Regional Office for Europe rozpoczęło swoją działalność 1 lutego 1952 r. Od 1957 r. mieści się w Kopenhadze (wcześniej w Genewie) i realizuje statutowe zadania WHO. Wspiera kraje członkowskie przede wszystkim w zakresie planowania i zarządzania ochroną zdrowia, rozwoju kadr medycznych, właściwego stosowania technologii medycznych oraz opracowania programów ochrony zdrowia z uwzględnieniem roli działań międzyresortowych oraz czynnego zaangażowania społeczeństwa w sprawy swego zdrowia. Tak jak pozostałe Biura pełni rolę koordynatora działań w zakresie wdrażanych programów WHO w regionie. W obszarze swego zainteresowania ściśle współpracuje między innymi z: agencjami ONZ (UNICEF, UNESCO), Unią Europejską i jej instytucjami, Organizacją do spraw Współpracy Ekonomicznej i Rozwoju (OECD), organizacjami pozarządowymi, a także z sektorem prywatnym [49].

²⁴ Więcej nt. organizacji prac nad AIM zob.: [19]

²⁵ Albania, Andora, Armenia, Austria, Azerbejdżan, Białoruś, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Gruzja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Islandia, Irlandia, Izrael, Kazachstan, Kirgizja, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, Rosja, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Szwajcaria, Tadżykistan, Turcja, Turkiestan, Ukraina, Uzbekistan, Węgry, Wielka Brytania i Irlandia Północna, Włochy.

W strukturze organizacyjnej WHO EURO za szeroko pojmowaną działalność informacyjną i organizację wiedzy zarówno na poziomie Organizacji, jak i szerzej – w dziedzinie zdrowia w Europie odpowiada Division of Information, Evidence, Research and Innovation tworzony przez współpracujące ze sobą jednostki: Evidence and information for policy-making; Health monitoring, analysis and dissemination; Monitoring and surveillance systems and databases; eHealth and innovation; Library, languages and publications [49].

WHO EURO, w przeciwieństwie do innych regionów, nie koncentruje swojej uwagi na organizowaniu sieci wymiany informacji w zakresie nauk biomedycznych i bezpośrednim wspieraniu bibliotek medycznych. Badania potrzeb informacyjnych w regionie, przeprowadzone przez Biuro w latach 1983-1984 wykazały, że w zdecydowanej większości krajów europejskich biblioteki medyczne i narodowe systemy informacji medycznej są dobrze rozwinięte i zapewniają naukowcom, lekarzom, studentom dostęp do informacji bibliograficznej i materiałów źródłowych, a silne tradycje bibliotekarstwa ułatwiają także współpracę na poziomie międzynarodowym [40, s. 27]. Niemniej jednak, w celu efektywniejszego rozpowszechniania informacji i dostępu do materiałów WHO, Europejskie Biuro Regionalne w 1989 r., rozpoczęło proces powoływania w poszczególnych krajach ośrodków funkcjonujących jako Centra Dokumentacji Światowej Organizacji Zdrowia (WHO/DC). Założono, że funkcję Centrum może pełnić pojedyncza instytucja lub kilka współpracujących ze sobą (w ramach sieci) placówek. Centra Dokumentacji otrzymują publikacje i dokumenty WHO EURO i Centrali w Genewie, dostęp do różnorodnych źródeł informacji, w tym baz danych, a w zamian – poprzez tłumaczenie materiałów na języki narodowe, reprodukcję dokumentów i publikacji, prowadzenie systemów informacji bibliograficznej, usług dostarczania dokumentów itp. – propagują działalność Światowej Organizacji Zdrowia. Do zadań WHO/DC należy także gromadzenie, katalogowanie, przechowywanie i udostępnianie krajowych materiałów dotyczących programów WHO [31].

Obecnie sieć informacyjna WHO EURO składa się z 42 (51 we wszystkich regionach) takich ośrodków zlokalizowanych w 38 krajach regionu [52]. W Polsce Centra Dokumentacji Światowej Organizacji Zdrowia działają przy Głównej Bibliotece Lekarskiej i Bibliotece Naukowej Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi²⁶.

Do priorytetowych zadań Biura zawsze należała organizacja systemów informacji statystycznej o sytuacji zdrowotnej w regionie, które są niezbędne w procesie planowania systemów ochrony zdrowia, opracowania narodowych programów zdrowotnych i realizacji programów WHO. Ich odbiorcami – poza naukowcami, studentami, pracownikami służby zdrowia – są głównie agendy rządowe, w tym ministerstwa zdrowia oraz menadżerowie zdrowia publicznego. Statystyczne bazy danych, dostępne online, są budowane we współpracy z innymi partnerami. Obejmują dane: demograficzne i społeczno-ekonomiczne związane ze zdrowiem społeczeństwa, w tym związane ze środowiskiem naturalnym oraz stylem życia (*European Health for All database*); dotyczące zachorowalności, śmiertelności (*Mortality indicator database*; *European hospital morbidity database*, *European detailed mortality database*); zasobów i kosztów opieki zdrowotnej (*European database on human and technical resources for health*); konsumpcji alkoholu (*Alcohol Control Database*); palenia tytoniu (*Tobacco Control Database*) oraz żywienia, otyłości i aktywności fizycznej (*WHO European Database on Nutrition, Obesity and Physical Activity*)²⁷. WHO EURO zarządza systemem informacyjnym o chorobach zakaźnych w regionie europejskim — *The Centralized Information System for Infectious Diseases (CISID)* [50]. Internetowy serwis informacyjny — *Health Evidence Network (HEN)* – zapewnia dostęp do tematycznie uporządkowanych wiarygodnych źródeł informacji w zakresie zdrowia publicz-

nego, jakimi są: bazy danych, raporty i inne dokumenty, organizacje oraz instytucje. Zawiera również przygotowane przez grupy ekspertów, szczegółowe opracowania problemów zgłaszanych przez użytkowników, przykłady dobrych praktyk i inne materiały dotyczące problematyki zdrowia [54]. Monitorowanie krajowych systemów opieki zdrowotnej, ich analiza i analiza polityki zdrowotnej oraz promocja optymalnego wykorzystania wyników badań naukowych w praktyce opieki zdrowotnej należy do zadań Europejskiego Obserwatorium Polityki i Systemów Opieki Zdrowotnej (*European Observatory on Health Systems and Policies*), agendy utworzonej we współpracy z rządami niektórych państw członkowskich, niezależnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi. Wykorzystanie najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy Obserwatorium pozwala między innymi na gromadzenie i analizowanie aktualizowanych na bieżąco informacji dotyczących sytuacji zdrowotnej w regionie, prowadzonych reform systemów opieki zdrowotnej (*Health Systems and Policy Monitor*), ich finansowania (*Health and financial crisis monitor*). Prowadzone badania umożliwiają opracowanie szczegółowych raportów dotyczących systemów opieki zdrowotnej (*Health Systems Reports, HiT series*), analiz zogniskowanych na wybranych zagadnieniach i innych dokumentów zawierających informacje dotyczące stanu zdrowia ludności i polityki zdrowotnej²⁸.

Europejskie Biuro Regionalne zapewnia również dostęp do tzw. *country profiles*, przystępnie opracowanych informacji adresowych (krajowych przedstawicielstw WHO), statystycznych (w tym społeczno-ekonomicznych) i pełnotekstowych związanych ze zdrowiem publicznym oraz interaktywnych atlasów zdrowia – efektu realizowanego wspólnie z Komisją Europejską projektu wizualizacji informacji dla zobrazowania nierówności systemów opieki zdrowotnej i porównania determinan-

²⁶ Działalność WHO/DC w Polsce przedstawiły J. Przyłuska i I. Frykowska-Chrobot z J. Lasocką. Zob.: [25]; [14].

²⁷ Wyczerpujący opis (i dostęp do) wszystkich baz danych znajduje się na stronach WWW WHO EURO. Zob.: [51]

²⁸ Więcej informacji nt. Obserwatorium zob. [12] i [17, s. 85–87].

tów społeczno-ekonomicznych mających wpływ na zdrowie społeczeństwa²⁹

WHO EURO ze swoich stron WWW umożliwia także dostęp – najczęściej poprzez odesłania do stron WWW głównej siedziby WHO w Genewie i Biur Regionalnych – do innych zasobów World Health Organization; w tym bezpośredni dostęp do repozytorium Światowej Organizacji Zdrowia – *The WHO Institutional Repository for Information Sharing (IRIS)*, gdzie są rejestrowane także dokumenty WHO EURO. Internetowy serwis informacyjny Regional Office for Europe, spośród pozostałych biur regionalnych wyróżnia brak wydzielonego w ramach Biura serwisu biblioteki. Najprawdopodobniej dlatego, że wiele z tradycyjnie przypisywanych bibliotece zadań jest realizowanych przez współpracujące z nią w ramach Division of Information, Evidence, Research and Innovation inne jednostki. Informacje o zasobach drukowanych i elektronicznych gromadzonych przez WHO EURO znajdują się w katalogu Biblioteki w Genewie *WHOLIS*, który pełni funkcje katalogu centralnego dla Biblioteki Głównej w Genewie i WHO EURO³⁰.

Obecne kierunki aktywności informacyjnej i trendy w zarządzaniu informacją i wiedzą w regionie europejskim wyznacza strategia *Health 2020 : the European policy for health and well-being* – ramowy plan działania przyjęty przez kraje członkowskie w 2012 r., którego celem jest wyrównanie dysproporcji między systemami zdrowia publicznego w regionie i zapewnienie wszystkim uniwersalnej, sprawiedliwej i wysokiej jakości opieki zdrowotnej. Realizowane zadania uwzględniają szerokie partnerstwo i aktywizację działań zarówno administracji zdrowia publicznego, jak i społeczeństwa. W globalnym spojrzeniu na kwestie zdrowia WHO EURO – podobnie jak pozostałe regiony – szczególnie nacisk kładzie na promocję i efektywne

wykorzystanie wyników badań naukowych w praktyce zdrowia publicznego [55].

Zakończenie

Komunikacja naukowa, zarządzanie informacją i wiedzą są jednym z najpotężniejszych narzędzi służących promowaniu zmian (indywidualnych, społecznych i politycznych), które prowadzą do osiągnięcia i utrzymania zdrowia. Dostęp do informacji opartej na dowodach naukowych, wykorzystanie nowych technologii, współtworzenie i dzielenie się wiedzą w skali globalnej wpływają na zmianę „filozofii” działania Światowej Organizacji Zdrowia. Promowanie, zresztą nie tylko przez WHO, polityki zdrowotnej i opieki (także podstawowej) zdrowotnej opartej na dowodach naukowych spowodowało zwrócenie większej uwagi na problematykę zarządzania informacją i wiedzą w tym obszarze. Dostęp do informacji, badań i analiz naukowych na temat zdrowia jest także niezbędny dla rozwoju gospodarczego i społecznego świata. WHO antycypuje rzeczywistość w której, poza naukowcami i badaczami, także politycy, pracownicy służby zdrowia i innych zainteresowanych stron wykorzystują najlepsze dostępne dowody naukowe w polityce oraz praktyce zdrowia publicznego.

Nadrzędną wartością wszystkich podejmowanych przez WHO działań jest poprawa sytuacji zdrowotnej społeczeństwa, zwłaszcza w regionach zagrożonych ubóstwem. Biura Regionalne wspólnie z Ministerstwami Zdrowia państw członkowskich poprzez realizację szczegółowych zadań przyczyniają się do osiągnięcia tego celu. Jego realizacji podporządkowane są także wszystkie działania związane z zarządzaniem informacją i wiedzą. Oczekuje się, że usprawnienie działalności informacyjnej, poprawa dostępu do informacji i wiedzy przyczyni się do: wzrostu wykorzystania informacji w procesie planowania i promocji zdrowia w regionie wschodnio-śroziemnomorskim, Afryce, Azji Południowo-Wschodniej, Zachodnim Pacyfiku czy Ameryce Łacińskiej; poprawy wsparcia informacyjnego dla realizacji programów WHO; wzrostu

²⁹ Więcej nt projektu zob. [53]

³⁰ Wykaz źródeł, w tym bibliograficznych i pełnotekstowych baz danych znajduje się w zakładce Publications. Zob.: [56]

rozpowszechniania i zastosowania wyników badań naukowych w tych regionach i tym samym zmniejszenia przypadków dublowania prac w tym samym zakresie; do usprawnienia procesu kształcenia medycznego; zwiększenia zainteresowania naukowców publikowaniem prac w lokalnych czasopiśmie i w konsekwencji podniesienia ich renomy na arenie międzynarodowej oraz do rozwoju współpracy między bibliotekami medycznymi i podniesienia jakości usług informacyjnych. W skali ogólnoswiatowej tradycyjny kierunek przepływu informacji z północy na południe ma szansę być uzupełniony poprzez wymianę informacji w kierunku odwrotnym i – co bardzo ważne – sprawniejszy obieg informacji wśród krajów regionów półkuli południowej, które stają przed rozwiązaniem podobnych problemów zdrowotnych.

Warto podkreślić, że w niniejszym opracowaniu starano się krótko przedstawić Biura Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia, warunki w jakich funkcjonują i ich biblioteki, zwracając uwagę na przedsięwzięcia, związane z zarządzaniem informacją i wiedzą, które bibliotekarze i pracownicy informacji naukowej realizują (jako koordynatorzy i/lub uczestnicy) oraz zasoby informacyjne, które udostępniają. Praca nie rości sobie pretensji do przedstawienia całości zagadnień związanych z zarządzaniem informacją i wiedzą w skali WHO i jej poszczególnych Biur Regionalnych. Nawet tak ograniczony zasięg podjętych badań trudno uznać za rozpoznanie wyczerpujące, pozbawione jakichkolwiek braków. Z kilku powodów. Informacje na stronach WWW związane z bibliotekami i ich działalnością są często niekompletne i zdarza się, że nieaktualne. Serwisy informacyjne WHO poza konieczną aktualizacją, podlegają także ciągłym przebudowom i to do czego badacz ma dostęp w czasie, kiedy badanie przeprowadza, nie zawsze jest spójne. W dostępnych (poprzez IRIS) oficjalnych dokumentach (raportach rocznych, sprawozdaniach czy planach budżetowych) Biur Regionalnych biblioteki są traktowane po macoszemu. Również dlatego, że od dłuższego czasu nie są już jedynym podmiotem odpowiedzialnym za zarządzanie informacją i wiedzą. Dzieli się tą odpowiedzialnością

z coraz większą liczbą podmiotów partycypujących w tych działaniach – stąd też informacja na temat opisywanych w pracy zagadnień jest bardzo rozproszona. Bibliotekarze czy też pracownicy informacji naukowej coraz częściej partycypują w projektach realizowanych w dużych zespołach, projektach niekoniecznie firmowanych przez bibliotekę. Przykładem takiego trendu może być powstawanie i rozwój – sygnalizowanych w pracy – rozbudowanych systemów informacji statystycznej, tzw. regionalnych obserwatoriów zdrowia

Niezależnie od biblioteki następuje także integracja dostępu do danych, informacji czy wiedzy pochodzących z różnych jednostek WHO. Rozwój technologii informacyjnych pozwala na coraz przyjaźniejszy dostęp do nich, umożliwia różnego typu zintegrowane wyszukiwanie informacji, czy jej wizualizację. Niekoniecznie w bibliotece.

Literatura cytowana

- [1] *About the Library* [online] 2001. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: <https://web.archive.org/web/20010719185237/http://www.whoafri.org/library/about.html>.
- [2] *African Health Observatory* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.aho.afro.who.int/en>.
- [3] *AIDS Information Exchange Centre. Global Programme on AIDS* [online] 1992. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Lx59e2S4qs0J:www.emro.who.int/aiecf/who_em_aids_39_e_g_05_92_en.pdf+&cd=5&hl=pl&ct=clnk&gl=pl.
- [4] Al-Shorbaji N.: *Building the Health Science Virtual Library of the Eastern Mediterranean* [online] 2000. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <https://web.archive.org/web/20030325072849/http://www.icml.org/mond/ay/strategic/alshorbaji.htm>.
- [5] Al-Shorbaji N.: *Report: WHO EMRO's approach for supporting e-health in the Eastern Mediterranean Region*. „Eastern Mediterranean Health Journal” [online] 2006 Vol. 12(Suplement 2). [Dostęp: 30.12.2014].

- Dostępny w WWW: <http://www.emro.who.int/emhj-volume-12-2006/volume-12-supplement-2/report-who-emros-approach-for-supporting-e-health-in-the-eastern-mediterranean-region.html>.
- [6] Atani M., Kabore M.P.: *African Index Medicus: improving access to African health information*. „South African Family Practice” [online] 2007 Vol 49, nr 2. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.ajol.info/index.php/safp/article/view/53665/42223>
- [7] Certain E.: *Blue Trunk Libraries*. „Liaison” [online] 1998 vol. 9, nr 3, s. 2–6. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: https://web.archive.org/web/*/http://www.who.int/library/country/liaison/1998/liaison_9-3_eng.pdf.
- [8] *Constitution of the World Health Organization* [online] 2006. [dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf.
- [9] Dizon J.E.: *Health and biomedical information support of the World Health Organization in the Western Pacific Region: Its contribution to Health for All by the Year 2000*. W *8ICML conference proceedings* [online] 2000. [Dostęp: 15. 12. 2012]. Dostępny w WWW: <http://www.icml.org/tuesday/who2/dizon.html>.
- [10] *Document Delivery Services* [online] 2002. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <https://web.archive.org/web/20020823215600/http://www.emro.who.int/HIS/DocumentDelivery.htm>.
- [11] Doliwa-Klepacki Z.M.: *Encyklopedia organizacji międzynarodowych* Warszawa 1997.
- [12] *European Observatory on Health Systems and Policies* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/about-us/partners/observatory>.
- [13] *Fifty Years of WHO in South-East Asia, 1948-1998* [online] 1998 New Delhi: WHO. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.searo.who.int/about/50years_who_searo/en/
- [14] Frykowska-Chrobot I.; Lasocka J.: *Centrum dokumentacji Światowej Organizacji Zdrowia w Głównej Bibliotece Lekarskiej*. W: *XXIII Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych „Polityka gromadzenia i profilowania zbiorów w polskich bibliotekach medycznych w dobie nowoczesnych technologii informatycznych” Gdańsk 21 – 22 czerwca 2004 r.* [online]. Warszawa 2004 [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/med23/fryzowska_lasocka.php.
- [15] Hunter L.: *Rebirth of the African Index Medicus: progress and prospects*. W *Health information for the global village: proceedings of the 7th International Congress on Medical Librarianship, Washington, D.C., May 10-12, 1995*. Washington, D.C. 1995, s. 356–358.
- [16] *IMSEAR. Index Medicus for South East Asia Region* [online] 2002. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://imsear.hellis.org/>.
- [17] Kisilowska M.: *Zasoby informacyjne ośrodków regionalnych Światowej Organizacji Zdrowia*. W *Informacja w sieci : problemy, metody, technologie*. Praca zbiorowa pod red. B. Sosińskiej-Kalaty, E. Chuchro i W. Daszewskiego. (Miscellanea Informatologica Varsoviensa). Warszawa 2006, s. 83–96.
- [18] *Knowledge Management and Communication Strategy* [online] 2011. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://boletim.bireme.org/files/9/3/041012502011/KMC4aPE%20Strategy%202011%20-version%2011-March%207-%202011.pdf>
- [19] Mambou Ch.Y.L.: *African Index Medicus (AIM) : Tools* [online] 2009. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:O2y9FudfoNoJ:www.bvs.eportuguese.org/agendas/iireuniaoregional/public/documents/AFRO_CharthianMAMBOU-155216.pdf+&cd=3&hl=pl&ct=clnk&gl=p.

- [20] PAHO Publications [online] (b.d.). [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=article&id=1245&Itemid=1497&lang=en.
- [21] PAHO. HQ Library [online] 2012. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=article&id=1378&Itemid=2505&lang=en.
- [22] PAHO. Key Facts about PAHO [online] 2014. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=40697&lang=en.
- [23] PAHO. Knowledge Management, Bioethics and Research [online] (b.d.). [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=article&id=7381&Itemid=1430&lang=en.
- [24] PHAO. Regional Health Observatory [online] (b.d.). [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=2395&Itemid=2523&lang=en.
- [25] Przyłuska J.: *Współpraca bibliotek medycznych w ramach DC WHO/Europe*. W: *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej: Łódź, 23-25 czerwca 2004 r. : materiały konferencyjne* [online]. Warszawa 2004. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_texty/przyluska.pdf.
- [26] Regional Committee for the Western Pacific *The biomedical information system: development and support* [online] 1982. Manila: WHO Regional Office for the Western Pacific. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://apps.who.int/iris/handle/10665/143471>.
- [27] Regional Committee for the Western Pacific. *Report of the Regional Director, part II : fifty years of the World Health Organization in the Western Pacific Region* [online] 1998. Manila : WHO Regional Office for the Western Pacific. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://apps.who.int/iris/handle/10665/143380>.
- [28] *Regional Health Observatory Data Repository* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://rho.emro.who.int/rhodata/node.main>.
- [29] *Report. Regional workshop of national focal point librarians on the Global Health Library, Kuala Lumpur, Malaysia, 23-25 May 2005* [online] 2005. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://wprim.whocc.org.cn/news/201009/P020100902382539233968.pdf>
- [30] Ruff B., Rhee H., Senadhira A.: *The World Health Organization. W Medical librarianship in the eighties and beyond: a world perspective*. London, New York, 1986, s. 310–320.
- [31] Sabbat J.: *Ośrodki dokumentacji Światowej Organizacji Zdrowia*. W *Materiały konferencyjne „Sieć informacyjna w zdrowiu publicznym” 20-21 kwietnia 1994*. Centrum Informacji Szkoły Zdrowia Publicznego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1994 [maszynopis powielony].
- [32] *Services* [online] 2003 [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: <https://web.archive.org/web/20030509180712/http://www.whoafr.org/library/services.html>.
- [33] Shaw J., Petrak J., Bertrand I., Hunter L.: *African Index Medicus—a cooperative undertaking*. „Health Libraries Review” 1998 Vol. 15, nr 1, s. 17–20.
- [34] Swoboda I.: *Działalność międzynarodowa w zakresie naukowej informacji medycznej. Organizacja, programy, rozwiązania modelowe*. Praca doktorska pod kierunkiem Z. Żmigrodzkiego. Katowice 2004.
- [35] Swoboda I.: *Rola stowarzyszeń bibliotekarskich w kształtowaniu działalności informacyjnej w zakresie medycyny*. „Przegląd Biblioteczny” 2007 z. 3 s. 366-382.

- [36] Swoboda I.: *Dostęp do zasobów informacyjnych Europejskiego Biura Regionalnego Światowej Organizacji Zdrowia ze stron WWW polskich bibliotek medycznych*. W *Zarządzanie informacją w nauce*. Pod red. D. Pietruch-Reizes i W. Babika, przy współpr. R. Frączek. Katowice 2010, s. 155–164.
- [37] Swoboda I.: *Zarządzanie informacją i wiedzą w dziedzinie zdrowia. Światowa Organizacja Zdrowia i jej programy wspierające rozwój informacji naukowej w medycynie i zdrowiu publicznym*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2014 T. 22, nr 2/3, s. 71-89.
- [38] *The Work of WHO in the Eastern Mediterranean Region Annual Report of the Regional Director 1 January - 31 December 1997* [online] (1997). [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <https://web.archive.org/web/20110430070602/http://www.emro.who.int/Rd/AnnualReports/1997/Chapter2.htm>.
- [39] United Nations Advisory Committee for the Co-ordination of Information Systems (red.) 1992. *ACCIS guide to United Nations information sources on health*. New York: United Nations.
- [40] Weiss P.: *Health and biomedical information in Europe*. Copenhagen 1986.
- [41] *Western Pacific Region Index Medicus* [online] 2014 [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.wprim.org/>.
- [42] *WHO AFRO. Library and Documentation Centre* [online] 2014. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.afro.who.int/en/afro-library-services.html>.
- [43] *WHO AFRO. Research, Publications and Library Services* [online] 2014. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.afro.who.int/en/clusters-a-programmes/ard/research-publications-and-library-services.html>.
- [44] *WHO Collaborating Centers. Global database* [baza danych online] (b.d.). [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://apps.who.int/whocc/List.aspx?cc_region=AFRO&.
- [45] *WHO EMRO Library* [online] 2004. [/http://www.emro.who.int/Library/Index.htm](http://www.emro.who.int/Library/Index.htm) [Udostępniono sierpień 11, 2015].
- [46] *WHO EMRO. About us* [online] (2013). [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.emro.who.int/entity/about-us/index.html>.
- [47] *WHO EMRO. Information resources* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.emro.who.int/entity/information-resources/index.html>.
- [48] *WHO EMRO. Unified Medical Dictionary* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.emro.who.int/Unified-Medical-Dictionary.html>.
- [49] *WHO EURO. About us* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014] Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/about-us>.
- [50] *WHO EURO. CISID home* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://data.euro.who.int/cisid/>.
- [51] *WHO EURO. Data and evidence* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence>.
- [52] *WHO EURO. Documentation centres* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/publications/bibliographical-databases/Documentation-centres>.
- [53] *WHO EURO. Equity in health project* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/equity-in-health-project/interactive-atlases>.
- [54] *WHO EURO. Evidence-informed policy-making* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/evidence-informed-policy-making>.
- [55] *WHO EURO. Health 2020: the European policy for health and well-being* [online]

2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being>.
- [56] *WHO EURO. Publications* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.euro.who.int/en/publications>.
- [57] *WHO in the Western Pacific* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.wpro.who.int/about/administratio_n_structure/daf/en/.
- [58] *WHO SEARO Library: International Literature on Health* [online] 1998. <https://web.archive.org/web/20010901105941/http://library.whosea.org/international/healthstar.html>.
- [59] *WHO SEARO. Health situation and trend assessment* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.searo.who.int/entity/health_situation_trends/rho/en/.
- [60] *WHO SEARO. Publications: Library Resources* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.searo.who.int/publications/library_resources/en/
- [61] *WHO SEARO. WHO in South-East Asia* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.searo.who.int/about/administration_structure/en/.
- [62] *WHO WPRO. Health Information & Intelligence Platform* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://hiip.wpro.who.int/portal/default.aspx>.
- [63] *WHO WPRO. Library and information resources* [online] 2014 [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.wpro.who.int/publications/library_services/en/
- [64] *WHO WPRO. The Work of WHO in the Western Pacific Region. Organizational Structure* [online] 2010. [Dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: http://www.wpro.who.int/regional_director/regional_directors_report/en/.
- [65] *WHO. Blue Trunk Libraries. Distribution* [online] 2014. [Dostęp: 15.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.who.int/kms/initiatives/bluetrunk/en/index4.html>.
- [66] *WHO's work with countries* [online] 2014. [Dostęp: 30.12.2014] Dostępny w WWW: <http://www.who.int/country-cooperation/where-who-works/en/>.

Dr Izabela SWOBODA – Uniwersytet Śląski. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Adres: 40-032 Katowice, pl. Sejmu Śl. 1; e-mail: izabela.swoboda@us.edu.pl

Justyna ADAMUS-KOWALSKA
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Informacja publiczna jako system informacyjny: zarys problemu

Informacja publiczna funkcjonuje jako specjalny rodzaj systemu informacyjnego cechującego się wytwarzaniem i udostępnianiem jasno sprecyzowanej i usankcjonowanej prawnie informacji. Udostępnienie tego rodzaju informacji jest obowiązkiem podmiotów publicznych i dzięki temu system ten jest dobrze zorganizowany, ale powinien też czerpać z wiedzy na temat systemów zarządzania wiedzą i informacją. Dostęp do informacji publicznej przyczynia się do lepszego zarządzania zasobami wiedzy w organizacjach publicznych oraz do usprawnienia czynności kancelaryjnych. W sferze zewnętrznej informacja publiczna usprawnia komunikację z obywatelami oraz przyczynia się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Public information as an information system: an outline of the problem. *Public information functions as a special type of information system characterized by the production and provision of clearly defined and legally sanctioned information. Providing such information is the responsibility of public entities and thus the system is well organized, but it should also draw on the knowledge of the management of knowledge and information. Access to public information contributes to a better knowledge management in public organizations to streamline operations and chancery. On the external public information improves communication with citizens and contribute to the development of civil society.*

Informacja publiczna

Współczesne systemy informacyjne wykorzystują nowoczesne rozwiązania teleinformatyczne. Rodzaj i stopień wykorzystania narzędzi teleinformatycznych uzależniony jest od charakteru danego systemu, jego odbiorców i użytkowników oraz wewnętrznej struktury systemu. Informacja publiczna w kontekście teorii systemów informacyjnych może być rozpatrywana jako specjalny rodzaj systemu,

który cechuje się przede wszystkim tworzeniem i przetwarzaniem informacji w środowisku informacyjnym instytucji publicznych. Zrozumienie zasad funkcjonowania tego systemu wymaga odwołania się do wiedzy z zakresu prawa administracyjnego oraz teorii systemów informacyjnych.

Podstawowe pojęcie to informacja publiczna. Zakres tego pojęcia wyznaczają odpowiednie przepisy prawne, które wskazują, że jest to każda informacja, której publikacja leży w interesie publicznym,

zaspokaja potrzeby obywateli i ich wspólnot, wspiera rozwój społeczeństwa obywatelskiego lub przyczynia się do polepszenia działalności podmiotu udostępniającego informacje [11]. Definicja jest bardzo ogólna i może sprawiać trudności interpretacyjne, co jest także przyczyną licznego orzecznictwa [6, s. 26-27]. Według jednego z wyroków Naczelnego Sądu Administracyjnego, informację publiczną określono, jako każdą wiadomość wytworzoną przez szeroko rozumiane władze publiczne oraz osoby pełniące funkcje publiczne, jak też wytworzoną przez inne podmioty, które tę władzę realizują bądź gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem skarbu państwa [15].

W nauce administracji z kolei jedna z definicji informacji publicznej wskazuje, że jest to treść zaczerpnięta ze świata zewnętrznego w sferze związanej z funkcjonowaniem administracji publicznej. Informacja ta dotyczy końcowych rezultatów zastosowania prawa bądź innych faktów z prawem związanych [10].

Udostępnianie informacji publicznej stanowi element rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. W społeczeństwie tym podstawowa cecha to obywatelskość, czyli swoisty światopogląd i dyspozycja społeczeństwa obywatelskiego do uczestnictwa jednostek w jego zbiorowej samoświadomości [2, s. 11]. Dostęp do informacji publicznej to jeden z warunków przejrzystości administrowania i budowania zaufania do instytucji publicznych. W nauce administracji niewiele miejsca poświęca się pojęciu dobrej administracji. Na potrzeby niniejszego opracowania warto przywołać zasady dobrej administracji. W Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej, zapisane zostało, iż „każdy ma prawo do tego, aby jego sprawy były rozpatrywane przez instytucje Unii Europejskiej bezstronnie, rzetelnie i w rozsądnym terminie” [7, art. 41]. W Unii Europejskiej zalecane jest także stosowanie Kodeksu Dobrej Praktyki Administracji (KDA) [9, s. 48; 14, s. 7-8], który został przyjęty w dniu 6 września 2001 r. przez Parlament Europejski. W Polsce zasady dobrej administracji wynikają z przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego (KPA), w tym w szczególności zapisów art.

6-12 [14]. Artykuł 6 KPA wskazuje, iż organy administracji publicznej działają na podstawie przepisów prawa. Administracja uzależniona jest m.in. od właściwego realizowania zapotrzebowania społecznego na dostęp do informacji. Kolejny artykuł wskazuje na konieczność postępowania w sposób praworządny, czyli uwzględniający stan faktyczny oraz interes społeczny i słuszny interes obywateli. Artykuł 8 obliguje organy administracji publicznej do prowadzenia postępowania w sposób budzący zaufanie jego uczestników do władzy publicznej. Następnie zobowiązano organy administracji publicznej do należytego i wyczerpującego informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na ustalenia ich praw i obowiązków będących przedmiotem postępowania (art. 9). Zgodnie a artykułem 10 strony postępowania mogą aktywnie uczestniczyć w każdym stadium postępowania i mają możliwość wypowiedzenia się co do dowodów, materiałów i zgłoszonych żądań. Ponadto organy te obowiązane są wyjaśnić stronom zasadność przesłanek, którymi się kierują przy załatwianiu spraw (art. 11). Działanie organów administracji publicznej musi być wnikliwe i szybkie, a także organy te działają przy wykorzystaniu najprostszycy środków prowadzących do załatwienia spraw (art. 12). Nie ma w tych zapisach jednoznacznych odniesień do informacji publicznej, niemniej jednak w całym procesie prowadzenia postępowania administracyjnego konieczny jest dostęp do informacji, tak aby strona postępowania mogła mieć wpływ na sposób prowadzenia postępowania. Prawo dostępu do informacji publicznej wynika przede wszystkim z przytoczonych poniżej zapisów art. 61 Konstytucji [8]:

1. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa.

2. Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu.

3. Ograniczenie prawa dostępu do informacji publicznej może nastąpić wyłącznie ze względu na określone w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa.

Funkcjonowanie systemu informacji publicznej jest w Polsce szczegółowo uregulowane w Ustawie z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej oraz w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 stycznia 2007 roku w sprawie Biuletynu Informacji Publicznej. Rozwiązania przyjęte w polskim prawie administracyjnym dają najwięcej wytycznych co do zakresu, formy i sposobu udostępniania informacji publicznej.

Informację publiczną stanowią wszelkie informacje o sprawach publicznych, w szczególności o działaniu organów władzy publicznej, osób pełniących funkcje publiczne oraz informacje o majątku publicznym. Informacje te są jawne i powszechnie dostępne [3, s. 39]. Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjmuje się, że każda informacja znajdująca się w urzędzie stanowi informację publiczną. Takie założenie ułatwi przyjęcie odpowiednich rozwiązań dla systemu zarządzania informacją publiczną. Przy czym zaznaczyć trzeba, że organy administracji publicznej gromadzą dane do celów realizacji zadań publicznych, w zakresie wyznaczonym przez obowiązujące prawo [4].

Wolny dostęp do informacji jest prawnie usankcjonowanym obowiązkiem podmiotów publicznych w Polsce. Ta forma dostępu do informacji daje nowe możliwości na pozyskanie danych do celów nie tylko bieżących, społecznych czy prawnych, ale także do celów naukowych. Dokumentacja bieżąca podlega archiwizacji w archiwach wieczystych po odpowiednim okresie ich przechowywania w archiwach zakładowych. Dokumentacja ta w myśl Ustawy o dostępie do informacji publicznej może być dostępna

bez okresów karencji jakie wynikają z przepisów archiwalnych.

Informacje publiczne stanowią cenne dane do prowadzenia analiz gospodarczych, jak też cenne dane w obrocie gospodarczym m.in. w procedurach zamówień publicznych. W tym ostatnim przypadku polega to na możliwości pozyskania danych i informacji w celu przygotowania oferty przetargowej, dzięki dostępności danych finansowych stanowiących informację publiczną.

Ograniczenia w dostępie do informacji publicznej

Aby określić jaki jest zakres informacji, do której instytucje publiczne muszą zapewnić dostęp, nie wystarczy analiza przytoczonych wyżej definicji. Konieczne jest odwołanie się do przepisów prawnych wskazujących na ograniczenia w dostępie do informacji publicznej, w tym przede wszystkim do Ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. nr 11 poz. 95), w której zapisano, iż podstawowym ograniczeniem zasady jawności działań administracji i dostępu do informacji w Polsce są tajemnice państwowe i służbowe. Ograniczenia te wynikają z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa lub porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności, ochrony wolności i praw innych osób, ochrony informacji niejawnych oraz ochrony tajemnic ustawowo chronionych. Za tajemnice ustawowo chronione uznaje się tajemnicę: adwokacką, akt stanu cywilnego, autorską, bankową, biegłego rewidenta, certyfikacyjną, czynności operacyjnych, danych osobowych, doradcy podatkowego, dziennikarską, głosowania w wyborach, handlową, komornika sądowego, korespondencji, lekarską, notarialną, państwową i służbową (informacje niejawne), pośredników w obrocie nieruchomościami, przedsiębiorstwa, radcowską, rzeczoznawców majątkowych, sędziowską, skarbową, spowiedzi, statystyczną, telekomunikacyjną, ubezpieczeniową, wynalazczą, zarządcy nieruchomości, zawodu pielęgniarki i położnej, z zakresu pomocy społecznej.

Rodzaje informacji publicznej

Informacja publiczna zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej dzieli się na informację prostą oraz informację przetworzoną. Informacja prosta charakteryzuje się tym, że jej treść nie ulega zmianie przed udostępnieniem. Udostępnienie tej informacji nie wymaga wykazania interesu prawnego ani faktycznego przez wnioskodawcę.

Informacja przetworzona, jest to informacja jakościowo nowa, nieistniejąca dotychczas w przyjętej ostatecznie treści i postaci, chociaż jej źródłem są materiały znajdujące się w posiadaniu zobowiązanego, uzyskanie tej informacji wymaga wykazania szczególnego interesu publicznego. Istnieje wiele kontrowersji i różnic interpretacyjnych co do pojęcia interes publiczny. Przyjmuje się, że występuje on wówczas gdy udostępnienie informacji może mieć realne znaczenie dla funkcjonowania określonych struktur publicznych. Informacja publiczna spełnia także warunek zaspokajania interesu publicznego gdy w określonej dziedzinie życia społecznego, może wpływać na poprawę, usprawnienie wykonywania zadań publicznych dla dobra wspólnego danej społeczności.

Dla właściwego realizowania idei dostępu do informacji publicznej oraz dla budowania systemu informacji publicznej, konieczne jest odpowiednie zarządzanie tą informacją. Następuje ono wówczas, gdy przestaje się zarządzać samym dokumentem i dostępem do dokumentu, a zaczyna się zarządzać dostępem do informacji.

W podmiotach publicznych prawidłowe zarządzanie informacją publiczną może stać się podstawą podejmowania decyzji administracyjnych, może ułatwiać prowadzenie operacji nad dużymi zbiorami danych i informacji w celu wydobywania z nich wiedzy, jak też jest podstawą tworzenia nowych modeli działań opartych na wiedzy.

Wśród działań szczególnie sprzyjających zarządzaniu informacją publiczną, wymienić należy wdrażanie dokumentu elektronicznego do pracy administracyjnej oraz silne wzajemne zależności pomiędzy informacją publiczną a dokumentem w formie elektronicznej. Informacja publiczna to m.in.

informacja w formie elektronicznej publikowana na stronach BIP.

Postępowanie z dokumentacją obejmuje odpowiedni system klasyfikacji dokumentów¹, który jest jednym z istotnych elementów systemu informacji publicznej. W każdym systemie informacyjnym dają się wyróżnić narzędzia i metody opracowywania informacji o informacji (tzw. metainformacje). W systemie informacji publicznej klasyfikacja dokumentów to tylko jedna z metod tworzenia metainformacji. Cenniejsze wydaje się opracowanie własnych słowników słów kluczowych czy nawet tezaursów, mogących ułatwić i przyspieszyć wyszukiwanie informacji publicznych.

Informacja publiczna posiada formę ustrukturalizowaną. Dostęp do informacji publicznej następuje w drodze opublikowania tejże informacji na stronie podmiotu administracji publicznej w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP). Publikacja w systemie stron BIP daje gwarancję należytego wypełnienia przepisów prawnych [11], a także zapewnia, że informacje są aktualne, prawdziwe, wiarygodne i dostępne w czasie. Inna forma udostępnienia informacji publicznej to udostępnienie na wniosek. Forma ta daje duże możliwości w zakresie pozyskiwania informacji, które posiada urząd lub inny podmiot publiczny, a które nie są podane do publicznej wiadomości na stronie BIP czy też w innym publicznie dostępnym miejscu.

Zarządzanie informacją publiczną a zarządzanie wiedzą

Kierowanie i zarządzanie informacją polega na planowaniu, decydowaniu, koordynowaniu oraz kontroli przetwarzania informacji. Celem jest trafne rozpoznanie i właściwe wykorzystanie potencjału zasobów informacyjnych organizacji.

¹ Postępowanie z dokumentacją papierową (tradycyjną), jak też dokumentacją elektroniczną, regulują przepisy kancelaryjne zawarte m.in. w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz.U. 2011 nr 14 poz. 67)

Zarządzanie wiedzą, z kolei definiowane jest jako ogół procesów umożliwiających tworzenie, upowszechnianie i wykorzystanie wiedzy do realizacji celów organizacji. Przy czym wiedza rozumiana jest jako cały zespół wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystania [5, s. 270].

Na architekturę systemu zarządzania wiedzą składają się:

- system obiegu dokumentów,
- przetwarzanie treści dokumentów w sposób automatyczny,
- budowanie ontologii, jako modelu wiedzy w systemie zarządzania wiedzą - automatyczne przetwarzanie treści zawartych w dokumentach może realizować warunek odkrywania nowych elementów ontologii, pojęć, klas, instancji, atrybutów, relacji i twierdzeń oraz automatycznego wyszukiwania elementów jako komponentów wiedzy.

W administracji publicznej najistotniejsze jest zrozumienie natury samego dokumentu, który stanowi jedyny i niejednokrotnie najważniejszy sposób na formalizację informacji. Administracja ma za zadanie wytwarzać i przetwarzać dokumenty, takie jak zezwolenia, decyzje, postanowienia, zawiadomienia, potwierdzenia, wyjaśnienia, zaświadczenia itp. [1].

Dokument elektroniczny w systemie informacji publicznej

Badając system kancelaryjny administracji publicznej należy odnotować, iż początek życia dokumentu ma miejsce w kancelarii urzędu. W momencie wpływu dokumentacji do urzędu następuje wprowadzenie dokumentu do systemu zarządzania dokumentacją i wiedzą. Dokument następnie może być wprowadzony do systemu informacji publicznej, czyli przekazany publicznie do publikatora teleinformatycznego w postaci strony internetowej BIP.

Dokumentacja elektroniczna wykorzystuje nowoczesne narzędzia i metody zarządzania m.in. opis dokumentu w metadanych, które są gwarancją sprawnego zarządzania dokumentacją i wyszukiwania informacji publicznych. Istotne jest rozpoznanie

celów zarządzania dokumentacją. Dla sprostania wyzwaniom współczesnego społeczeństwa informacyjnego konieczne jest zastosowanie nowoczesnych form komunikacji, zastosowanie procedur i przepisów prawnych określających sposób postępowania z dokumentacją oraz zastosowanie klasyfikacji dokumentów elektronicznych.

Informacja publiczna jest niejednokrotnie celowo przygotowywana dla konkretnych użytkowników, dlatego też przyjmuje się założenia dla ponownego jej wykorzystania. Ponowne wykorzystanie informacji zostało określone jako wykorzystanie dokumentacji i informacji przez osoby fizyczne lub prawne do celów komercyjnych lub niekomercyjnych, innych niż ich pierwotne przeznaczenie w ramach zadań publicznych, dla których dokumenty te zostały utworzone.

Bezpieczeństwo informacji

Pisząc o ograniczeniach w dostępie do informacji publicznej, poza ograniczeniami prawnymi trzeba też uwzględnić kwestie bezpieczeństwa. Zapewnienie bezpieczeństwa ściśle związane jest z problematyką otwartości zasobów informacji i wiedzy. Niekontrolowany wpływ danych administracyjnych stwarza wiele zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, jego obywateli a także może stanowić naruszenie prywatności. Bezpieczeństwo informacji jest warunkiem wiarygodności i rzetelności w prowadzeniu postępowań administracyjnych. Warunek ten daje się zrealizować dzięki działaniu w ramach określonych obowiązujących przepisów prawnych oraz w oparciu o sformalizowane dokumenty, takie jak wnioski, podania itp. Forma udostępnienia informacji publicznej to przede wszystkim ogłoszenie w BIP. Często nie dostrzega się, iż udostępnienie informacji publicznej następuje także w formie odpowiedzi ustnej np. telefonicznie lub poprzez osobisty kontakt w podmiocie publicznym.

Udostępnienie informacji na wniosek pisemny musi spełniać formalne wymogi, takie jak podanie danych wnioskodawcy oraz wskazanie treści zapytania. Do jednej z istotnych dróg dostępu do informacji publicznych należy możliwość wstępu na posie-

dzenia organów kolegialnych i udostępnianie treści materiałów, w tym audiowizualnych i teleinformatycznych, dokumentujących te posiedzenia. W niniejszym omówieni wskazuje się na możliwość funkcjonowania informacji publicznej jako informacji bieżącej administracji, mogące służyć celom poza administracyjnym. Takie podejście stwarza ryzyko nadużyć w prawie dostępu do informacji publicznej. Nie należą do rzadkości także sytuacje, gdy wnioski o udostępnienie informacji publicznej są ponawiane w tej samej sprawie. Może także dochodzić do sytuacji nieuzasadnionego zadawania pytań w celu utrudnienia pracy organu. W trakcie realizacji wniosku może dochodzić do zmiany żądania przez wnioskodawcę co do sposobu bądź formy przekształcenia lub przetworzenia informacji już po realizacji wniosku przez organ. Dokumentowanie podejmowania decyzji przez administrację publiczną jest podstawą funkcjonowania państwa, społeczeństwa i gospodarki. Dokumentacja zaliczana do tzw. narodowego zasobu archiwalnego ma za zadanie obrazować życie państwa w danym okresie historycznym, na określonym obszarze i w określony systemie społeczno-polityczno-gospodarczym. Dokumentowanie realizuje cele administracyjne oraz cele dowodowe. W sytuacji publicznego dostępu do dokumentów i danych w nich zawartych realizowane są także cele naukowe oraz cele społeczne. Materializacją tych celów jest prowadzenie badań na dokumentach oraz wykorzystywanie danych w nich zawartych m.in. do zobrazowania jak funkcjonuje administracja i państwo, jak funkcjonuje gospodarka oraz do wykonywania badań ekonomiczno-społecznych nad funkcjonowaniem państwa, społeczeństwa i gospodarki. W zależności od ustroju politycznego, publiczny dostęp do dokumentów jest obwarowany właściwymi sankcjami prawnymi.

Dokumentowanie i dowód to kluczowe pojęcie w procesie postępowań administracyjnych. Natomiast publiczny dostęp odnosi się w dużej mierze do dostępu do dokumentacji elektronicznej, która jest efektem dokumentowania i procesu dowodzenia w postępowaniach administracyjnych oraz innych działaniach administracji spoza regulacji Kodeksu Postępowań Administracyjnych (KPA) np. protokoły

posiedzeń organów kolegialnych. W przypadku informacji publicznej udostępnionej w formie dokumentu elektronicznego jest to publiczny dostęp do informacji wytworzonej, otrzymanej i uchwyconej przez system jako świadectwo wykonywania prawnych zobowiązań lub jako świadectwo prowadzonych spraw. Szeroki dostęp do informacji sprawia, że już na etapie powstania takiego dokumentu możliwe jest wprowadzenie do systemu zarządzania dokumentacją zgody na ujawnienie treści dokumentu przez organ administracyjny. Dokument taki zostaje wówczas automatycznie upubliczniony na stronie BIP podmiotu.

Odmowa udostępnienia informacji publicznej może nastąpić wyłącznie w przypadku gdy:

- dana informacja nie należy do informacji publicznej,
- dany podmiot nie jest zobowiązany do udzielenia informacji publicznej,
- dany podmiot nie jest w posiadaniu informacji publicznej wskazanej we wniosku,
- dana informacja zalicza się do informacji niejawnnej (stanowiącej tajemnicę państwową lub służbową),
- dana informacja zalicza się do jednej z ustawowo chronionych informacji,
- informacja dotyczy prywatności osoby fizycznej,
- informacja objęta jest tajemnicą przedsiębiorstwa,
- informacja dotyczy chronionych danych osobowych.

W przypadku odmowy udostępnienia informacji publicznej podmiot publiczny ma obowiązek wydać decyzję o odmowie udostępnienia informacji publicznej wraz z konicznym uzasadnieniem. Od decyzji przysługuje tryb odwoławczy.

Strony internetowe BIP, wraz z logo oraz odpowiednią domeną świadczą m.in. o wiarygodności informacji i jej odpowiedniej jakości.

Zakończenie

Informacja publiczna to wyzwanie zarówno organizacyjne jak i prawne dla administracji publicz-

nej. Obowiązki wynikające z przepisów prawa, dają bardzo sformalizowane wytyczne i zasady postępowania dla podmiotów administracji publicznej. W swej formie i z założenia wytyczne te łatwo dają się zrealizować, lecz nie dają pełnego obrazu możliwości jakie kształtują się zarówno po stronie nadawcy informacji, czyli administracji publicznej, jak i po stronie odbiorcy czyli obywatela korzystającego z możliwości dostępu do tych informacji. Informacja publiczna musi być rozpatrywana jako system, ale nie wyłącznie w oparciu o system stron internetowych BIP. Na system ten składa się wiele elementów, które nauka o informacji identyfikuje i opisuje, tak aby je wciąż doskonalić. Najlepszym rozwiązaniem dla systemu informacji publicznej jest traktowanie go jak systemu zarządzania informacją i wiedzą a nie jako systemu zarządzania dokumentami. Proces informatyzacji administracji obejmuje tworzenie repozytoriów dokumentów elektronicznych, w których gromadzone i porządkowane są informacje będące podstawą podejmowania decyzji oraz udzielania informacji publicznych. Przykładem prowadzenia repozytoriów wiedzy i pozyskiwania wiedzy jest wewnętrzny Intranet, jak też system obiegu dokumentów, na zewnątrz natomiast przyjmuje się rozwiązania w postaci platform komunikacyjnych takich jak SEKAP (System Elektronicznej Komunikacji Administracji Publicznej, ePUAP (elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej).

Dostęp do informacji publicznej przyczynia się do przede wszystkim do lepszego zarządzania zasobami wiedzy w organizacjach publicznych oraz do usprawnienia czynności kancelaryjnych. W sferze zewnętrznej informacja publiczna usprawnia komunikację z obywatelami oraz przyczynia się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Bibliografia

- [1] Cellary W.: *Zarządzanie informacją zamiast zarządzania dokumentami: droga do transformacji administracji publicznej*. „Elektroniczna Administracja” 2008 nr 6 [online]. Dostępny w WWW: dostęp: <http://www.e-administracja.org.pl/dwumiesiecznik/artukul.php?art=92>, dd: 2015-01-23.
- [2] *Europa i społeczeństwo obywatelskie: rozmowy w Castel Gandolfo*. Red. K. Michalski. Kraków 1994.
- [3] Fajgielski P.: *Informacja w administracji publicznej: prawne aspekty gromadzenia, udostępniania i ochrony*. Wrocław 2007.
- [4] Izdebski H.: *Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej: komentarz*. W: *Dostęp do informacji publicznej: wdrażanie ustawy*. Pod red. H. Izdebskiego. Urząd Służby Cywilnej. Warszawa 2001, s. 27-28.
- [5] Janowski J.: *Technologia informacyjna dla prawników i administratywistów. Szanse i zagrożenia elektronicznego przetwarzania danych w obrocie prawnym i działaniu administracji*. Warszawa 2009.
- [6] Jaśkowska M.: *Dostęp do informacji publicznej w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego*. Toruń 2002.
- [7] *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 12.12.2007 r.* Dz. Urz. UE 2007/C303/01.
- [8] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*
- [9] Koszowski M.: *Prawo do dobrej administracji*. „Przegląd Prawa Publicznego” 2010 nr 1 s. 48.
- [10] Malinowski A.: *Pojęcie informacji o funkcjonowaniu administracji państwowej*. „Organizacja - Metody - Technika” 1985 nr 10.
- [11] *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie Biuletynu Informacji Publicznej* Dz. U. nr 10 poz. 68.
- [12] *Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych* Dz.U. 2011 nr 14 poz. 67
- [13] Świątkiewicz J.: *Europejski Kodeks Dobrej Administracji*. Warszawa 2007.
- [14] *Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego*. Dz. U. nr 30, poz. 168, tekst jednolity Dz. U. 2000 nr 98 poz. 1071.
- [15] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 października 2002 r., II SA 1956/2002

Dr Justyna ADAMUS-KOWALSKA – Uniwersytet Śląski.
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Adres: 40-032 Katowice, pl. Sejmu Śl. 1; e-mail: jadamus@slaskie.pl

Agnieszka MŁODZKA-STYBEL

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, WARSZAWA

Ankieta czytelników Biblioteki CIOP-PIB

Biblioteka CIOP-PIB jest biblioteką specjalistyczną, udostępniającą dziedzinowe zasoby informacyjne z zakresu bezpieczeństwa pracy. W referacie zaprezentowano wyniki pilotażowego badania ankietowego, przeprowadzonego wśród czytelników Biblioteki. Zakres badania obejmował m.in. kwestię wyszukiwania informacji w udostępnianych zasobach informacyjnych.

Readers' questionnaire in the CIOP-PIB Library. CIOP-PIB Library is a specialist library that provides domain-oriented information resources in the *field* of occupational safety. The paper presents the results of a pilot survey conducted among the readers of the Library. The scope of the study included, among others, the issue of information retrieval in provided information resources.

Wprowadzenie

Biblioteka CIOP-PIB jest biblioteką specjalistyczną, której zbiory obejmują przede wszystkim problematykę ochrony człowieka w środowisku pracy. Zasoby Biblioteki są ogólnodostępne dla wszystkich osób zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa pracy. Wśród użytkowników zbiorów są zarówno pracownicy naukowcy, dydaktyczni, studenci publicznych i niepublicznych wyższych uczelni, uczniowie, pracodawcy i pracownicy, służba bhp.

Tematyka artykułu dotyczy pierwszych doświadczeń Biblioteki CIOP-PIB związanych z ankietowaniem czytelników. Biblioteka postrze-

gana jest w środowisku czytelników jako przyjazna, otwarta na potrzeby czytelników. Obsługa informacyjna, zgodnie z formułowanymi często opiniami oceniana jest jako profesjonalna, wyróżniająca się znajomością tematyki bezpieczeństwa pracy. Inicjatywa opracowania ankiety powstała w odpowiedzi na potrzeby poznania opinii i potrzeb czytelników w sposób bardziej usystematyzowany, wykraczający poza pojedyncze, formułowane opinie. Rozwój form komunikowania się z czytelnikami dostrzegany jest wśród bibliotek, które coraz częściej włączają do swoich działań nowe inicjatywy w tym zakresie, obejmujące również media społecznościowe. Ankiety skierowane do czytelników stają się coraz częściej spotykanym

elementem stron internetowych bibliotek, wspomagającym wzajemną współpracę i dialog z użytkownikami informacji.

Przygotowanie ankiety w Bibliotece CIOP-PIB stanowiło działanie ukierunkowane na czytelników, jako kolejna forma komunikowania się biblioteki z użytkownikami informacji. Dotychczas stosowane, tradycyjne formy komunikowania się z czytelnikami obejmowały przede wszystkim kontakty bezpośrednie w czytelni a także za pośrednictwem telefonu, poczty elektronicznej i tradycyjnej. Inicjatywa opracowania ankiety wynikała z dostrzeganej potrzeby rozwoju form kontaktów z użytkownikami, usystematyzowania informacji zwrotnej, w ślad za doświadczeniami innych bibliotek.

Pilotażowe badanie opinii czytelników

Opracowany w 2013 r. kwestionariusz ankietowy czytelników stanowił pierwsze tego typu narzędzie badawcze w Bibliotece CIOP-PIB. Obejmował on pytania, które wybrano jako najbardziej istotne spośród wielu zagadnień, interesujących z punktu widzenia prac związanych z gromadzeniem i udostępnianiem zbiorów. Takie podejście było konieczne ze względu na założoną zwięzłość ankiety, zwiększającą w praktyce szanse na jej wypełnienie przez czytelników [2].

W wyniku dyskusji zespołu Ośrodka Informacji Naukowej i Dokumentacji, jako najważniejsze dla pilotażowego badania obszary zainteresowań wybrano kwestie: sposobu dotarcia do poszukiwanych materiałów informacyjnych, wykorzystywanych zasobów Biblioteki oraz satysfakcji z wyników wyszukiwania w zasobach Biblioteki. Pytania ankietowe obejmowały także ocenę przełożenia zdobytej wiedzy na poprawę warunków pracy. Respondenci mieli także możliwość zgłoszenia ewentualnych uwag, komentarzy, propozycji zmian. Podstawowe dane respondenta obejmowały status zawodowy oraz wiek.

Kwestionariusz ankietowy przedstawiono na rys. 1.

Badanie objęło użytkowników zewnętrznych, odwiedzających Bibliotekę¹. Ankietowanie trwało od czerwca do października 2013 r. ze względu na mniejszy ruch w Bibliotece w okresie wakacyjnym.

Wyniki badania ankietowego czytelników

W wyniku ankietowania czytelników, odwiedzających Bibliotekę uzyskano łącznie 67 wypełnionych ankiet. Wśród respondentów przeważali studenci i uczniowie (ponad 36% ankietowanych) oraz pracownicy (ponad 31 %). Najmniej liczne grupy, dla których uzyskano tylko pojedyncze wypełnione ankiety, stanowili bezrobotni oraz emeryci. Dla przyjętych kategorii wiekowych najliczniejszą grupę stanowiły osoby w przedziale 36 – 55 lat (ponad 50%). Tylko pojedyncze osoby reprezentowały wiek ponad 55 lat.

Pilotażowy sondaż przeprowadzony wśród czytelników Biblioteki (rys. 2), dotyczący m.in. sposobu wyszukiwania informacji, potwierdził, że czytelnicy najczęściej próbują dotrzeć do potrzebnych materiałów poprzez wyszukiwanie tematyczne. Takie wyniki wskazują na szczególną konieczność dbałości o właściwy opis rzeczowy dokumentów w bazach systemu. Tylko mniej niż 20% czytelników wyszukuje pozycji piśmiennictwa na podstawie nazwiska autora, znajomości konkretnego tytułu publikacji lub poprzez wydawcę. Przeważająca większość czytelników prowadzi wyszukiwania poprzez wpisanie wyrażen odzwierciedlających treść potrzebnych publikacji, z wykorzystaniem odpowiedniej frazy, słów i haseł. Wyniki te są w znacznym stopniu podobne w podziale według wieku i statusu zawodowego. Takie rezultaty są zgodne z obserwowanymi zachowaniami czytelników, którzy najczęściej zgłaszają się do Biblioteki z konkretnym tematem, lub na etapie jego formułowania, w określonym obszarze zagadnień bezpieczeństwa pracy.

¹ Z grupy użytkowników zewnętrznych wyłączono słuchaczy Studiów Podyplomowych CIOP-PIB ze względu na ich szersze uprawnienia w zakresie korzystania ze zbiorów Biblioteki, zbliżone do uprawnień pracowników Instytutu.

1. Proszę określić Pani/Pana status zawodowy (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź) oraz wiek:

☐ uczeń, student	☐ pracodawca	☐ pracownik	☐ do 35
☐ bezrobotny	☐ emeryt		☐ 36-55
			☐ powyżej 55

2. W jaki sposób w praktyce najczęściej dociera Pani/Pan do poszukiwanych materiałów w Bibliotece CIOP-PIB ?

(Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź):

- z katalogu elektronicznego, ale ze wsparciem bibliotekarza
- przede wszystkim z pomocą bibliotekarza
- przede wszystkim z wykorzystaniem katalogu elektronicznego

3. Z jakich zasobów udostępnianych przez Bibliotekę CIOP-PIB Pani/Pan korzysta? (Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź):

- książki w wersji drukowanej
- czasopisma w wersji drukowanej
- elektroniczne źródła informacji – krajowe i zagraniczne
- zdigitalizowane publikacje udostępnione na stronie internetowej
- wydawnictwa z lat 1950-1999
- krajowe i zagraniczne materiały informacyjne, broszury, ulotki itp.

4. W jaki sposób najczęściej stara się Pani/Pan dotrzeć do poszukiwanych informacji? (Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź):

- wyszukiwanie na określony temat przez słowa, hasła
- wyszukiwanie przez autora, tytuł, wydawcę, itp.

5. Czy jest Pani/Pan usatysfakcjonowany z wyników wyszukiwania w zasobach Biblioteki CIOP-PIB ?

- tak
- nie

6. Uwagi, komentarze, propozycje zmian:

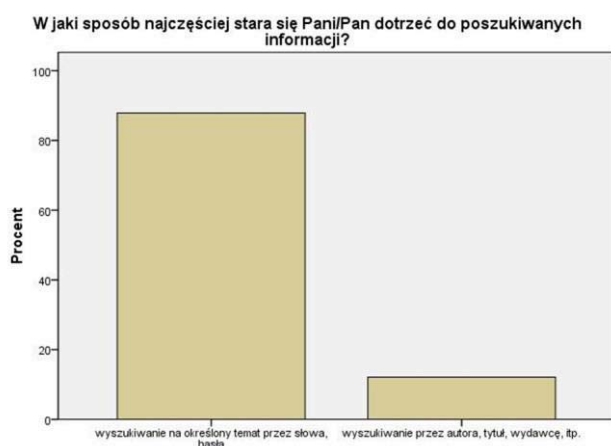
7. Czy Pani/Pana zdaniem wiedza uzyskana za pośrednictwem Biblioteki/Ośrodka Informacji CIOP-PIB przełoży się w przyszłości na poprawę bezpieczeństwa i higieny pracy?

- tak
- raczej tak
- nie wiem
- raczej nie
- nie

Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Rys. 1. Kwestionariusz ankietowy w wersji drukowanej (badanie 2013 r.).
Źródło: oprac. przez zespół Ośrodka Informacji i Dokumentacji CIOP-PIB

Takie podejście potwierdza znaczenie prac, prowadzonych przez Bibliotekę w obszarze weryfikacji opisów rzeczowych dokumentów w bazach katalogu elektronicznego z wykorzystaniem terminologii dziedziny oraz zastosowania specjalistycznych słowników dziedzinowych [1].

Rys. 2. Wyniki badania sposobu wyszukiwania informacji („Ankieta Biblioteki”, badanie sondażowe, CIOP-PIB, 2013 r., n=67, czytelnicy zewnętrzni, spoza Instytutu). Źródło [3]

Czytelnicy wskazywali na wykorzystywanie różnych kategorii zasobów, zarówno drukowanych jak i udostępnianych w formie elektronicznej. Zgromadzone dane wskazują, że poziom satysfakcji czytelników zewnętrznych korzystających z zasobów Biblioteki ocenić można bardzo wysoko (67 respondentów, 100% odpowiedzi).

Odpowiedzi respondentów dowodzą, że preferowaną formą dotarcia do materiałów informacyjnych jest wykorzystywanie komputerowego systemu bibliotecznego wraz ze wsparciem bibliotekarza (ok. 60% odpowiedzi). Znaczna grupa jednak (ponad 35% ogółu) korzysta z zasobów przede wszystkim z pomocą bibliotekarza. Trudności z samodzielnym wyszukiwaniem wynikają prawdopodobnie z relatywnie słabych umiejętności komputerowych oraz informacyjnych, reprezentowanych m.in. przez praktyków bhp, a także z interdyscyplinarnego charakteru dziedziny bezpieczeństwa pracy. Uzyskane, nieliczne odpowiedzi wskazujące na korzystanie wyłącznie z katalogu elektronicznego,

wyjaśnić można sposobem ankietowania, realizowanego wśród osób, które osobiście odwiedziły czytelnię.

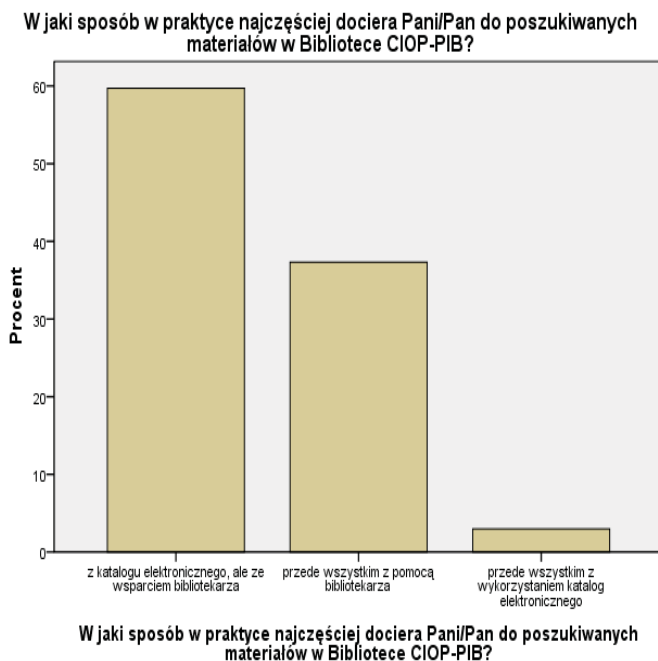
Uzyskane wyniki wskazują, że prawdopodobne jest znacznie zróżnicowanie sposobu docierania do poszukiwanych materiałów w podziale na status zawodowy i wiek. Wraz ze wzrostem wieku respondentów odnotowano większą liczbę odpowiedzi „przede wszystkim z pomocą bibliotekarza”. W podziale według statusu zawodowego największą „samodzielną” wykazywała grupa „uczeń, student”, a w dalszej kolejności: „pracodawca”, „pracownik”. Taka tendencja jest to w dużej mierze zgodna z obserwowanymi postawami czytelników. Zbyt mała liczebność niektórych grup respondentów w podziale według statusu zawodowego oraz wieku nie umożliwia jednak potwierdzenia tych zależności na drodze wnioskowania statystycznego.

Na pytanie dotyczące wpływu wiedzy z zakresu bezpieczeństwa pracy na poprawę warunków pracy nie uzyskano żadnej odpowiedzi przeczącej („nie” oraz „raczej nie”). Przeważały odpowiedzi „tak”. W szczególności wśród pracowników, a także pracodawców, oraz „raczej tak” – wśród uczniów/studentów.

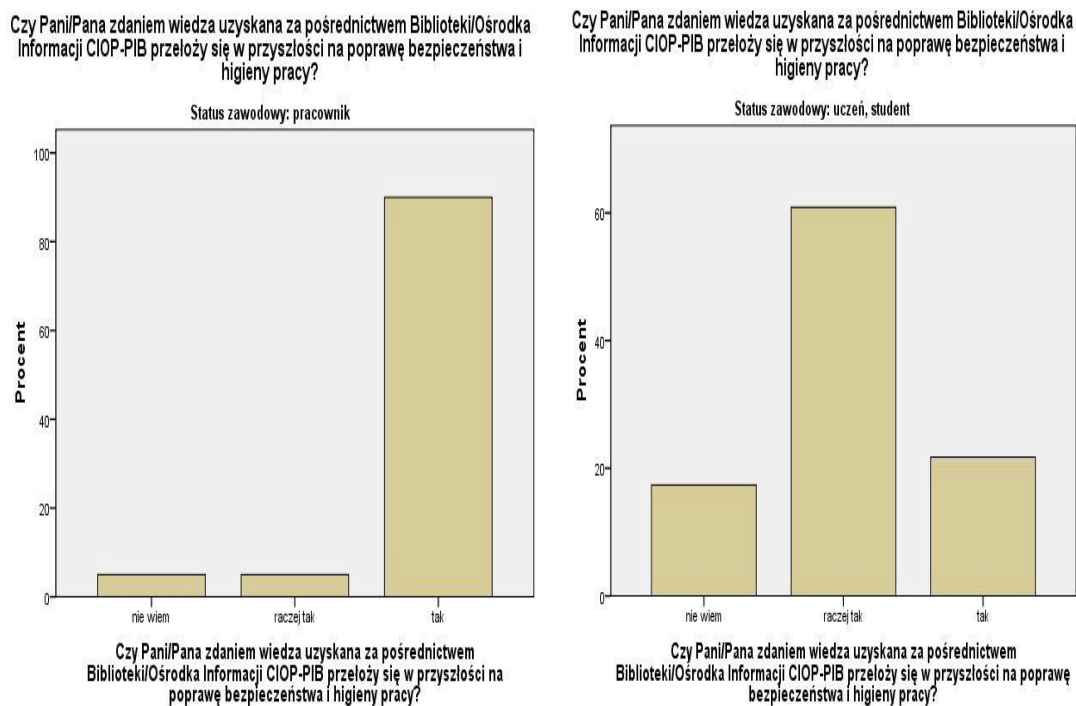
Opracowanie ankiety (2014) w wersji internetowej

Wyniki ankietowania 2013 stanowiły punkt wyjścia do opracowania internetowej wersji ankiety Biblioteki. Wymóg zwięzłości ankiety internetowej spowodował konieczność dalszego zawężenia obszaru zainteresowań [4]. W wyniku dyskusji przyjęto, że największe zainteresowanie dotyczy wykorzystywania zasobów informacyjnych udostępnianych przez Bibliotekę. Zestawienie tych zasobów najlepiej odzwierciedla strona internetowa Biblioteki. Zakres pytań ankietowych objął pytania dotyczące wykorzystywania wybranych zasobów, udostępnionych za pośrednictwem strony internetowej Biblioteki oraz Czytelni.

Ankieta czytelników Biblioteki CIOP-PIB

Rys. 3. Sposób docierania do poszukiwanych materiałów informacyjnych w Bibliotece – odpowiedzi respondentów
Źródło: [3]

Rys. 4. Ocena wpływu wiedzy z zakresu bezpieczeństwa pracy na poprawę warunków pracy
Źródło: [3]

Ankieta czytelników Biblioteki CIOP-PIB

1. Proszę zaznaczyć, jak często korzysta Pani/Pan z wymienionych, wybranych źródeł informacji, udostępnianych przez Bibliotekę?

Udostępniane źródła informacji	Częstość korzystania				
	b. często	często	od czasu do czasu	rzadko	nigdy
Na stronie internetowej Biblioteki:					
Elektroniczny Katalog Biblioteki					
Dział „Nowości” - Spisy treści wybranych czasopism					
Bibliograficzne zeszyty tematyczne					
Nabytki (nowe książki)					
Dział „Do przeczytania” - książki, artykuły, poradniki, i in.					
Pozostałe źródła, np. dokumenty cyfrowe, zbiory terminologii, zbiory archiwalne, lista czasopism krajowych i zagranicznych					
Wypożyczenia, czytelnia:					
książki wypożyczone w Bibliotece					
czasopisma i/lub książki dostępne w czytelni					
inne źródła informacji (m.in. bazy dostępne w czytelni)					

2. Jak ocenia Pan/Pani przydatność udostępnianych źródeł informacji?

przydatne raczej przydatne trudno powiedzieć raczej nieprzydatne nieprzydatne

3. Co chciałby Pan/Pani zmienić, udoskonalić w zakresie obsługi informacyjnej użytkowników?

.....

4. Proszę określić Pana/Pani status zawodowy:

- uczeń, student, pracownik naukowo-dydaktyczny
- pracodawca
- pracownik
- pracownik służby bhp
- inny

5. Proszę określić Pana/Pani wiek:

- do 35
- 36-55
- powyżej 55

Rys. 5. Ankieta w wersji internetowej – kolejne pytania dotyczące wykorzystywania udostępnianych źródeł informacji, oceny ich przydatności oraz uwagi dotyczące doskonalenia obsługi informacyjnej; gromadzone dane czytelnika
Źródło: oprac. przez zespół Ośrodka Informacji i Dokumentacji CIOP-PIB

Rys. 6. Ankieta na stronie internetowej Biblioteki
Źródło: opracowanie własne

Harmonogram dalszych działań przewiduje zgromadzenie i przegląd wyników serii pilotażowej, wprowadzenie ewentualnych korekt treści ankiety (I kw. 2015 r.), ankietowanie (2015 r.) oraz analizę zgromadzonych danych w 2016 r. Dostrzeganym aktualnie problemem może być niewielka liczność uzyskanych, wypełnionych ankiet. W przypadku niewielkiego zainteresowania konieczne może okazać się przeprowadzenie dodatkowych działań, np. promujących zasoby informacyjne oraz ankietę Biblioteki wśród użytkowników informacji dziedzinowej.

Podsumowanie

W odpowiedzi na dostrzeganą potrzebę rozwoju form komunikowania się z czytelnikami, w ślad za przykładem innych bibliotek, w 2013 r. podjęto

inicjatywę opracowania Ankiety czytelników Biblioteki CIOP-PIB (ankieta drukowana, czytelnia). Opracowane wyniki (2013) stanowiły punkt wyjścia do opracowania internetowej wersji ankiety, w której zawężono zakres pytań ze względu na wymóg zwięzłości. Spośród wielu obszarów zainteresowania opiniami czytelników wybrano pytania dotyczące udostępnianych przez Bibliotekę źródeł informacji – zarówno tych na stronie internetowej, jak i w czytelni – wypożyczenia, źródła dostępne na miejscu, m.in. bazy danych. Pozostałe pytania ankiety dotyczą oceny przydatności udostępnianych źródeł, obsługi informacyjnej użytkowników oraz danych czytelnika.

Wyniki badania ankietowego, w szczególności w zestawieniu z innymi danymi statystycznymi gromadzonymi przez Bibliotekę będą potwierdzać wykorzystywanie udostępnianych zbiorów, po-

prawności funkcjonowania systemu bibliotecznego - w ocenie użytkowników. Będą także źródłem ewentualnych propozycji zmian, przydatnych z punktu widzenia aktualnych użytkowników. Włączenie ankietowania czytelników do działań Biblioteki stanowi kolejny krok w kierunku komunikowania się z użytkownikami, gromadzenia informacji o ich aktualnych potrzebach informacyjnych. Wyniki pilotażowego badania ankietowego wykorzystane zostaną do planowania dalszych badań użytkowników informacji dziedzinowej.

Literatura cytowana

- [1] Młodzka-Stybel A.: *Praktyczne aspekty zarządzania informacją na przykładzie dziedziny bezpieczeństwa pracy*. W: *Zarządzanie informacją w nauce*. Red. Pietruch-Reizes D., Katowice 2008, 390-403.
- [2] Oppenheim, A. N.: *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*. Poznań 1992.
- [3] Ordysiński S.: *Analiza wyników ankiety* [raport wewnętrzny CIOP-PIB], listopad 2013.

- [4] *Wykorzystanie metod online w badaniach naukowych, materiały seminaryjne*. CPI, Warszawa, luty 2014.

Mgr inż. Agnieszka MŁODZKA-STYBEL – Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy. Ośrodek Informacji Naukowej i Dokumentacji. Adres: 00-701 Warszawa, ul. Czerniakowska 16; e-mail: agmlo@ciop.pl

Publikacja opracowana na podstawie wyników III etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy”, finansowanego w latach 2014-2016 w zakresie zadań służb państwowych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Koordynator programu: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy

Barbara SZCZEPANOWSKA

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, WARSZAWA

Upowszechnianie krajowych i zagranicznych informacji tematycznych na przykładzie kampanii związanej ze Światowym Dniem Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy

W referacie zaprezentowano wybrane formy upowszechniania informacji w skali krajowej i międzynarodowej na przykładzie działań związanych z kampanią promocyjną Światowego Dnia Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy 28 kwietnia, obchodzonego przez związki zawodowe pod nazwą – Międzynarodowy Dzień Pamięci Ofiar Wypadków przy Pracy i Chorób Zawodowych. Omówiono formy promocji Dnia, jego przesłań i kampanii związanych z Dniem, promujących zdrową i bezpieczną pracę oraz sposoby ochrony pracowników.

***Dissemination of the national and international subject information on the example of the World Day for Safety and Health at Work campaign.** In this text the chosen forms of information dissemination on the example of the activities connected with promotion campaign of the World Day for Safety and Health at Work 28 April are presented. They are used in the national and international scale. The trade unions celebrate this Day under the name of the International Commemoration Day (ICD) for Dead and Injured Workers. There are described the forms of the Day promotion, its ideas as well as campaigns connected with this Day, which promote healthy and safe workplaces and the ways of workers protection.*

Wprowadzenie

Upowszechnianie informacji i wiedzy, rozwijanie jego form, zasad i wymogów jest bardzo ważnym elementem wspierania rozwoju nauki i techniki, rozwoju społeczeństw informacyjnych,

zapobiegania wykluczeniu informacyjnemu. Coraz większą rolę odgrywa obecnie współpraca w zakresie opracowywania i upowszechniania informacji i danych nie tylko na poziomie lokalnym i krajowym, ale także na poziomie międzynarodowym, co umożliwia globalną wymianę

informacji i wykorzystanie zagranicznej myśli technicznej i naukowej.

Obecnie wykorzystywanych jest szereg form (kanałów) upowszechniania informacji, stosowane są różne klasyfikacje, używane różnorodne nazwy, często wymiennie - rozpowszechnianie, upowszechnianie, promocja, propaganda, popularyzacja, udostępnianie itp. informacji. Wśród kanałów upowszechniania informacji, stanowiących ważne narzędzia promocji, można wyróżnić: kanały komercyjne (np. reklama w radio, w prasie specjalistycznej, plakaty, broszury informacyjne, ulotki) oraz kanały niekomercyjne (np. media relations, strony internetowe, promocja osobista – np. wycieczki, media społecznościowe, materiały informacyjne na konferencjach).

Coraz szerzej wykorzystywana jest reklama interaktywna oparta o Internet. Obecnie coraz więcej informacji zamieszczanych jest m.in. w portalach społecznościowych, na Facebooku. Ułatwia to dotarcie także do młodych odbiorców, dla których strony internetowe często zaczynają być najważniejszym źródłem wiedzy i informacji [1].

Działania promocyjne można kierować do odbiorcy indywidualnego lub masowego, a dzięki Internetowi można docierać teoretycznie do wszystkich (o ile posiadają odpowiedni sprzęt i umiejętności). Oczywiście nadal szeroko wykorzystywane są drukowane materiały informacyjno-promocyjne, które pomagają dotrzeć do odbiorców z różnych grup społecznych.

Przy przygotowywaniu informacji promocyjnych warto zastosować wspólne dla grupy materiałów kolory, wprowadzić hasło (slogan), opracować i konsekwentnie używać logo (graficzny obraz) i logotyp (skrót literowy). W przypadku różnych grup użytkowników należy używać odpowiedniego języka tekstów, zastosowany język komunikatów musi być zawsze jasny, konkretny i zrozumiały dla każdego. Zastosowanie tych zasad ułatwia zainteresowanym zapamiętanie przekazywanych treści, prawidłowe skojarzenia, identyfikację wizualną twórcy- reklamodawcy, zwiększa także wiarygodność czytanych informacji.

Organizatorzy różnych akcji promocyjnych zarówno w kraju jak i za granicą, stosują szereg form ułatwiających dotarcie z informacją do potencjalnych zainteresowanych. Można stosować takie formy promocji jak np. [2]:

- Reklama
 - wizualna (prasa powszechna, czasopisma branżowe, banery, ulotki, plakaty, broszury i biuletyny)
 - audytywna (audycje radiowe)
 - audiowizualna (reklama telewizyjna, filmy VHS i DVD)
 - interaktywna (portale, witryny, serwisy internetowe)
- Marketing bezpośredni
 - szerokie rozsyłanie materiałów informacyjnych pocztą i w formie elektronicznej, serwisy internetowe
- Promocja sprzedaży
 - pikniki naukowe, konkursy, wystawy, upominki (gadżety reklamowe),
- Public relations
 - imprezy, przemówienia, konferencje prasowe, publikacje okolicznościowe, raporty i czasopisma tematyczne,
- Sprzedaż osobista
 - wiecze, zjazdy, rozmowy bezpośrednie, spotkania.

W przypadku większych akcji reklamowo-promocyjnych, w szczególności ogólnokrajowych czy międzynarodowych, w których promuje się określone ważne treści, wśród różnych grup społeczeństwa, organizowane są kampanie, które mogą mieć różne nazwy i formy:

- Kampania promocyjna w niej działania promocyjne mają ustalony ograniczony i skumulowany czas i prowadzą do osiągnięcia zaplanowanych wcześniej celów [3].
- Kampania reklamowa - jako planowany zespół działań reklamowych realizowanych w określonym czasie i za pośrednictwem określonych środków. Ich celem jest możliwie najsilniejsze oddziaływanie na świadomość społeczną [3].

- Kampania społeczna - jako jeden ze sposobów przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym przez namawianie odbiorców do prospołecznych zachowań lub do zaniechania zachowań niepożądanych. Efektywny sposób przekazywania informacji i stymulowania zmian w zachowaniu ludzi [4].

Stosowane są także różne inne nazwy, takie jak kampania informacyjna, kampania edukacyjna oraz nazwy połączone, np. kampania promocyjno-edukacyjna.

Kampanie są coraz częściej organizowane i stanowią ważną formę upowszechniania informacji i danych z różnych dziedzin wiedzy. Umożliwiają one szeroką promocję zarówno wydarzenia, jak i tematyki z nim związanej. Można je organizować na różnych poziomach - lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym oraz globalnym, światowym. Ponieważ w wypadku kampanii odbiorca jest masowy – przekaz treści upowszechnianej w różnych formach musi być jasny dla każdego, prosty i klarowny. Należy jednocześnie zachowywać zasadę zindywidualizowania informacji pod kątem różnych grup adresatów.

Przykładem kampanii międzynarodowej wykorzystującej bardzo różne sposoby upowszechniania informacji jest światowa kampania związana ze „Światowym Dniem Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy” (nazwa stosowana przez MOP) lub „Międzynarodowy Dzień Ofiar Wypadków przy Pracy i Chorób Zawodowych (nazwa stosowana przez związki zawodowe) (5). Dzień ten jest obchodzony corocznie 28 kwietnia i celem jego obchodów jest m.in. - upowszechnianie wiedzy w społeczeństwie na temat bezpiecznych zachowań w środowisku pracy i życia, co jest niezwykle ważne, a jednocześnie często nie do końca uświadomione przez wielu członków społeczeństw nie tylko krajów rozwijających się, ale także krajów od dawna rozwiniętych. W związku z Dniem organizowane są kampanie ogólnokrajowe, a także regionalne i lokalne i organizatorzy wykorzystują praktycznie wszelkie formy promocji, upowszechniania informacji i wiedzy.

W społeczeństwie opartym na wiedzy działania zmierzające do systematycznego podnoszenia poziomu warunków pracy wymagają m.in.: dostępu do wiarygodnych krajowych i zagranicznych źródeł informacji z tego zakresu, upowszechniania w społeczeństwie zasad kultury bezpieczeństwa, a także rozwoju współpracy w zakresie upowszechniania wiedzy o BHP, co mogą zapewnić m.in. międzynarodowe i krajowe kampanie informacyjne.

Obchody Światowego Dnia 28 kwietnia przez MOP

Światowy Dzień Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy (World Day for Safety and Health at Work) został ustanowiony przez utworzona w 1919 r. Międzynarodową Organizację Pracy (MOP) (International Labour Organization – ILO). Polska jest członkiem założycielem. MOP to ogromna licząca obecnie 185 krajów członkowskich pierwsza wyspecjalizowana organizacja systemu Narodów Zjednoczonych, której sekretariatem i ciałem wykonawczym jest Międzynarodowe Biuro Pracy w Genewie. Organizacja ta pełni ważną rolę w światowym rozwoju problematyki bezpieczeństwa i ochrony zdrowia w pracy, stanowi platformę wymiany informacji i organizacji współpracy międzynarodowej, prowadzi także aktywną działalność w zakresie opracowywania i upowszechniania informacji tematycznych, m.in. w formie drukowanej (aktywna działalność wydawnicza), elektronicznej (obszerny portal internetowy MOP) itp., a także kampanii związanych z określonymi wydarzeniami, np. Dniem 28 kwietnia. MOP uznał ten Dzień oficjalnie w 2001 r., a w 2003 proklamował go „Światowym Dniem Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy”. Obchody tego Dnia dla krajów - członków MOP stały się impulsem do przeprowadzania kampanii, opartych o akcje promocyjno-informacyjne, o wydarzenia nagłaśniające tematykę bhp.[5] Coroczne zmienianie przez MOP głównej tematyki obchodów Dnia umożliwia rozszerzanie zakresu wiedzy przekazywanej społeczeństwu, a wspierającej bezpieczne zachowania w pracy. Na przykład

w 2011 r. główną tematyką obchodów były systemy zarządzania BHP, w 2012 r. – zielona gospodarka, w 2013 r. - zagrożenia chorobami zawodowymi. W 2014 r. głównym tematem kampanii MOP było bezpieczeństwo i ochrona zdrowia przy stosowaniu substancji chemicznych w pracy [6]. W 2015 r. planowany jest temat: „Włącz się w budowanie kultury bezpieczeństwa w zakresie bhp”.

Źródłami informacji MOP wspierającymi kampanie organizowane w różnych krajach są m.in. opracowywane odpowiednio wcześniej w zakresie ustalonej tematyki drukowane materiały promocyjne, m.in. główny dokument - Raport MOP (w 2014 r. - „Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia przy stosowaniu substancji chemicznych w pracy”), a także plakat, pocztówka i inne materiały promocyjne (notatniki, długopisy, znaczki, naklejki itp.). Ważnym źródłem informacji są także strony internetowe w ramach portalu MOP, poświęcone Światowemu Dniu Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy, na których zamieszczane są tematyczne prezentacje, filmy video z przemówieniem Dyrektora Generalnego MOP czy szefa działu BHP i inne materiały audiowizualne. Strony zawierają także linki do informacji i materiałów z lat wcześniejszych, a także linki do portali innych instytucji związanych z organizacją obchodów Dnia w różnych krajach. Strony zawierają także teksty innych materiałów związanych z danym tematem, w tym raportów, materiałów z posiedzeń, przemówień, materiałów szkoleniowych itp., które mogą być przydatne w działaniach upowszechniających i szkoleniowych.

Są one udostępniane na stronach: <http://www.ilo.org/safework/events/safeday/lang-en/index.htm>

oraz:

http://www.ilo.org/safework/events/meetings/WCMS_235058/lang--en/index.htm

Teksty wszystkich zamieszczonych w witrynie materiałów można bezpłatnie pobierać, powielać i upowszechniać wśród uczestników obchodów Dnia i wszystkich członków społeczeństwa, a także tłumaczyć na języki lokalne, zamieszczać w

krajowych mediach itp. Można także zwrócić się do MOP o zamieszczenie na ich stronach związanych z Dniem tekstów przetłumaczonych na dany język przez instytucje krajowe. Na przykład Raport MOP na 2014 r. jest udostępniony w 11 językach, w tym – w polskim. Podobnie w wielu językach udostępniony jest plakat, także polskojęzyczny (oba materiały przetłumaczone są przez Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy - CIOP-PIB).

Obecnie komórką organizacyjną MOP, zajmującą się promocją Dnia 28 kwietnia i międzynarodową kampanią jest nowy dział: LABADMIN /OSH (Labour Inspection, Administration and Occupational Safety and Health), który powstał w 2014 r. w ramach szerokich zmian organizacyjnych w MOP. Do niego włączono m.in. dawny dział BHP „SAFework” a z nim – Międzynarodowe Centrum Informacji o BHP „CIS”, które od wielu lat prowadziło działania związane z obchodami Dnia.

Oprócz Międzynarodowej Organizacji Pracy jest wiele instytucji organizujących i wspierających kampanie krajowe i międzynarodowe Dnia, tworzące internetowe i drukowane źródła informacji, np. WHO, Inter-Organization Programme for the Sound Management of Chemicals (IOMC) <http://www.who.int/iomc/en/>; European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA) – <https://osha.europa.eu>; International Commission on Occupational Health (ICOH) – www.icohweb.org; International Social Security Association (ISSA) – www.issa.org; itp.

Obchody Dnia przez organizacje związków zawodowych

Są one organizowane są pod nazwami: Międzynarodowy Dzień Ofiar Wypadków przy Pracy i Chorób Zawodowych (International Commemoration Day (ICD) for Dead and Injured Workers); Międzynarodowy Dzień Pamięci o Pracownikach (International Workers' Memorial Day); Międzynarodowy Dzień Żałoby (International Day of Mourning); a także używane są inne nazwy.

Główną instytucją jest tu Międzynarodowa Konfederacja Związków Zawodowych (International Trade Union Confederation – ITUC, która w 2014 r. obejmuje ok. 325 krajowych organizacji związkowych, zrzeszających ok. 176 milionów członków w ok. 161 krajach i terytoriach (<http://www.youtube.com/ITUCCSI>). Członkowie Konfederacji stanowią ogromną siłę, m.in. promującą zasady bezpieczeństwa i dobrego zdrowia w pracy.

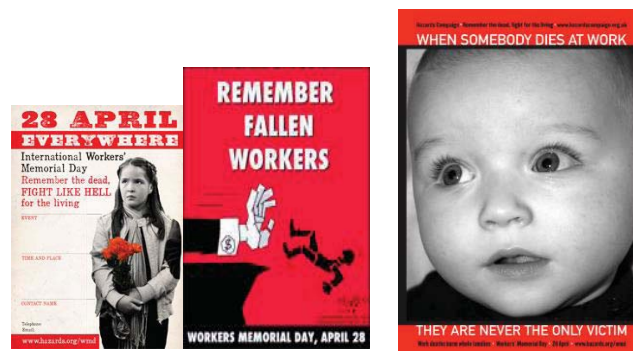
Międzynarodowy Dzień Ofiar Wypadków przy Pracy i Chorób Zawodowych poświęcony jest pamięci osób, które w pracy straciły życie, uległy wypadkom lub zapadły na choroby zawodowe. Pierwsze obchody odbyły się w Kanadzie w 1989 r., dzień ustanowiono „międzynarodowym” w 1996 r. podczas obchodów w Nowym Yorku. Na przykład w 2011 r. w obchodach brało udział ponad 15 mln. uczestników w ramach ponad 10 tys. wydarzeń w ponad 100 krajach.

Organizatorami obchodów są związki zawodowe, stowarzyszenia, grupy pracowników, właściciele firm itp. Dla związków zawodowych jest to dzień wspominania poszkodowanych kolegów, ale także dzień akcji, upowszechniania wiedzy o bhp, podnoszenia społecznej świadomości zagrożeń w pracy i form ich zmniejszania i eliminowania. Ważne jest skupienie uwagi na pracownikach zagrożonych, ale też na działaniach poprawiających warunki pracy.

W 2014 r. hasłem kampanii ITUC było: „Ochrona pracowników na całym świecie poprzez odpowiednie przepisy prawne i ich egzekwowanie oraz prawa pracownicze”, a także można było je organizować pod hasłem „Bezpieczna praca a związki zawodowe” (Unions make work safer). Jest to ważne od kilku lat hasło, gdyż zadaniami związków zawodowych jest m.in. identyfikacja zagrożeń zawodowych i pomoc w ich ograniczaniu i eliminowaniu (związki jako pierwsze sygnalizowały zagrożenia azbestem, przemocą w miejscu pracy, pracą powtarzalną).

Podczas kampanii związkowych w różnych krajach są szeroko wykorzystywane związkowe źródła informacji o Dniu i jego obchodach, a także

o problematyce, która jest hasłem przewodnim w danym roku. Do informacji i materiałów pomaga dotrzeć m.in. portal ITUC: <http://www.ituc-csi.org>, a bardzo ważnym źródłem jest portal angielskiego czasopisma HAZARDS: <http://www.hazards.org/wmd/>. Redakcja czasopisma wraz z pracownikami ITUC opracowuje witrynę zawierającą wiele ważnych informacji obejmujących m.in.: informacje ogólne, informacje o przebiegu obchodów w różnych krajach: <http://www.hazards.org/wmd/countrylistings.htm>, a także galerię plakatów i innych materiałów graficznych związanych z tym Dniem, a opracowywanych przez krajowe organizacje związkowe. Poniżej zamieszczono przykłady plakatów zamieszczonych na stronach czasopisma HAZARDS.

Rys.1. Przykłady plakatów związkowych zamieszczonych na stronach czasopisma HAZARDS

Źródło: <http://www.hazards.org/gallery/index.htm>

Informacje o kampaniach organizowanych w różnych krajach, a także przydatne materiały promocyjne można znaleźć także w krajowych witrynach organizacji związkowych.

Upowszechnianie informacji związane z Dniem 28 kwietnia w Polsce

Został on Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 lipca 2003 r. ustanowiony „Dniem Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy”, a od 1991 r. z inicjatywy NSZZ „Solidarność” obchodzony jest pod nazwą „Światowy Dzień Pamięci Ofiar Wypadków przy Pracy i Chorób

Zawodowych”. Podobnie jak w innych krajach, w ramach polskiej kampanii organizowanej z okazji tego Dnia wykorzystywane są różnorodne formy promocji, upowszechniania informacji i danych na temat zagrożeń zawodowych, ochrony człowieka w procesie pracy i wielu zagadnień związanych z bhp. Główne obchody w dniu 28 kwietnia to uroczyste posiedzenie Rady Ochrony Pracy przy Sejmie RP połączone z konferencją tematyczną, na którą są zapraszani przedstawiciele rządowi, przedstawiciele pracodawców państwowych i prywatnych i ich organizacji, a także pracowników i ich związków zawodowych z różnych branż, naukowców itp. W 2014 r. było zaproszonych około 300 gości, a tematem wiodącym były zagrożenia w transporcie.

Konferencje, spotkania, prelekcje, konkursy i wystawy, a także upowszechnianie drukowanych i elektronicznych materiałów i informacji m.in. w mediach to najczęściej stosowane formy promocji w kampanii związanej z tym Dniem w Polsce. Wiele rządowych instytucji, ministerstw, PIP, GIP, uczelnie, instytuty naukowe itp. biorą udział lub wspierają organizację kampanii informacyjnych, biorą udział w obchodach, a także upowszechniają informacje internetowe i drukowane. Obchody są organizowane na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Do organizacji obchodów włączają się także różne firmy krajowe i zagraniczne pracujące w Polsce, szkoły, wyższe uczelnie, placówki edukacyjne itp. Często są one organizowane przez pracowników służb bhp w tych placówkach we współpracy ze związkami zawodowymi.

Przy wykorzystaniu różnych form promocji uroczyste obchodzą ten Dzień krajowe organizacje związkowe, np.

- NSZZ „Solidarność” www.solidarnosc.org.pl

Na przykład w 2014 r. ogólnokrajowe uroczystości odbywały się we Wrocławiu, w tym - m.in. konferencja: „Dehumanizacja pracy drogą do nikąd”. Organizowano także regionalne obchody (np. ważną konferencję w Łodzi), jak również kameralne uroczystości, np. spotkania ze specjalistami. Organizują je m.in. Kluby Społecznych Inspektorów Pracy. W różnych miastach

zorganizowano uroczyste msze za poszkodowanych i marsze ze świecami.

- OPZZ www.opzz.org.pl

Związkowcy zrzeszeni w tej organizacji także organizowali podobne wydarzenia. W dn. 14.04.2015 został przyjęty i był szeroko rozpowszechniany Apel Prezydium, a także inne materiały drukowane i elektroniczne. Rady Wojewódzkie wraz z Inspekcją Pracy organizowały spotkania, konferencje w wielu miastach (Łódź, Kielce, Zielona Góra, Lublin). Obchody organizowały poszczególne związki zawodowe, np. „Budowlani”, organizując konferencję w Kielcach nt. kształcenia dla BHP i prowadząc kampanię informacyjną. Szczególny wymiar mają obchody w branży budowlanej, górniczej i transportowej, gdzie jest najwięcej wypadków.

- FZZ (Forum Związków Zawodowych) www.fzz.org

Forum także organizuje regionalne i lokalne spotkania, prelekcje, wspominanie poszkodowanych i inne działania w ramach obchodów Dnia.

Coraz więcej instytucji, organizacji i przedsiębiorstw w Polsce angażuje się w organizowanie wydarzeń związanych z Dniem 28 kwietnia, prowadząc kampanie informacyjno – promocyjne i wykorzystując różnorodne formy upowszechniania informacji, co umożliwia podnoszenie świadomości społecznej w zakresie m.in. wagi problematyki bhp, godnej i bezpiecznej pracy, zasad kultury bezpieczeństwa, dotychczasowych i nowych zagrożeń zawodowych i sposobów ich ograniczania lub eliminacji.

Do upowszechniania informacji o Dniu, jego idei i jego obchodach, a także o problematyce bhp w Polsce wykorzystywane są m.in.: ogólnopolskie i lokalne media, opracowywane są publikacje w prasie specjalistycznej związanej z bhp (np. „Bezpieczeństwo Pracy”, nr 4, 2014). Upowszechniane są co roku materiały drukowane, m.in. plakaty, ulotki. Informacje upowszechniają także strony internetowe instytucji rządowych, organizacji związkowych itp. Są organizowane konferencje naukowe przez uczelnie zajmujące się m.in. kształceniem w omawianej tematyce.

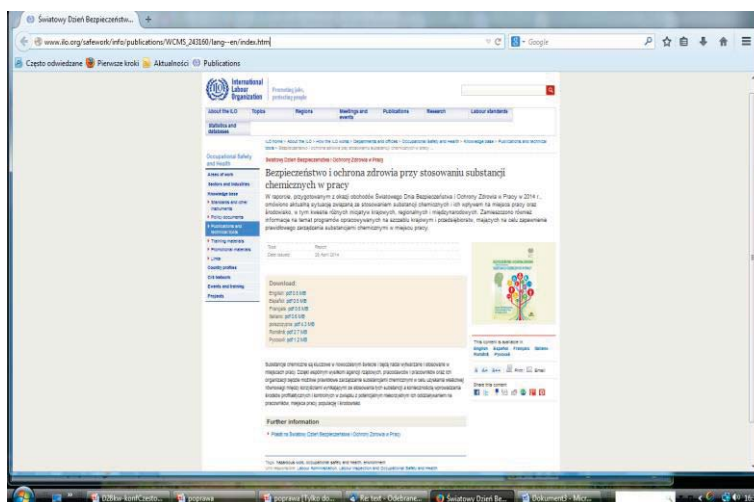
Udział w kampanii informacyjno - promocyjnej bierze także co roku Centralny Instytut Ochrony Pracy - Państwowy Instytut Badawczy (CIOP-PIB), który działa od 1950 r. na rzecz kształtowania bezpiecznego, higienicznego i ergonomicznego środowiska pracy i życia człowieka www.ciop.pl.

Instytut obejmuje m.in. 7 zakładów naukowych i laboratoria. Oprócz prac badawczo-rozwojowych prowadzi m.in. działalność normalizacyjną, certyfikacyjną, szkoleniową, wydawniczą, a także upowszechniającą problematykę bezpiecznej i zdrowej pracy. W Instytucie działa Biblioteka naukowa, dostępna dla wszystkich zainteresowanych, której zasoby stanowią cenne zaplecze ułatwiające upowszechnianie informacji z zakresu bezpieczeństwa i zdrowia w pracy (7). CIOP-PIB pełniąc od 1960 r. rolę polskiego Krajowego Centrum Informacji o BHP (CIS) zawsze wspierał kampanię związaną z Dniem, pozyskuje oraz opracowuje i szeroko upowszechnia materiały i informacje związane z obchodami, a także z problematyką bhp, w szczególności z ustaloną przez MOP na dany rok tematyką. W działaniach upowszechniających informacje i wiedzę związane z Dniem Centrum wykorzystuje różne formy, promocji m.in.:

- artykuły w prasie specjalistycznej i inne materiały drukowane
- przekazywanie materiałów rozdawanych podczas obchodów Dnia
- witrynę internetową Centrum CIS i opracowanie informacji na inne witryny
- bieżący informacyjny serwis internetowy, rozsyłany na ok. 6000 adresów
- organizowanie wystaw plakatów, prezentacje na konferencjach itp.

Na przykład w 2013 r. Centrum m.in. zorganizowało plenerową wystawę plakatów przy ruchliwej ulicy w Warszawie, którą wg współorganizatorów obejrzało ok. 28 000 osób. W 2014 r. przetłumaczyło na język polski plakat i Raport MOP związane z Dniem i wiodącą w tym roku tematyką (zagrożenia chemiczne). Materiały te (oraz inne powiązane) były szeroko upowszechniane, m.in. podczas obchodów Dnia, zamieszczone w międzynarodowym portalu MOP oraz CIOP-PIB.

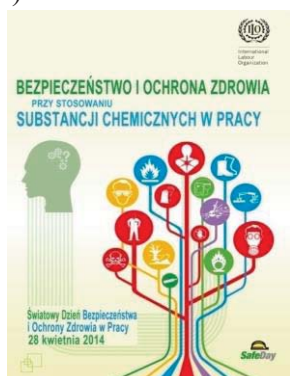
Poniżej zamieszczono stronę z portalu MOP z przetłumaczonym na język polski tekstem Raportu. Jego okładka jest jednocześnie plakatem Dnia.

Rys. 2 Przetłumaczony przez CIOP-PIB polskojęzyczny Raport MOP udostępniony do wykorzystania w portalach MOP oraz CIOP-PIB

Źródło: portal MOP: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms_243160.pdf

Poniżej zamieszczono polskojęzyczny plakat Światowego Dnia (będący jednocześnie okładką Raportu MOP)

Rys 3 Polskojęzyczny plakat Dnia 28 kwietnia udostępniony do wykorzystania w portalach MOP oraz CIOP-PIB

Źródło: portal CIOP-PIB:

http://www.ciop.pl/CIOPPortalWAR/appmanager/ciop/pl?_nfpb=true&_pageLabel=P15000256221346934106164

Powyższe materiały były w kilkuset egzemplarzach upowszechniane w Polsce, wspierając prowadzenie kampanii Światowego Dnia, podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie problematyki bezpiecznej i zdrowej pracy, w tym – wagi zagrożeń chemicznych i sposobów ich ograniczania. Aktywna współpraca z Międzynarodową Organizacją Pracy i organizacjami związków zawodowych, a także z różnymi instytucjami krajowymi, pozwoliła na pozyskiwanie i upowszechnianie w kraju informacji i materiałów wspierających kampanię krajową.

Podsumowanie

Na przykładzie powyższego opisu kampanii związanej ze Światowym Dniem Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy starano się pokazać, że zarówno w Polsce jak i innych krajach, w szerokim upowszechnianiu informacji i wiedzy przydatne są różnorodne formy promocji, reklamy, rozpowszechniania, m.in. :

- Szerokie ogólnokrajowe akcje promocyjne

- Uroczyste posiedzenia instytucji rządowych
- Wydarzenia obejmujące grupy przedsiębiorstw o podobnym profilu, jedno miasto lub region
- Akcje informacyjno-edukacyjne (seminaria, konferencje, wystawy, wykłady, spotkania ze specjalistami, konkursy w szkołach i instytucjach)
- Angażowanie mediów - prasy, TV, radia,
- Informacje internetowe –witryny instytucji i portale społecznościowe,
- Upowszechnianie materiałów drukowanych krajowych i zagranicznych
- Kameralne spotkania pracowników, happeningi (patrz Rys. 4)
- Marsze ze świecami, msze za zmarłych

Rys. 4 Przykład happeningu w ramach obchodów Dnia 28 kwietnia

Źródło: <http://www.hazards.org/wmd/images.htm> („Hazards Magazine”)

Warto także zwrócić uwagę na coraz szersze wykorzystywanie w upowszechnianiu informacji nowoczesnych technologii, Internetu, mediów, filmów video itp. Na przykład zamiast drukowanego plakatu w gablocie na korytarzu zakładu przemysłowego coraz więcej instytucji zamieszcza tam ekran z wyświetlanym non stop filmem, związanym z promowaną problematyką. Oczywiście stosowanie tych technologii wymaga odpowiednich nakładów finansowych, ale zapewnia dużo lepsze dotarcie upowszechnianych informacji do zainteresowanych. Lokalne zasoby informacji i wiedzy, wypracowane metody działań

zarówno poszczególnych przedsiębiorstw jak i na poziomie regionalnym, krajowym czy międzynarodowym powinny być szeroko upowszechniane, co m.in. zapewni wsparcie rozwoju społeczeństw informacyjnych.

Literatura cytowana

- [1] Nahotko M.: *Czy Internet zastąpi biblioteki? Trzy drogi ku przyszłości*. W: *Nauka o informacji w okresie zmian*. Pod red. B. Sosińskiej-Kalaty i E.Chuchro, przy współpr. M. Luterka. Warszawa 2013, s. 477- 499.
- [2] Szczygielska A.: *Promowanie idei bezpiecznych zachowań w środowisku pracy na przykładzie działań CIOP-PIB*. „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka” 2007 nr 9 s. 11-15.
- [3] *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa 2011.
- [4] Klimaszewska W.: *Promowanie bezpieczeństwa pracy w kampaniach społecznych*. „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka” 2006 nr 3 s. 61-18.
- [5] Szczepanowska B.: *World Day for Safety and Health at Work, 28 April 2011, Poland. Activities of the Polish National CIS Centre in promoting the Day and its message*. BARENTS, 2011 no. 2 p. 52-56.
- [6] Szczepanowska B.: *28 kwietnia 2014 – chemikalia w pracy są często groźne. Światowy Dzień Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy*. „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka” 2014 nr 4 s. 4-5.
- [7] Młodzka-Stybel A. *Praktyczne aspekty zarządzania informacją na przykładzie dziedziny bezpieczeństwa pracy*. W: *Zarządzanie informacją w nauce*. Pod red. D. Pietruch-Reizes, Katowice 2008, s. 390-403.

Mgr Barbara SZCZEPANOWSKA – Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy. Ośrodek Informacji Naukowej i Dokumentacji. Adres: 00-701 Warszawa, ul. Czerniakowska 16; e-mail: baszc@ciop.pl

Publikacja opracowana na podstawie wyników III etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy”, finansowanego w latach 2014-2016 w zakresie zadań służb państwowych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Koordynator programu: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy

Renata FRĄCZEK
Uniwersytet Śląski, KATOWICE

Bibliometria w międzynarodowych bazach danych. Wybrane aspekty

W artykule omówiono wyniki analizy obecności publikacji w bazach danych o zasięgu międzynarodowym (Scopus i Web of Science Core Collection – WoS CC) z zakresu bibliometrii (ang. Bibliometrics). Badanie skoncentrowano na kilku aspektach: dynamiki publikacyjnej, tytułów źródeł, krajów pochodzenia autorów publikacji oraz języka publikacji.

***Bibliometrics in international databases. Selected aspect .** In the article presented the results of the analysis of publications in databases Scopus and Web of Science Core Collection (WoS CC) in filed bibliometrics. The research focused on several aspects: publication dynamics, source titles, countries of origin of the authors of the publication and the language of publication.*

Wstęp

Zagadnienia wykorzystywania metod ilościowych (a szczególnie bibliometrii) w różnych obszarach działalności naukowej stanowią od lat ważne miejsce wśród podejmowanych tematów badawczych w publikacjach tak polskich, jak i zagranicznych autorów (np. [1], [2], [3], [4]¹) W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych we wrześniu 2015 dotyczących obecności publikacji związanych z zagadnieniami bibliometrii (*bibliome-*

trics) w wybranych bazach danych (Scopus i Web of Science Core Collection – WoS CC).

Uzyskane wyniki analizowano pod kątem dynamiki publikacyjnej, tytułów źródeł publikacji, krajów pochodzenia autorów publikacji oraz ich języków. Z zasobów bazy Scopus wygenerowano 7591 rekordów dotyczących bibliometrii opublikowanych do 2014 roku, natomiast w bazie WoS CC - 2044.

¹ Zob. także np. Bibliografia polskiej naukometrii [online]. Dostępny: <http://sc.amu.edu.pl/bibliografia-polskiej-naukometrii/>

Dynamika publikacyjna*Scopus*

Ograniczenie kryterium wyszukiwawczego na lata 1960-2014 wygenerowało listę 7591 rekordów. Pierwsze publikacje zarejestrowane w bazie Scopus pochodzą z roku 1970, nie odnotowano wcześniej

wydanych tekstów. Ponadto nie odnaleziono publikacji, które ukazały się w latach 1971-1973.

W tabeli 1 zamieszczono liczbę rekordów opublikowanych w poszczególnych latach, a także (w ostatnim wierszu) liczbę sumaryczną rekordów opublikowanych w przedziałach 1970-1979, 1980-1989, 1990-1999, 2000-2009, 2010-2014.

Tabela 1. Dynamika publikacyjna (1970-2014) – baza Scopus

lata	l.rek.	lata	l.rek.	lata	l.rek.	lata	l.rek.	lata	l.rek.
		1980	2	1990	18	2000	186	2010	587
		1981	4	1991	26	2001	216	2011	655
		1982	4	1992	29	2002	216	2012	717
1970	2	1983	3	1993	29	2003	225	2013	804
1974	2	1984	5	1994	37	2004	218	2014	832
1975	2	1985	7	1995	69	2005	295		
1976	1	1986	11	1996	78	2006	436		
1977	2	1987	11	1997	99	2007	465		
1978	6	1988	9	1998	79	2008	485		
1979	3	1989	15	1999	156	2009	545		
suma	18		71		620		3287		3595

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 1 w roku 1999 zauważyć można znaczny (prawie dwukrotny) wzrost publikacji dotyczących różnych aspektów zagadnienia bibliometrii w stosunku do roku poprzedniego (1998:79 publikacji; 1999:156 publikacji). Interesująco przedstawia się stosunek wzrostu publikacji w kolejnych wyznaczonych okresach: 1970-1979, 1980-1989, 1990-1999, 2000-2009, 2010-2014. I tak, liczba publikacji z lat 1980-1989 do 1970-1979 wzrosła prawie 4. krotnie, natomiast w latach 1990-1999 do 1980-1989 prawie 9. krotnie (620:71). Mniejszy skok odnotowano dla zakresów 2000-2009 do 1990-1999, wynosi on nieco ponad 5 razy (3287:620). Na uwagę zasługuje fakt, że w ostatnim, pięcioletnim okresie (2010-2014) odnotowano więcej publikacji (o ponad 300) niż w poprzednim okresie obejmującym dziesięć lat (2000-2009).

Web of Science Core Collection (WoS CC)

Jeśli chodzi o bazę WoS CC, ograniczenie kryterium wyszukiwawczego na lata 1960-2014 wygenerowało listę 2044 rekordów. Pierwsze publikacje

zarejestrowane w bazie WoS CC pochodzą z roku 1969. Nie odnaleziono publikacji, które ukazały się w latach 1970-1974. W tabeli 2 zamieszczono liczbę rekordów opublikowanych w poszczególnych latach, a także (w ostatnim wierszu) liczbę sumaryczną rekordów opublikowanych w przedziałach 1969-1979, 1980-1989, 1990-1999, 2000-2009, 2010-2014. Analogicznie do bazy Scopus, w każdym następnym przedziale czasu odnotowano wzrost liczby zarejestrowanych publikacji, jednakże dynamika publikacyjna nie jest tak znaczna. Liczba publikacji z lat 1980-1989 w stosunku do pierwszego okresu 1969-1979 wzrosła niewiele ponad trzykrotnie. Nieco większy wzrost - prawie czterokrotny (3,73) odnotowano w przypadku przedziału 1990-1999 do 1980-1989. Podobny, bo nieco ponad trzyipółkrotny (3,6) wzrost publikacji stwierdzono między przedziałami 2000-2009 a 1990-1999. I tutaj w ostatnim przedziale lat 2010-2014 (pięcioletnim) odnotowano wzrost w stosunku do poprzedniego, dziesięcioletniego okresu 2000-2009; jest on prawie dwukrotny, bo ponad 1,9.

Tabela 2. Dynamika publikacyjna (197069-2014) – baza WoS CC

lata	l.rek.	lata	l.rek.	lata	l.rek.	lata	l.rek.	lata	l.rek.
		1980	2	1990	6	2000	31	2010	187
		1981	6	1991	11	2001	36	2011	207
		1982	6	1992	18	2002	27	2012	261
		1983	1	1993	15	2003	32	2013	269
1969	1	1984	2	1994	14	2004	34	2014	274
1975	2	1985	4	1995	17	2005	73		
1976	1	1986	3	1996	23	2006	53		
1977	2	1987	6	1997	17	2007	83		
1978	5	1988	7	1998	18	2008	102		
1979	3	1989	8	1999	29	2009	148		
suma	14		45		168		619		1198

Źródła publikacji

Scopus

Kolejną kwestią, na którą zwrócono uwagę podczas analizy uzyskanych wyników są tytuły źródeł, w których opublikowane zostały odnalezione rekordy.

Tabela 3. Rozkład rekordów ze względu na tytuły źródeł - baza Scopus

Tytuł czasopisma	l.rek
Scientometrics	262
Nature	171
Plos One	89
Journal of Informetrics	63
Journal of The American Society for Information Science and Technology	62
Malaysian Journal of Library and Information Science	58
Journal of The Medical Library Association	57
Science	55
Archivos de Bronconeumologia	42
Journal of Clinical Epidemiology	35

W tabelach 3 (baza Scopus) i 4 (baza WoS CC) zamieszczono dziesięć pierwszych tytułów źródeł, w których opublikowano najwięcej spośród wygenerowanych opisów. W przypadku bazy Scopus najwięcej tekstów związanych z metodami bibliometrycznymi pochodzi z czasopisma „Scientometric” (262 rekordy). W następnej kolejności znajduje się czasopismo Nature z liczbą 171 rekordów.

Na dalszych miejscach rangowych znajdują się czasopisma, z których pochodzi mniej niż 100 publikacji. Są to: “Plos One”, “Journal of The Medical Library Association”, “Malaysian Journal of Library and Information Science”, „Science”, “Journal of The American Society for Information Science and Technology”, “Journal of Informetrics”, „Archivos de Bronconeumologia”, “Journal of Clinical Epidemiology”.

Web of Science Core Collection

W przypadku bazy WoS CC (tabela 4), podobnie do bazy Scopus, najwięcej zarejestrowanych tekstów pochodzi z czasopisma „Scientometric” - 279 rekordów. Na drugim miejscu znalazło się czasopismo “Journal of the American Society for Information Science and Technology” z liczbą 82 rekordów (5.miejsce w bazie Scopus), na trzecim natomiast “Journal of Informetrics” z liczbą 63 rekordów (4 miejsce rangowe w przypadku bazy Scopus). Wśród dziesięciu tytułów źródeł, w których opublikowano najwięcej tekstów, w których poruszano zagadnienia bibliometrii, lub wykorzystywano metody bibliometryczne znalazł się tytuł materiałów konferencyjnych: Proceedings of the International Conference on Scientometrics and Informetrics, z których pochodzi 20 rekordów.

Tabela 4. Rozkład rekordów ze względu na tytuły - baza WoS CC

Tytuły źródeł	l. rek.
Scientometrics	279
Journal of the American Society for Information Science and Technology	82
Journal of Informetrics	63
Technological Forecasting and Social Change	34
Malaysian Journal of Library Information Science	30
Information Processing Management	26
Journal of Information Science	25
Proceedings of the International Conference on Scientometrics and Informetrics	25
Revista Espanola de Documentacion Cientifica	20
Journal of Documentation	19

Obszary tematyczne

Scopus

Interesująco przedstawia się zagadnienie obszarów tematycznych publikacji, w których wykorzystano metody bibliometryczne (tabela 5 – baza Scopus, tabela 6 – baza WoS CC). Najwięcej rekordów zaindeksowano dla obszaru medycyna (4609 rekordów). Na drugim miejscu zajmują się nauki społeczne (1442 rekordów), w następnej kolejności: informatyka (893 rekordy), biochemia, genetyka i biologia molekularna (457 rekordów), pielęgniarstwo (405 rekordów).

Tabela 5. Rozkład rekordów ze względu na obszary tematyczne – baza Scopus

Obszar tematyczny	l. rek.
Medicine	4609
Social Sciences	1442
Computer Science	893
Biochemistry, Genetics and Molecular Biology	457
Nursing	405
Health Professions	297
Psychology	289
Agricultural and Biological Sciences	278
Multidisciplinary	263
Business, Management and Accounting	242

W ramach kolejnych obszarów: nauki o zdrowiu, psychologia, nauki biologiczne oraz biznes i zarządzanie wyodrębniono poniżej 300 rekordów.

Wśród wymienionych obszarów znalazł się obszar określony jako multidyscyplinarny (263 rekordy).

Web of Science Cor Collection

W przypadku bazy Web of Science najwięcej publikacji z wygenerowanego zbioru związanych jest z informacją naukową i bibliotekoznawstwem (853 rekordy). Na drugim miejscu uplasowała się informatyka z liczbą 658 rekordów, natomiast trzecie miejsce rangowe zajmuje biznes i ekonomia (192 rekordy). Inżynieria z liczbą 111 rekordów znalazła się na czwartym miejscu tabeli. W ramach pozostałych obszarów, do których należą: nauka i technologia oraz inne tematy, administracja publiczna, edukacja, ochrona zdrowia, zarządzanie nauką i badania naukowe, neurologia odnotowano poniżej 200 publikacji.

Tabela 6. Rozkład rekordów ze względu na obszary tematyczne – baza WoS CC

Obszar tematyczny	l.rek
Information Science Library Science	853
Computer Science	658
Business Economics	192
Engineering	111
Science Technology Other Topics	70
Public Administration	65
Education . Educational Research	58
Public Environmental Occupational Health	57
Operations Research Management Science	47
Neurosciences Neurology	45

Kraje pochodzenia autorów

Scopus

Kolejnym analizowanym zagadnieniem jest pochodzenie (afiliacja) autorów tekstów z wyselekcjonowanego zbioru.

W tabelach 7 (Scopus) i 8 (WoS CC) zamieszczono dziesięć pierwszych z największą liczbą rekordów - spośród 110 krajów, z których pochodzą autorzy wygenerowanych zbiorów.

W przypadku bazy Scopus największą grupę stanowią autorzy pochodzący ze Stanów Zjednoczonych (1759 rekordów). Drugie miejsce w tabeli zajmuje Wielka Brytania (675 rekordów), trzecie

Hiszpania z liczbą 592 rekordów. W dalszej kolejności znajdują się m.in. Chiny, Kanada, Brazylia, Niemcy. Polska z liczbą 29 rekordów zajęła 42 miejsce rangowe.

Tabela 7. Rozkład rekordów ze względu na kraje pochodzenia autorów – baza Scopus

Kraj pochodzenia autorów publikacji	I. rek.
United States	1759
United Kingdom	675
Spain	592
China	435
Canada	362
Brazil	346
Germany	313
Australia	301
Italy	237
Netherlands	226
42. Poland	29

Web of Science Core Collection

Tabela 8. Rozkład rekordów ze względu na kraje pochodzenia autorów – baza WoS CC

Kraj pochodzenia autorów publikacji	I. rek.
USA	517
Spain	205
England	172
Peoples R China	155
Germany	116
Italy	104
Canada	95
Brazil	88
Netherlands	81
France	74
34. POLAND	11

Stany Zjednoczone (z liczbą 517 rekordów) również znalazły się na pierwszym miejscu tabeli 8, w której zamieszczono rozkład rekordów z bazy Web of Science ze względu na kraj pochodzenia autorów.

Na drugim miejscu znalazły się publikacje autorów z Hiszpanii (205 rekordów), natomiast na trzecim – z Wielkiej Brytanii, z liczbą 172 rekordów.

Na 34 miejscu rangowym (nie wykazanym w tabeli) znalazła się Polska z liczbą 11 rekordów.

Język publikacji

Przeanalizowano również zagadnienie języków wyselekcjonowanych publikacji dotyczących z baz Scopus i WoS CC.

W tabelach 9 (Scopus) i 10 (Web of Science Core Collection) zamieszczone wyniki analizy wygenerowanych zbiorów pod kątem języka publikacji. W obu przypadkach zauważono dominację języka angielskiego. Było to odpowiednio 6035 rekordów ze zbioru bazy Scopus oraz 1835 ze zbioru bazy Web of Science Core Collection.

Wyodrębniono 32 języki publikacji ze zbioru bazy Scopus, natomiast w zbiorze bazy WoS CC zidentyfikowano publikacje w 13 językach.

Scopus

W tabeli 9 zestawiono pierwsze 10 języków publikacji, w których opublikowano największą liczbę tekstów. Poza językiem angielskim najbardziej popularnym językiem publikacji jest hiszpański (623 publikacje), w następnej kolejności znalazły się: portugalski (281 tekstów), chiński (250 tekstów).

Tabela 9. Języki publikacji - Scopus

Język publikacji	I. rek.
English	6035
Spanish	623
Portuguese	281
Chinese	250
German	92
French	78
Italian	45
Czech	36
Hungarian	28
Danish	27
17 Polish	12

W pozostałych językach pierwszej dziesiątki, do których należą: niemiecki, francuski, włoski, czeski, węgierski i duński zarejestrowano poniżej 100

rekordów. Wśród wyodrębnionego zbioru odnaleziono 12 publikacji napisanych po polsku (język polski znalazł się na 17 miejscu w tabeli).

Poza wymienionymi w tabeli 9 językami publikacji znalazły się: holenderski, chorwacki, serbski, szwedzki, rosyjski, japoński, norweski, turecki, koreański, fiński, litewski, perski, słoweński, islandzki, estoński, hebrajski, rumuński, słowacki i bośniacki.

Web of Science Cor Collection

W tabeli 10 zamieszczono wszystkie (13) języki publikacji wyodrębnione ze zbioru WoS CC. Podobnie jak w przypadku bazy Scopus, zauważono dominację języka angielskiego. Na drugim i trzecim miejscu w tabeli 10 znalazły się – również tak jak w przypadku bazy Scopus – język hiszpański (121 publikacji) oraz portugalski (27 publikacji). Na miejscu czwartym znalazł się język niemiecki z liczbą 24 publikacji, a język chiński i francuski z taką samą liczbą publikacji (11) na kolejnych miejscach w tabeli.

Tabela 10. Języki publikacji – WoS CC

Język publikacji	I. rek.
English	1835
Spanish	121
Portuguese	27
German	24
Chinese	11
French	11
Turkish	5
Croatian	2
Russian	2
Czech	2
Lithuanian	2
Korean	1
Slovenian	1

Na kolejnych miejscach z liczbą poniżej 10 tekstów znalazły się: turecki, chorwacki, rosyjski, czeski, litewski, koreański i słoweński. Nie odnotowano języka polskiego jako języka publikacji z wygenerowanego zbioru bazy WoS CC.

Zakończenie

W obu analizowanych bazach danych reprezentowane są publikacje dotyczące bibliometrii. Choć obie bazy danych są interdyscyplinarne, różnią się zasobem indeksowanych źródeł, to jednak można zauważyć pewne analogie. Analiza dynamiki publikacyjnej wskazuje, że określonych przedziałach lat liczba zarejestrowanych dokumentów wzrasta, choć w przypadku bazy Scopus odnotowano większy skok publikacyjny. W obu przypadkach najwięcej tekstów pochodzi z czasopisma „Scientometrics”. W pierwszej dziesiątce tytułów źródeł pochodzących z bazy Scopus znalazły się materiały konferencyjne, czego nie odnotowano w przypadku bazy WoS CC (wynika to oczywiście z zakresu indeksowanych źródeł). W przypadku bazy Scopus najwięcej rekordów z wygenerowanego zbioru przypisano medycynie, natomiast z bazy WoS CC najwięcej rekordów pochodzi z obszaru informacja naukowa i bibliotekoznawstwo. Najwięcej autorów wyselekcjonowanych tekstów w obu przypadkach pochodzi ze Stanów Zjednoczonych. Polscy autorzy w przypadku bazy Scopus znajdują się na 42 miejscu rangowym, a w przypadku bazy WoS CC – na 34 miejscu. Interesująco przedstawia się analiza języków publikacji. I w to kryterium pozwoliło w obu bazach danych wyróżnić język angielski jako dominujący. Baza Scopus rejestruje 12 publikacji w języku polskim, natomiast w bazie WoS CC nie wyodrębniono żadnego tekstu po polsku. Należy też zaznaczyć, że pierwsze trzy miejsca rangowe tak w przypadku bazy Scopus jak i WoS CC pokrywają się: drugie miejsce zajmuje język hiszpański, a trzecie – portugalski. Różnice pojawiają się dopiero w następnej kolejności.

Literatura cytowana

- [1] *Bibliografia polskiej naukometrii* [online]. Dostępny w WWW: <http://sc.amu.edu.pl/bibliografia-polskiej-naukometrii/>
- [2] Budzyńska B., Marszakowa-Szajkiewicz I.: *Bibliometryczna analiza czasopism z dziedziny Cardiac & Cardiovascular Systems na podstawie BD Journal Citation Reports: Science Edition*. W: *Cyfrizacja w procesach komuni-*

kowania. pod red. W. Krzemińskiej i P. Nowaka. Poznań 2004, s. 71-79

- [3] Drabek A.: *Analiza czasopism z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (na podstawie bazy danych Journal Citation Reports Social Sciences Edition 1999-2004)*. W.: *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych*. Prace dedykowane Profesor Barbarze Stefanin. Pod redakcją Elżbiety Gondek i Diany Pietruch-Reizes. Katowice 2007, s. 130-147.
- [4] Daniłowicz Cz., Szarski H.: *Metoda oceny wartości merytorycznej czasopism naukowych na podstawie danych system SDI*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1979, nr 1, s. 55-62
- [5] Przyłuska J.: *Analiza cytowań czasopisma Medycyna Pracy na podstawie bazy Scopus*. „Medycyna Pracy” 2006, vol. 57, nr 3, s. 303-309.

Dr Renata FRAŃCZEK- Uniwersytet Śląski. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Adres: 40-032 Katowice, pl. Sejmu Śl. 1;
e-mail: renata.frazek@gmail.com